

General Johan Stenflychts minnen
från
Det stora nordiska kriget

Inledning, efterskrift, kommentar
samt översättning från franskan
efter Johan Stenflychts egenhändiga manuskript
av Anders Brogren

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord

Johan Stenflychts liv i sammandrag	4
Av krigarsläkt	5
Familjeförhållanden	7
Ut i Det stora nordiska kriget	9
Stölden av krigskassan	11
Ungern tur och retur	13
Nykteristen Stenflycht	15
Karl XII:s förtrogne	16
Landsförvisad	17
Med kung Stanisław i Danzig	19
Marskalk i polska tronföljdskriget	22
Överkommendant i Hamburg	24
Bondeliv i Småland	28
Johan Stenflychts efterlämnade manuskript	30

Minnen från Det stora nordiska kriget av Johan Stenflycht

Kapitel 1	33
Uppväxten. Reser till Kurland och ansluter sig till den svenska armén. Blir skadad och tillfångatagen i Darsuniškis. Deltar i slaget vid Kliszów och blir anställd som underofficer.	
Kapitel 2	40
Tar initiativ till att avskaffa harnesken. Till Krakow. Karl XII blir halt. Toruń intages. Vinterkvarter i Warmia (Ermland). Lviv (Lemberg) intages. De konfedererade upplöser sin riksdag då kung August retirerar till Warszawa. Poznań (Posen) undsättes. Vinterkvarter i Storpolen.	

Kapitel 3	46
De konfedererade håller riksdag i Warszawa. Slaget på Wolafältet. Erövringen av Hrodna (Grodno). Krigskassan blir stulen. Tvingas rymma efter duell. Möter tsar Peter. Kommer i ungersk tjänst hos prins Rákóczi. Slaget vid Trenčín. Försvaret av Prešov. Slaget vid Romhány.	
Kapitel 4	57
Drömmer om Karl XII. Kapitulerar inför storhetshövdingen greve Sieniawski. Blir överfallen och bestulen nära Częstochowa. Överfaller sachsiska och ryska trupper med sin friskara. Smyger genom skogarna och tar sig slutligen in i Svenska Pommern.	
Kapitel 5	67
Spaningsexpeditioner och raider från Stralsund.	
Kapitel 6	72
Marscherar med Stenbock in i Mecklenburg. Snappar upp den rysk-sachsiska fälttågsplanen. Slaget vid Gadebusch. Vidare in i Holstein. Opponerar sig mot Stenbocks plan att förlägga trupperna till Tönningens fästning. Är nära att ta tsaren till fånga. Stenbock ger order om att avliva egna hästar på grund av foderbrist.	
Kapitel 7	80
Kapitulationen vid Tönningen. Tar sig tillbaka till Stralsund, men behandlas illa av general Dücker. Får upprättelse när Karl XII anländer. Strider utanför Stralsund och på Rügen. Slaget vid Stresow.	
Kapitel 8	89
Blir sachsisk fånge efter Stralsunds kapitulation. Rymmer ur fångenskapen för att samla de konfedererade styrkorna i Polen. Polsk riksdag. Intar Poznań och Toruń. Slaget vid Kowalewo.	
Kapitel 9	102
Beger sig till Wrocław, varifrån han skriver brev till Potocki. Kämpar mot ryktesspridning. Flyr under falskt namn. Åker postskjuts tillsammans med en preussisk kunglig sekreterare. Kommer via Berlin till kusten, varifrån han reser över till Skåne. Återförenas med Karl XII i Lund. Följer denne till norska gränsen. Karl XII anar en sammansvärjning och ämnar därför avlägsna några generaler.	
Redogörelse för händelserna vid invasionen i Norge år 1718	112
Efterskrift	130
Källor	132

Referenslitteratur i urval

132

Utgivaren

132

Johan Stenflychts liv i sammandrag

Johan Segersten Stenflycht, född 1681 på Säby rusthåll, Hovs församling i Östergötland.

Trossdräng vid Östgöta kavalleriregemente 1701, korporal 1702, adjutant 1705 15/8. Rymde efter duell 1706 2/11. Ryttmästare vid furst Rákóczis trupper mot de kejserliga 1707. Chef för en friskvadron dragoner 1711. Blev på slagfältet vid Gadebusch 1712 9/12 utnämnd till överstelöjtnant. Chef för general Smigielskis polska dragonskvadron 1713 15/1, konfirmerat 1714 1/12. Fången vid Tönningen 1713 16/5 men rymde till Stralsund.

Överstelöjtnant vid dnejesterska dragonregementet 1714 9/12, överste 1715 9/2. Fången vid Stralsund 1715 23/12 men rymde till Polen, där han ställde upp en svensk-stanislaisk armé med ett eget Livdragonregemente som i samverkan med den polska konfederationsarmén drev ut sachsarna ur Storpolen. Adlad Stenflycht 1716 6/8. Åter till Sverige i mars 1717, där han blev nära medarbetare till Karl XII som han bistod i planeringen av fälttåget mot Norge. Var dessutom guvernör för hertig Karl Fredrik av Holstein-Gottorp. Deltog i det norska fälttåget 1718. Avsked ur svensk tjänst 1719 30/9.

Generalmajor i hertigen av Holstein-Gottorps tjänst 1719. Rysk generallöjtnant i kavalleriet under början av fälttåget mot Persien över Astrachan 1722, därefter åter i Holstein-Gottorps tjänst. Fängslad i Stockholm 1730 1/9, av Svea hovrätt 1731 7/1 dömd till landsförvisning.

Av kung Stanislaw utnämnd till generallöjtnant över alla på tysk fot inrättade trupper 1733 1/9. Deltog i det polska tronföljdskrigets strider vid Gdańsk (Danzig), utnämnd till fältmarskalk, besegrade med de konfederades armé sachsarna i slaget vid Kargowa (Karge) 1735 6/3 men måste svårt sårad dra sig tillbaka. 1738 1/3 fransk generallöjtnant, 19/6 s å hanseatisk generallöjtnant och överkommendant i Hamburg, avsked 1742 27/11.

I svenska riksrådet föreslagen som svensk överbefälhavare i Finland 1742 3/8, något han avböjde. Av riksrådet 1743 9/6 utsedd att resa mot Dalarna för att lugna upprorsmännen.

RSO 1748 26/9, KSO 1751 4/12. Innehade även de franska Helgeands- och S:t Ludvigsordnarna, ryska Alexander Newskijorden (förlorad 1734), lothringska S:t Hubertusorden samt holstein-gottorpska S:t Anna orden.

Död i Nöbbeled, Vederslövs församling i Småland 1758 21/6.

Av krigarsläkt

I sina memoarer uppger Johan Stenflycht att han föddes i Östergötland år 1682, men i själva verket föddes han året innan. Enligt Hovs församlings kyrkobok döptes han den 6 april 1681. Som fader anges Gustaf Bengtsson i Säby. Däremot är, enligt tidens sed, icke någon moder angiven. En sådan fanns dock, naturligt nog, se nedan!

Intill anteckningen om dopet har en senare tids präst, med annan handstil, gjort ett tillägg om att den lille gossen under namnet Stenflycht blev generalmajor i svenska armén samt generallöjtnant i franska armén ”efter att länge vara Öfverste i denna”. Vidare har tillfogats att ”han bodde uti Wederslöf wid Wexiö och där död 1758”. Det tillhör inte vanligheterna att man kompletterar med sådana här små biografier i församlingens dopbok. Uppenbarligen var prästen i Hov stolt över att en så bemärkt person var född i hans församling.

Fadern Gustaf Bengtsson i sin tur var född omkring 1635 i Länghem i södra Västergötland, där i sin tur dennes fader Bengt Mårtensson förmodligen var i tjänst hos riksrådet Gustaf Eriksson Stenbock på Torpa (med dess ännu idag väl bevarade medeltidsborg) och därefter hos sonen, riksrådet Gustaf Otto Gustafsson Stenbock.

Enligt Christopher von Warnstedt blev Gustaf Bengtsson 1673 ryttare vid Patrik von Patkulls kompani av Östgöta kavalleriregemente. Han tjänade då för kvartermästaren Bengt Brasks rusthåll i Herrestads kyrkby i Dals härad. Med utmärkelse deltog han under förspelet till det skånska kriget i den olyckliga träffningen vid Fehrbellin, där särskilt östgötarna blev illa åtgångna. Hösten 1676 blev han kommenderad till Wismar, där han sköt ihjäl en krogdräng, varför han rymde hem till Östergötland. Där enrollerade han sig vid det fördubblingsregemente som då höll på att sättas upp och blev kring månadsskiftet februari/mars 1677 kvartermästare vid ett av kompanierna med korprals grad. Därefter medföljde han Östgöta Fördubblingskavalleriregemente till Skåne. Vid regementets generalmönstring den 28 mars 1679 satt han i arrest. Kanske var det då han fick stå till svars för dråpet på krogdrängen i Wismar. Dock blev han inte utstraffad från regementet, vilket tyder på att han kom undan med böter. År 1689 blev han förste korpral vid Skänninge kompani. Han deltog senare i det danska fälttåget med landstigningen på Själland år 1700 – vid omkring 65 års ålder!

Midsommarafton 1677 ingick han äktenskap med änkan Brita Olofsdotter Jern, dotter till Olof Jern, som var korpral vid Östgöta kavalleriregemente och ryttare för Valla rusthåll i

Appuna socken invid Tåkern. (Dennes polska sabel skulle komma att få en viss betydelse för barnbarnet.) Därmed gifte han sig också till rusthållet Säby Västergård i grannsocknen Hov, en gård han senare förstörde genom köp. I slutet av 1680-talet förvärvade han rusthållet nr. 94 i Vallby, Väderstad. Som korpralsboställe disponerade han dessutom Nedre Götala i Styra socken. Tillsammans utgjorde det hela 5 mantal.

Han ägde guldringar, en mängd silver, en dyrbar vapensamling samt en mindre boksamling och höll sig med ovanligt värdefulla ridhästar. Dessutom lånade han ut betydande belopp till släktingar och vänner och lät sina söner gå i skola i Linköping. Han var mycket anlita som vittne, boutredare och rådgivare.

Den 26 juli 1684 blev Gustaf Bengtsson hörd som vittne i ett tvistemål om allmänningskogarna i Ekeby och Rinna socknar. Men domboken tar också upp mer besvärande förhållanden. Han råkade i slagsmål på Skänninge marknad. Sedan slogs han också med sin åbo Sven Hansson. I båda fallen utdömdes slagsmålsböter. Hans häftiga humör med åtföljande hämndlystnad gick uppenbarligen i arv till sonen Johan, något som kanske förklarar dennes många våghalsiga utspel där skräckslagna motståndare tar till flykten.

Även Gustaf Bengtssons broder Johan var hetlevrad, tydligen ett släktdrag. Denne råkade under en slädfärd tredjedag jul 1693 i gräl med torparen Jöns Andersson och tilldelade denne flera svåra slag med en yxa. För detta ådömdes han högsta bötesbelopp, vilket dessutom blev fördubblat eftersom han stört julfriden.

Även Johan Bengtsson kom med tiden att bosätta sig i Hov och blev granne med sin broder när han 1685 köpte Säby Östergård. Dit flyttade då även brödernas fader Bengt Mårtensson och moder Brita från Länghem i Västergötland.

Den inflyttade brodern Johan Bengtsson blev snart "kyrkiones sexman och dess föreståndare" i Hovs församling. Han var i sitt andra äktenskap gift med Anna, dotter till prosten Johannes Ausius i Värnamo och dennes hustru Apollonia Dryandra. En son till dem var Jonas Segersten, som blev kyrkoherde i Virserum. Från denne härstammar alla sentida medlemmar av den kända östgötasläkten, oftast med stavningen Segerstéen.

Om däremot bröderna Gustaf och Johan Bengtsson någonsin kallade sig Segersten är tveksamt. Den förste som tycks ha använt sig av detta släktnamn är Gustafs son Johan. Denne kom emellertid att byta namn ännu en gång, nämligen den 6 augusti 1716, då han blev adlad med namnet Stenflycht. Denna nya ätt utslocknade dock med honom själv.

Johan Segersten Stenflycht hade en yngre broder, Per (Peter), född 1685, döpt den 13 mars. Även denne började sin militära bana vid Östgöta kavalleriregemente. Han erhöll sedan befattningen som förare vid Dückers dragonregemente. Efter kapitulationen vid Perevolotjna den 1 juli 1709 blev han krigsfånge, rymde sedan och lyckades ta sig tillbaka till Sverige. 1716 uppehöll han sig i Lund och kunde där träffa sin broder för första gången på många år. Han blev adlad den 27 februari 1717, också han med namnet Stenflycht. Blev 1718 4/1 fänrik vid Östra skånska infanteriregementet men avled redan 1722. Han var gift med Hermica Juliana Gyllengranat, född 1681, dotter till majoren Gustaf Gyllengranat och dennes hustru Elsa Juliana Påfvenfelt. Efter makens död gifte hon om sig med livdrabanten Bengt Hökeflycht samt därefter med kaptenen Frans Magnus Bock.

Familjeförhållanden

Eftersom Johan Stenflycht levde ett mycket rörligt liv är det svårt att få grepp om hans familjeförhållanden. Om fru och barn nämner han inget i sina memoarer. Under sin tid som ungersk överste vid greve Berczényis livkarabinjärgarde till häst tycks han ha varit gift. Von Warnstedt drar slutsatsen att denna första hustru härstammade från trakten av Rawicz (Rawitz) i Schlesien som vid den tiden löd under den tysk-romerske kejsaren i Wien.

I detta äktenskap skall Johan Stenflycht ha haft åtminstone två söner, Philip, född omkring 1708 och död före fadern, samt ytterligare en son, född någon gång efter 1710 och död före fadern.

Under sin tid hos Karl XII i Lund fick Johan Stenflycht tillfälle att möta Anastasia Theodora Orlik. Hon var född 1691 i Poltava och dotter storhetmanen Pylyp (Philip) Orlik och dennes maka Hanna Hertsyk.

Pylyp Orlik var född i den vitryska delen av det litauiska storfurstendömet. Han hade gått i jesuiternas skola i Vilnius och sedan studerat vid akademien i Kiev. Han var Mazepas sekreterare i hetmandömets huvudstad Baturyn. Efter Mazepas avsättning och nederlaget vid Poltava följde han Mazepa mot Bender. Efter dennes död blev Orlik vald till hetman i exil. Med sin familj ingick han i det följe som 1714 tågade från det osmanska riket till Stralsund. Familjen Orlik kom sedan att bo i Kristianstad. 1720 återvände familjen söderut. Hustrun och barnen lämnades i ett kloster i Krakow medan hetmanen själv efter en kringflackande tid åter

kom under sultanens beskydd. Han avled 1742 i Iași i nuvarande Rumänien. Familjen levde på understöd från svenska staten.

Det nyrestaurerade hetmanpalatset i Baturyn, Ukraina.

Härifrån regerade Ivan Mazepa med hjälp av sin sekreterare Pylyp Orlik.

Sommaren 1723 ingick Johan Stenflycht äktenskap med Theodora Orlik i Góra (Guhrau) i Schlesien. Deras son Carol Gustaf Stenflycht föddes följande år i Garzyn (Görchen) i Polen (mellan Leszno och Gostyn). Denne blev 1746 fransk löjtnant i infanteriregementet Royal Pologne (Kgl. Polska), 1747 sekundkapten, major omkr. 1750, överstelöjtnant 1755 och uppges vid sin död 1758 ha varit överste vid samma regemente. 1749 fick han avsked som löjtnant vid holstein-gottorpska Livdragonkåren, där han tydligen anställdes före 1746 men fått stå kvar med bibehållen lön. Han förblev ogift.

En dotter är omnämnd 1742. Såsom ogift bodde hon med fadern som då var överkommendant i Hamburg. Ännu en son, Philip, föddes i Polen omkring 1726. Denne avled i Hamburg 1739.

Efter några års äktenskap blev Stenflycht åter änkeman när maken Theodora avled i Kiel den 11 mars 1728. Han gifte då om sig med hennes yngre syster Barbara, född 1707 i Baturyn, Ukraina. Hon ägde bl a slottet Stanislanowa i Podolien. Hon avled i mitten av 1730-talet utan att ha fött några barn.

Sin sista tid tillbringade Stenflycht i Värend i Småland där han fick ett antal barn utom äktenskap. Kammarpigan Susanne Monthan skall ha fött några av dem. Hon var sannolikt mor till Elisabet, född c:a 1743, och Gustaf, född c:a 1744. Hushållerskan Christina Hagberg

blev mor till Lovisa, född i Blädinge 1748 19/8, samt Mikael, född i Blädinge 1750 12/9, död som hospitalshjon i Dänningelanda 1805 23/3. För de två sista står som fader antecknat ”Johan Carlsson”. I sitt testamente, skrivet 1758 18/5, en månad innan han avled, nämner han hushållerskan Susanna Monthan samt de omyndiga barnen, döttrarna Elisabet, Lovisa och Dorotea Johansdotter samt sönerna Gustaf och Mikael Johansson. Barnen kallade sig sedan för Segersten, alltså faderns namn innan han blev adlad. Ett stort antal ättlingar lär finnas efter dessa.

Ut i Det stora nordiska kriget

Johan Stenflycht växte upp under en period som var ovanligt lugn vad gällde krigiska förvecklingar. När han föddes hade arvfienerna Sverige och Danmark just ingått förbund. Därpå följde en fredsperiod om nära två decennier. Det blev en tid när Karl XI i lugn och ro kunde stärka centralmakten och bygga upp förvaltningen. Genom reduktionen av adelns donationshemman förstärkte kungen finanserna. Han såg till att riket genom indelningsverket fick en i förhållande till den ringa folkmängden respektingivande stående armé. I den nyanlagda flottbasen Karlskrona rustades örlogsflottan, en nödvändighet för att kunna upprätthålla östersjöväldet.

På gården i Säby växte gossen Johan upp under goda ekonomiska villkor. Jordbruksmarken invid Tåkern var av yppersta klass med sidvallar, slåtterängar som regelbundet göddes av översvämningar och år efter år gav rikligt med hö från de fem mantalen, något som medgav att många djur kunde hållas vid liv genom de stränga vintrarna. Ju fler kor desto större välstånd.

Föräldrarna kunde kosta på honom utbildning vid trivialskolan och gymnasiet i Linköping. Där lärde han sig latin, dåtidens internationella språk, något som skulle bli till själva språngbrädan i hans karriär när han blev uppmärksammas genom sin färdighet att tolka.

Stenflycht var språkbegåvad. Förutom östgötska och latin behärskade han även tyska, som spaningsrapporterna är skrivna på, samt franska, det språk som bildade människor helst uttryckte sig på och som det därför var naturligt att använda för memoarerna. Dessutom bör han ha talat polska, förmodligen också något ungerska.

Hans fader hade sett tillräckligt av krigets elände och önskade att sonen skulle välja en fredligare bana. Men genom att lyssna till gamla soldaters berättelser och genom att läsa de klassiska auktorernas krigsskildringar väcktes hans äventyrlust.

Med Karl XI:s död återinträdde den utrikespolitiska oron. Grannländerna insåg att det svenska stormaktsväldet var överdimensionerat för en nation som inte hade mycket mer än en miljon invånare. Det enväldiga Sveriges försvarsförmåga borde ha minskat när det till kung hade fått en oprövad tonåring. Tiden för anfall tycktes vara inne.

Danmarks främsta intresse var att ta tillbaka Skånelanden, något man varit nära att lyckas med i slaget vid Lund en generation tidigare. Den danske kungen Fredrik IV, som var kusin till Karl XII, ingick förbund med August II av Sachsen, också han kusin till Karl XII samt utrustad med ovanliga kroppskrafter, något som föranledde tillnamnet ”den starke”. Genom mutor och genom att övergå till den katolska kyrkan hade August lyckats bli vald till kung i den polska adelsrepubliken, som gränsade till de svenska Östersjöbesittningarna. Som en tredje part i förbundet mot Sverige inträdde det uppåtsträvande Ryssland under den moderniserande tsaren Peter den store (204 cm lång), som ville nå ut till det världshav som de svenska provinserna utestängde ryssarna från.

I februari 1700 gjorde August med sina polska och sachsiska styrkor ett misslyckat anfall mot den svenska fästningen Riga. Strax därpå gick danskarna till anfall mot det med Sverige förbundna hertigdömet Holstein-Gottorp. Men Sverige var väl rustat. General Rehnskiölds mobiliseringsplan sattes i verket. Karl XII gav order om att trupperna skulle marschera till Skåne eftersom han insåg att anfallet mot Holstein-Gottorp bara var en avledningsmanöver. I detta skånska fälttåg deltog alltså den 65-årige Gustaf Bengtsson. Därpå följde landstigningen på Själland där Karl XII hade Köpenhamn inom räckhåll men snöpligt fick avbryta fälttåget när sjömakterna England och Holland, som inte ville rubba jämviktsläget i Öresund, framtvingade en fred mellan Danmark och Holstein-Gottorp i Traventhal nära Lübeck den 8 augusti 1700.

Med Danmark tills vidare oskadliggjort kunde Karl XII nu vända sig österut där tsar Peter gått in i Ingermanland och belägrade fästningen i Narva. I oktober landsteg Karl XII i svenska Livland och den 20 november segrade han i det mytomspunna slaget vid Narva.

Efter att ha legat i vinterkvarter samt ha fått förstärkningar från Sverige marscherade Karl XII i juni 1701 med trupperna mot Riga för att därifrån gå över Daugava (Dvina, Düna) och

driva bort August med hans rysk-sachsiska armé som stod och väntade på andra sidan floden. Övergången lyckades och därmed hade Karl XII drivit ut alla fiender från svenskt territorium.

Han insåg dock att hotet ingalunda var avvärjt. Hans plan blev nu att avsätta August som kung av Polen och i stället se till att polackerna valde en annan kung (det kom att bli Stanisław Leszczyński), med vilken Sverige skulle kunna ingå förbund mot såväl Ryssland som Sachsen. I förbund med Polen skulle Karl XII kunna skona sina egna undersåtar och hålla krigshandlingarna utanför Sveriges fastland, något han faktiskt lyckades med om man undantar den danska invasionen i Skåne 1709–10 samt ryssarnas härjningar längs östkusten i krigets slutskede.

Att sedan allt inte blir som man tänkt visade sig när krigets egen inneboende logik började styra utvecklingen. Under det stora nordiska kriget omkom en sjättedel av Sveriges befolkning, av pest, sjukdomar, svält eller som tvångsrekryterade knektar i strid på de många slagfälten. Inte heller hade väl Karl XII i sin vildaste fantasi kunnat tänka sig att han skulle sitta och utnämna kyrkoherdar och utföra andra regeringsbestyr från så avlägsna platser som Bender i nuvarande Moldavien eller Didimoticho i nuvarande Grekland.

Efter att med stärkt självförtroende ha fört sin armé över Daugava sökte Karl XII stridskontakt med Augusts trupper för att besegra dem och sedan gå mot Ryssland. I detta skede, när den svenska armén låg förlagd i Grobiņa (Grobin) i nuvarande Lettland, stiger den unge volontären Johan Gustafsson Segersten in i handlingen. Han skulle med åren bli en viktig aktör i ett antal olika krig och arméer men också i svensk inrikespolitik.

Stölden av krigskassan

I memoarerna får vi följa den unge volontären, som började sin karriär som trossdräng vid Skänninge kompani av Östgöta kavalleriregemente. Genom sin oförskräckta tapperhet och sina goda språkkunskaper avancerade han till regementsadjutant och blev därmed officer. Dessförinnan deltog han i drabbningarna vid Tryškiai och Darsuniškis, där han blev krigsfånge. Vid Kliszów erövrade han en sachsisk fana och deltog sedan i erövringen av Krakow.

Han berättar om ett upptåg som medförde att Karl XII kom att halta resten av livet. Vidare fick han vara med om att erövra Toruń (Thorn) och Lviv (Lemberg) samt att undsätta Poznań (Posen). Han deltog i slaget på Wolafältet då de konfedererade under svenskt beskydd

höll riksdag i Warszawa för att välja Stanisław till kung. Därefter gick marschen bort mot Vitryssland där han deltog i erövringen av Hrodna (Grodno).

Men sedan blev det stopp i karriären. Under natten den 2 september 1706, då regementet låg förlagt i Rötha utanför Leipzig, blev den nypåfyllda regementskassan stulen. I samband med detta råkade den hetsige Stenflycht bryta mot duellförbudet och skada sin förman, löjtnant Frijstedt, varför han flydde hals över huvud för att komma undan ett väntande bötesstraff på 2000 daler silvermynt samt två år i fängelse.

Men vem hade stulit krigskassan? Misstankarna om att det var Stenflycht själv skulle komma att följa honom för all framtid. Han skriver att han under sin tid i Lund 1717–18 var uppfylld av hat och hämndlystnad mot dem som spred ut illasinnade rykten med den innebörden.

Om de märkliga omständigheterna kring stölden av krigskassan skriver Waldemar Stenhammar i ”Östgöta kavalleriregemente i Karl XII:s krig”. Regimentet var förlagt i Rötha. Kassakistan var placerad på en vagn framför regementschefen Burenskiölds kvarter. Då regementskommissarien Littner vid ett tillfälle på Burenskiölds befallning skulle hämta kistan var den försvunnen. Slutligen hittades den i ett buskage, uppborrad och plundrad. En krigsrätt med ryttmästarna Hastfehr, Giraff och Gripenhielm som ledamöter tillsattes. Vakten – en underofficer och två ryttare – jämte flera andra personer arresterades och förhördes, men intet kom i dagen.

Enligt en redogörelse av kornetten Petter Schlenbeck var det några dagar senare en fest hos löjtnant Frijstedt dit blanda andra kornetten Olijn och adjutanten Segersten var inbjudna. De satt där ”i god sämja” ända till dess att Segersteen började ”söka krakel med Olijn”, något som Olijn ville undvika och därför avlägsnade sig. Även Segersteen skyndade sig därifrån, lät sadla sina hästar och återvände med dem till Frijstedts kvarter. I mörkret i förstugan möttes Segersteen och Frijstedt. Segersteen drog sin värja och genomborrade sin värds ena ben, varpå han kastade sig upp på sin väntande häst och skyndsamt lämnade lägret.

Nu uppstod misstanken att Segersteen arrangerat »duellen» med Frijstedt för att få anledning att försvinna. Det fanns de som sade sig ha sett att Segersteens dräng hade haft en penningpåse bakom sadeln. Man spårade Segersteen till det närbelägna Leipzig, men när man kom dit hade han redan hunnit bege sig till Berlin.

Adjutanten Munck och kommissarien Littner följde efter till Segersteens logi i Berlin. Värden berättade, att »Cavalieren» hade uppträtt mycket »resolut», och att han ställt

penningpåsar fram på bordet och låtit musikanterna förse sig ur dem. Då Munck och Littner sökte Segersteen på hans rum fann de att dörren var stängd. De slog in dörren, men rummet var tomt. Däremot fick de tag på Segersteens dräng som berättade hur allt gått till. Även en dräng i lägret i Rötha uppgav att han sett några penningpåsar under sadeln i Segersteens kammare. Slutligen finnes även en berättelse av en kornett vid regementet, som under fångenskapen i Ryssland sammanträffat med den dräng som följde med Segersteen vid rymningen. Denne hade då redogjort för avlagt hur allt gått till. Bland annat hade han berättat att Segersteen vid rymningen haft så mycket pengar på sadeln, att en påse gick sönder och pengar rann ut.

Som vi kommer att se i memoarerna har Stenflycht själv en annan version. Han bedyrar sin oskuld. Han lyckades till och med få Karl XII personligen att gå i god för honom. Hur mycket är drängarnas och värdshusvärdens vittnesmål värda? Bekräftade de bara vad de trodde att utfrågarna ville höra? Vi får tills vidare lämna frågan öppen.

Ungern tur och retur

Efter duellen i Rötha befann han sig på flykt. Var det möjligen nu han började kalla sig Stenflycht, en Segersten på flykt? Det blev tvunget för honom att söka sig till en annan armé, något som var fullt möjligt före nationalismens tidevarv. Det väsentliga var att krigaren var lojal mot den härskare till vilken han avlagt trohetsed.

Naturligtvis hade han varit välkommen till sachsarna eller till någon annan av Sveriges fiender, men detta var för honom inget alternativ eftersom han räknade med att så småningom komma tillbaka till svensk tjänst. Brott mot duellplakatet brukade ofta bli ”bortglömda” efter några år. Det gällde bara att under tiden finna en passande krigisk sysselsättning. Stenflycht sökte sig därför till ett krig som svenskarna inte var direkt inblandade i. Han tog värvning hos den transsylvanske hertigen Ferenc II Rákóczi i dennes uppror mot den österrikiske kejsaren. Det innebar att Stenflycht inte kom att delta i Karl XII:s ryska fälttåg och att han därför också slapp undan nederlaget vid Poltava.

Sedan den österrikiske kejsaren 1683 framgångsrikt avvärjt det osmanska anfallet mot Wien hade hans härar lagt hela Ungern under sig. Freden i Karlowitz (Sremski Karlovci) 1699 bekräftade den österrikiska överhögheten. Missnöjet med den kejsarliga politiken beredde jordmånen för ett ungerskt uppror. Ferenc Rákóczi lyckades rymma ur österrikisk fångenskap

och begav sig till Polen där han tillsammans med den landsflyktige greven Miklós Bercsényi rekryterade en här som i juni 1703 bröt in i Ungern och snart samlade den ungerska adeln. Vid en ungersk riksdag 1705 valdes Rákóczi till ”kommenderande furste”, medan man erbjöd Stefanskronan åt kurfursten av Bayern, något som denne avböjde.

Rákóczi ville återupprätta Ungerns nationella författning samt verka för religionsfrihet. Själv hade han under sin uppväxt i Wien blivit utsatt för katolsk tvångsuppfostran, vilket förklarar hans engagemang. Till sin trosuppfattning var han kalvinist, men han var även tolerant mot lutheraner.

I enlighet med sitt kontrakt tjänstgjorde Stenflycht tre år i ungersk tjänst. Han deltog bl a i slagen vid Trenčín (Trentschin) och Romhány. Därefter, våren 1710, ett år före den fred i Szatmár (Satu Mare) som gjorde slut på Rákóczis uppror, önskade Stenflycht återgå i svensk tjänst. Med en egen privat trupp tog han sig över Karpaterna till Polen. Där tvingades han att kapitulera inför greve Sieniawski, som var den polska kronans storhetman, det vill säga överbefälhavare för kung Augusts polska trupper, och ta avsked av sina soldater. Sieniawski skulle emellertid senare gå över till kung Stanisławs sida.

Efter sin snöpliga kapitulation fick Stenflycht storhetmanens tillåtelse att resa vart han ville, men blev snart överfallen och bestulen av banditer som visade sig vara utsända av Sieniawski själv. Med en friskara kom Stenflycht därefter att tillsammans med den konfedererade polske generalen Smigielskis styrkor överfalla sachsiska och ryska trupper. Till sist lyckades han ta sig fram till den svenska utposten Stralsund, varifrån han sedan kom att göra djärva spaningsexpeditioner och raider mot danskar, sachsare och ryssar. Inför slaget vid Gadebusch lyckades han få tag i fiendens uppmarschplan, något som i hög grad bidrog till den svenska framgången. För sina insatser där blev han utnämnd till överstelöjtnant.

När fältmarskalk Stenbock efter Gadebusch ville söka vinterkvarter i Tönningens fästning hos Sveriges allierade Holstein-Gottorp motsatte sig Stenflycht dock detta bestämt, men han lyckades inte få fältmarskalken att ändra sig. Utanför Tönningen stred han mot tsaren och var nära att ta denne till fånga. Efter den svenska härens kapitulation lyckades han ta sig tillbaka till Stralsund, där han blev illa behandlad av general Dücker men fick upprättelse när omsider Karl XII anlände från Turkiet. Han blev av kungen själv utnämnd till överste.

Han organiserade Karl XII:s evakuering från Stralsund. Efter kapitulationen bluffade han sig ut ur den sachsiska fångenskapen och försökte få till stånd en resning bland de konfedererade i Storpolen. Den 25 juli 1716 intog han Poznań och blev därefter adlad, den

6 augusti, något som tycks gått obemärkt förbi eftersom han inte nämner detta i sina memoarer. Han intog också Toruń men avrådde därefter förgäves de konfedererade från att strida mot sachsarna vid Kowalewo. Slaget där kom att leda till upplösning av de konfedererades armé.

Nykteristen Stenflycht

I Wrocław (Breslau) gjorde Stenflycht förberedelser för ett nytt uppror i Storpolen men blev i stället tvungen att fly därifrån. Han antog en falsk identitet och reste med postskjutsen mot Berlin. Under färden fick han sällskap av en intet ont anande medresenär, en sekreterare hos den preussiske kungen, som frågade om han under sin vistelse i Breslau sett till den efterlyste överste Stenflycht. Stenflycht sade sig ej känna till översten. Medresenären berättade om överste Stenflychts levnadsvanor, bland annat att denne inte drack vin. Detta var alltså något så karaktäristiskt att det ingick i signalementet. Stenflycht fann sig dock snabbt och började omedelbart att dricka vin till måltiderna.

Stenflycht var alltså i praktiken nykterist. Säkerligen följde han Karl XII:s föredöme. Kungen hade varit ganska vild under sin uppväxt och kunde i ungdomen bli rejält berusad. Men när kriget bröt ut blev han allvarlig och målmedveten. För att kunna koncentrera sig på sin uppgift slutade han att dricka vin.

Av memoarerna framgår att Stenflycht följde sin konungs exempel. Nykterheten är säkerligen en förklaring till hans framgångar i närstrid i en tid då knektarna varje dag fick en dagsranson brännvin och därför ständigt var mer eller mindre berusade och därmed ett lätt byte för en nykter motståndare. I försvaret av Prešov kunde han lätt hugga ner de kejsarliga soldater som druckit sig berusade av det ungerska vinet. Vid Rügen bemäktigade han sig ett danskt fartyg lastat med sill och vin men skickade hela lasten till garnisonen på Ruden ”utan att själv ta ett enda krus vin därav”. I spetsen för de konfedererade styrkorna i Polen såg han till att lura i en sachsisk officer så mycket vin att man kunde ta hand om det kungliga brev denne medförde.

Möjligen hade han inte följt sin nyktra linje utan suttit och druckit tillsammans med sina officerskamraterna den kvällen han drog sin värja i Rötha i samband med att krigskassan blivit stulen. Att även officerarna brukade dricka mer än som var nyttigt framgår av hans

memoarer där Karl XII säger att han hört sägas att fältmarskalken Stenbock hela tiden druckit för mycket och att han ofta efter middagen ”inte kunnat skilja mellan vitt och svart”.

Karl XII:s förtrogne

Sedan den intet ont anande preussiske statssekreteraren hjälpt honom förbi vaktposten vid stadsporten i Berlin, lyckades han efter ytterligare äventyr ta sig över till Skåne, där han sökte upp Karl XII i Lund. Därefter kom han att vara en av kungens närmaste män. Han följde med kungen på alla hans resor, åt alltid vid hans bord och sov i hans närhet. Ett särskilt förtroendeuppdrag var att han skulle fostra den tilltänkte tronföljaren, den unge hertigen Karl Fredrik av Holstein (1700–1739), son till kungens avlidna syster Hedvig Sofia. Denna uppgift tog han på allvar till den grad att han resten av sitt liv kom att verka för det holsteinska partiet.

På påskaftonen 1718 satt Karl XII, hertig Karl Fredrik och Stenflycht och ”åt sitt bröd allena” i närheten av Eda skans medan de högre ämbetsmännen åt middag hos Fredrik av Hessen ”som höll ett bord av högsta klass”, varpå Johan Stenflycht avslutar sina memoarer med dessa olycksbebådande ord:

Konungen hade genom vissa omständigheter insett att det i hemlighet smiddes ränker beträffande tronföljden i Sverige. Han talade med mig om saken och bestämde sig för att påföljande år avlägsna några av generalerna i armén och insätta dem som ståthållare i provinserna.

Det norska fälttåget har Stenflycht redogjort för en särskild skrift, *Relation de ce qui s'est passé dans l'invasion en Norvege l'ann 1718*. Den har förmodligen tillkommit åtskilliga år efter memoarerna.

Det var Stenflycht som på uppdrag av Karl XII utarbetade själva anfallsplanen. In i det sista var planen hemlig, till och med för generalerna. Stenflycht ledde personligen själva infallet i Norge. Kungen följde efter honom som ”volontär”. Hans förtroende för Stenflycht var vid det laget nästan obegränsat. I löpgraven uppe vid Fredrikstens fästning den 28 november somnade kungen av utmattning mot Stenflychts axel. Dagen därpå skulle de svenska trupperna, efter att ha blivit inspekterade av Stenflycht, gå över Glomma för att slå

danskarna och sedan rycka fram mot Akershus. Om inte ett brev från baron Görtz just då hade anlämt skulle Sveriges och Stenflychts historia fått ett annat förlopp.

Landsförvisad

När det hessiska partiet tog makten efter Karl XII:s död blev konjunkturen sämre för Stenflycht. Tillsammans med hertig Karl Fredrik lämnade han därför Sverige och beviljades den 30 september 1719 avsked som generalmajor ur svensk krigstjänst. Han var utmattad efter alla år av krigiska strapatser och befann sig i ”ett uselt och sjukligt tillstånd”, varför han begav sig till hälsobaden i Tyskland. Förmodligen var det under denna tid han skrev ner sina minnen från det stora nordiska kriget.

Efter att ha kurerat sig gick han i tjänst som generalmajor hos sin unge vän hertig Karl Fredrik i Holstein för att understödja dennes anspråk på den svenska kronan. Ännu hade det inte slutits någon fred mellan Sverige och Ryssland. I april 1721 reste Karl Fredrik därför i sällskap med sin adjutant Stenflycht till det av Ryssland ockuperade Riga där han togs emot av tsar Peter och dennes nyblivna gemål, den f d älskarinnan Katarina. De fortsatte sedan till S:t Petersburg där festerna avlöste varandra enligt den dagbok som fördes av holsteinaren Friedrich Wilhelm von Bergholz, som den 8 juni skriver: ”Des Abends war die ordinaire Gesellschaft bey dem Herrn Generalmajor Steinflicht – und wir waren recht lustig.” (Om kvällen var det vanliga sällskapet hos generalmajor Stenflycht, och vi hade ganska trevligt.) Tsaren såg i hertig Karl Fredrik en bricka i maktspelet – freden i Nystad var ännu inte slutet – och stödde det holsteinska partiet.

I ett brev den 29 juli 1721 till biskoparna Jesper Svedberg i Skara och Torsten Rudéen i Linköping skrev Stenflycht att hertigen blivit väl bemött av tsaren samt att tsaren försäkrat att han under den pågående fredkongressen i Nystad krävt som ett fredsvillkor att hertigen Karl Fredriks succession måtte fastställas. De båda breven sändes i kuvert för vidare befordran till postmästaren Johan Storck i Skänninge i Stenflychts hembygd. Denne överlämnade emellertid breven till myndigheterna som därefter kom att betrakta Stenflycht som landsförrädare.

Visserligen kom freden i Nystad aldrig att inverka på successionsfrågan, men ändå fortsatte hertigens framgångar i S:t Petersburg. 1725 kunde han gifta sig med tsarens dotter

Anna, därtill ivrigt stödd av svärmodern Katarina. Men när denna dog 1727 förlorade han sitt stöd i Ryssland och återvände till sitt av freden i Fredriksborg förminskade hertigdöme.

Givetvis hade den aktive Stenflycht inte gått sysslolös under tiden. Han hade 1722 låtit sig bli enrollerad som rysk generallöjtnant och deltagit i tsarens fälttåg mot Persien. Han avgick dock snart från den tjänsten eftersom han tyckte fälttåget var illa förberett av tsarens ryska gunstlingar.

Följande år reste han i stället till Góra (Guhrau) i Schlesien där han sammanvigdes med Theodora Orlik, som han alltså tidigare lärt känna i Lund. Bröllopet ägde rum i all stillhet hos ”pan” (adlig godsherre) Wengierski. Ingen av Theodoras närmaste var med. Hennes far, som var katolik och just då vistades i Saloniki, blev mycket förtörnad när han fick veta att hans dotter blivit vigd av en luthersk präst.

Theodora Orlik födde två barn under de närmaste åren, men 1726 bröt Stenflycht åter upp och reste till Holstein för att tjänstgöra som ”guvernör” samt chef för det där nybildade 7:e regementet. Hustrun blev kvar i Schlesien där hon avled i Góra den 23 mars 1728. Stenflycht reste dit för begravningen.

Nu var han änkeman med två små barn och började längta till Sverige. Han tillskrev kanslipresidenten Arvid Horn och begärde att få komma hem för att få ett svenskt ämbete. Horns svar är ej påträffat men kanslipresidenten hade gjort sina efterforskningar bl a med hjälp av den svenske residenten i Hamburg. Axel von Fersen d ä skriver:

Grefve Horn var alltid systematisk uti sitt förhållande och sin politiska vandel, och lemnade aldrig utur ögonsigte, att värfva vänner och förfölja sina motståndare. General Stenflycht var en af dem han fruktade och hatade. Denne man var uti armén älskad och beryktad för sin tapperhet och kunskap uti krigsväsendet, under ryska och pohlska krigen. Han hade följt hertigen till Kiel 1719, hvarifrån han var återkommen till sitt fädernesland; det var allt nog att misstänkas.

Stenflycht tycks ha tolkat svaret från Horn positivt eftersom han den 27 augusti 1730 anlände till Stockholm tillsammans med sina två små barn samt svägerskan Barbara Orlik. Bäst han låg och sov i sin säng kl ½ 6 på morgon den 1 september blev han ”surprenerad”, d v s han togs med överraskning och fick sedan sitta internerad i slottsfängelset ända till den 10 januari 1731.

Stenflycht blev anklagad för vad han tio år tidigare skrivit i breven från S:t Petersburg till biskoparna Svedberg och Rudéen. Han försvarade sig med att det var fråga om privatbrev till ”mina bekandta gamla vänner”. Han hade då även skrivit till sin moder i Säby, vars närmaste poststation var i Skänninge. Nu hade modern dock avlidit, den 27 februari 1729. En anledning till hans vistelse i Sverige var att han skulle bevaka sitt arv och att han ”lagligen ville söka återfå mina 2:ne rusthåll i Östergötland utur deras händer, som dem orättmätigt besitta”.

Protesterna hjälpte inte. Stenflycht blev den 4 januari 1731 med anledning av sin tjänst hos hertigen av Holstein av Svea hovrätt dömd till ”att straxt vika utur riket utan att få vidare hit inkomma och någon undersåtlig rätt och förmon åtnjuta”. Han vädjade till ständerna, men Sekreta utskottet stödde hovrättens dom.

Under bevakning av en fältväbel vid Livgardet jämte dragoneskort fördes han från Stockholm till Helsingborg, varifrån han via Danmark fortsatte till Kiel, där han åter inträdde i sin förra tjänst. Från denna beviljades han en längre tjänstledighet för att se till sina gods i Schlesien och Storpolen.

Där passade han också på att gifta sig med svägerskan Barbara Orlik. Han hade visserligen fått nej av hennes fader då han tidigare friat med denna motivering: ”Non licet tibi habere sororem uxoris tuae”, d v s ”det är dig icke tillåtet att ha system till din hustru”.

Med kung Stanisław i Danzig

Den 1 februari 1733 avled August II i Warszawa. Som efterträdare i kurfurstendömet Sachsen inträdde hans ende legitime son Fredrik August. Denne blev också av det sachsiska partiet och med stöd av Ryssland och Österrike vald till kung i Polen under namnet August III.

Greven Theodorus Potocki genomdrev emellertid att även den landsflyktige Stanisław Leszczyński skulle väljas. Stanisław hade stöd av sin svärson Ludvig XV av Frankrike, av Spanien och Sardinien samt i viss mån av Sverige. Han valdes till kung vid en riksdag i Gdańsk (Danzig) den 12 september 1733. Därmed hade Polen fått två kungar och det polska tronföljdskriget utbröt.

Nu gällde det för Stanisław att från slottet Chambord i Loiredalen, vilket han disponerade, ta sig ända till Polen för att där befästa sin ställning. För detta behövde han hjälp av sin gamle vän Stenflycht. Stanisław förklädde sig till köpman och gav sig av för att möta Stenflycht i Koblenz vid Rhen. Stenflycht hade gett sig av i god tid och kom fram före Stanisław. Under

falsk identitet som ”borgaren Mayer från Hamburg” tog han in på värdshuset ”Zur Lilien”. I sex veckor väntade han där på Stanisław. Han fördrev tiden med långa promenader. Det visade sig att han hade gott om pengar och var mycket krävande mot upppassningen.

Efter hand började man undra över den märklige gästen. Ännu märkligare blev det när så småningom en annan köpman anlände till staden och tog in på värdshuset ”Zum wilden Mann”. Dag efter dag hade denne ”Mayer” långa överläggningar med den andre köpmannen på olika håll i staden. Värdshusvärden Winnen blev misstänksam och anmälde saken till kurfursten, som den 7 september lät förhöra den mystiske borgaren från Hamburg, medan den andre köpmannen hunnit försvinna. Man undersökte ”Mayers” bagage och fann där ett antal brev och andra handlingar som var gömda i ärmen på en vit struken skjorta. Av dessa handlingar framgick att vederbörande inte alls var någon borgare från Hamburg utan generalmajor Stenflycht i tjänst hos greven av Holstein. När man dessutom hittade ett pass utfärdat av tsar Peter den store fördes den misstänkte upp till fästningen Ehrenbreitstein på andra sidan Rhen. Man försökte få ur honom vem den andre, nu försvunne, manspersonen varit. Stenflycht hävdade att denne var hans svåger som han avtalat ett möte med. Kurfursten oroade sig mest för att Stenflycht var en spion som höll på att skaffa underrättelser om själva fästningen Ehrenbreitstein.

Från Koblenz fördes Stenflycht under bevakning till Frankfurt am Main där han överlämnades till greven av Kuffstein för att stå till dennes förfogande, men greven såg till att fångsla Stenflycht. Han fick ta emot sin mat genom en lucka i dörren. Två gånger i veckan släppte man in en barberare för att raka honom. Han försmäktade i fängelsehålan ända till den 7 december då han släpptes fri på begäran av hertigen av Holstein. Under militär eskort fördes han till gränsen mot Schlesien, varifrån han gav sig av i riktning mot Gdańsk dit den förklädde Stanisław via Warszawa anlönt redan den 2 oktober.

I spetsen för ett större följe av värvade militärbefäl kom Stenflycht den 10 januari 1734 fram till Gdańsk, som var belägrat av ryssarna. Under tre månader utkämpade han ett framgångsrikt gerillakrig, varefter han den 29 april tog sig in i den belägrade staden. Stenflycht blev där befälhavare för trupperna, som till stor del bestod av fransmän och svenskar. Man hade också fått ett löfte om att franska trupper skulle komma till undsättning. När så inte skedde och när dessutom ryska truppförstärkningar om 57 000 man och sachsiska om 30 000 man närmade sig blev dock situationen ohållbar. Den 26 juni fick fransmännen tillstånd att fritt avtåga från staden. Dagen därpå fick svenskarna ge sig iväg.

Kung Stanisław och general Stenflycht flyr från Gdańsk.

Illustration ur Alexandre Dumas, La Régence et Louis Quince.

Kung Stanisław's flykt från Gdańsk blev mycket äventyrlig. Stanisław har själv givit en detaljerad beskrivning av flykten. Denna händelse har i polsk historia fått något av legendens skimmer över sig, men i motsats till t ex krönikan om Gustaf Vasas äventyr i Dalarna verkar den vara tillförlitlig. Den är refererad i ett flertal historiska verk och har även blivit ämne för romaner. På så sätt har Stenflycht blivit hjälte i två romaner av 1800-talets mest läste författare, Alexandre Dumas d ä, nämligen *La Régence et Louis Quince* och *La Comtesse de Charny*.

Hemma hos det franska sändebudet i Gdańsk klädde Stanisław och Stenflycht ut sig till bönder. I sista stund blev det problem för Stanisław att få tag i stövlar som var tillräckligt stora och tillräckligt slitna. Därefter blev det komplikationer med att komma förbi den egna vakten vid porten mot vattnet. I skydd av mörkret rodde några tvivelaktiga medhjälpare ut dem i träskmarkerna med en eka. Eftersom det var mitt i sommaren och natten var kort fick de snart söka skydd i en koja ute bland vassarna, med Gdańsk inom synhåll.

Följande natt fortsatte de sin mödosamma färd genom vassen. Långa sträckor fick de vada och släpa ekan efter sig. Det bestämdes att de skulle dela på sig, så att Stanisław fortsatte i ekan medan Stenflycht skulle ta sig vidare landvägen. Stanisław fick tillbringa följande dag på loftet i en liten stuga medan ryska kosacker åt frukost i rummet under honom.

Efter att flera gånger vara nära att bli tagen av ryska patruller lyckades Stanisław med sina svårövertalade följeslagare ta sig över Wisłas själva huvudfära, bara för att konstatera att han ännu inte var framme på andra sidan utan även måste ta sig över Nogat, den östra flodarmen, och detta samtidigt som ryssarna konfiskerat traktens alla flytetyg. Efter ytterligare förvecklingar anlände Stanisław via Marienburg (Malbork) till relativ säkerhet i den preussiska staden Marienwerder (Kwidzyn), där han åter sammanträffade med Stenflycht. Där

bytte de om. Stenflycht klädde sig som preussisk officer och Stanisław som hans dräng. Sedan fortsatte de till Königsberg (Kaliningrad).

Flykten genom vassen.

Illustration ur Alexandre Dumas, La Régence et Louis Quince.

Marskalk i polska tronföljdskriget

I Königsberg satte Stenflycht upp en svensk-polsk armé mot ryssarna. Med denna ryckte han i augusti in över gränsen mot Polen vid Węgorzewo (Angerburg) och tog sig ända ner till trakten av Sandomierz, där ett stort antal stanisławtrogna polacker mötte upp under ledning av greven Adam Tarlo, vojvod av Lublin. På slottet i Dzików (numera en stadsdel i Tarnobrzeg), där Stanisław för tillfället residerade, bildades en konfederation mot ryssar och sachsare.

Julen 1734 tillbringade Stenflycht i Jarosław, varifrån han sedan begav sig till Krakow. Den 28 februari 1735 lyckades han avstyra ett försök av sin gamle bekant, storhetmanen greve Jozef Potocki, att låta den polska kronans stanisławtrogna armé gå över till sachsarna. I stället gick han sin vana trogen till offensiv, nu utnämnd till polsk fältmarskalk. Londontidningen The British Observator meddelade den 10 mars:

According to our last Advices from thence, General Steinflicht, who accompany'd King Stanislaus in his memorable Retreat from Dantzick, had made an Iruption into his Imperial Majesty's Territories in Silesia, at the Head of 17000 Poles, carrying Fire and

Sword, where-ever he advanc'd. This General has a Train of twenty Pieces of Ordnance, and threatens to penetrate even to Saxony.

Den sachsiska armén under hertigen av Weissenfels rustade sig till försvar men råkade ut för den alltid påpasslige Stenflycht, som lade beslag på såväl hans krigskassa som värdeposten. Tidningen skriver:

The Booty General Steinflicht gain'd in taking the late Convoy going from Dresden to Warsaw, amounts to 400000 Florins, besides 50000 Crowns in Species: there was several valuable things, together with the Military Chancery, which contain'd some Papers of great importance: Twelve Coaches and six fill'd with Ladies belonging to King Augustus's Court fell into his Hands at the same time.

Den polska armén drev sachsarna på flykt, intog Leszno (Lissa) samt brände ner deras stora förråd i Wschowa (Fraustadt). I slaget vid Kargowa (Karge) den 6 mars besegrade Stenflycht den sachsiska armén och tog general Brickholtz jämte 600 kyrassiärer till fånga. Själv blev han dock så svårt sårad att han fick föras tillbaka till Sulechów (Züllichau), där han blev sängliggande i två månader. Man trodde till och med att han stupat. I The British Observer kunde man den 11 mars läsa:

According to Letters from Prussia, the Commandant of the Castle of Carga surrender'd that Place the 6th Instant at Night to Count Tarlo's Troops, march'd out with all Honours of War, and was so conducted to the Saxon Camp. Those from Zullichaw of the 7th Instant say that General Steinflicht is dead of his Wounds in the late Engagement, and that Count Tarlo has put himself at the Head of 17,000 Men he had under his Command.

Några rader längre ner står det emellertid så här:

Letters from Frontiers of Poland make no Mention of the Death of General Steinflicht, but say he arriv'd at Zullichaw the 9th, with some other wounded Officers of Distinction.

Greve Tarlo kunde inte ersätta Stenflycht som entusiasmerande ledare för trupperna. De konfedererades militära ställning rasade nu ihop. Men som vanligt var inte Stenflycht den som gav upp. Så snart han tillfrisknat i slutet av maj gav han sig tillbaka till Königsberg där han samlade en ny truppstyrka. Dessutom lyckades han få masurerna att resa sig mot inkräktarna. I oktober gick han över gränsen och upprättade sitt högkvarter i södra Masurien, inte långt från Warszawa. Genom förräderi blev han dock överfallen av en överlägsen rysk armé på 7000 man. Med svåra förluster lyckades han med sina 300 man slå sig ut och räddade sig den 12 december in på preussiskt område. Ryssarna förföljde honom flera mil in i Preussen. Den 18 december var han tillbaka i Königsberg, där han sedan firade julen 1735 tillsammans med kung Stanisław. Av den polska republiken tilldelades han fullständig infödingsrätt, ”indigena tam civilibus quam militaribus”, d v s att han blev ”räknad som infödd både vad gäller civila som militära ämbeten”, en sällsynt heder för en lutheran i det katolska Polen.

Vid det laget var det polska tronföljdskriget redan över. Freden hade slutits i Wien den 3 oktober 1735. Kung Stanisław hade tvingats att avsäga sig den polska kronan men fick behålla sin kungatitel. Han fick tillbaka sina konfiskerade gods och erhöll hertigdömena Lorraine och Barrois (Lothringen och Bar) på villkor att de efter hans död skulle tillfalla Frankrike.

I slutet av mars lämnade Stanisław Königsberg för att bege sig till sina nyförvärvade hertigdömen. Stenflycht följde honom en bit på vägen men stannade förmodligen kvar i Hamburg för att träffa sin familj. Året därpå fortsatte dock även Stenflycht till det polska hovet i Lunéville i Lorraine, förmodligen tillsammans med familjen. Som erkänsla för insatserna i Polen utnämndes han den 1 mars 1738 till fransk generallöjtnant med tjänstefrihet. I fullmakten kallas han greve, ”Comte de Stein-flicht”. Full fransk lön utgick ända till hans död.

Överkommendant i Hamburg

Snart inleddes ett nytt skede i Johan Stenflychts växlingsrika liv. Den 19 juni 1738 utnämndes han av Hamburgs krigskollegium till hanseatisk generallöjtnant och överkommendant i Hamburg, där han kom att efterträda den karolinske generallöjtnanten Henrik Otto von Albedyl, som tillträtt befattningen i Hamburg 1725 och avlidit 1738.

Samtidigt började han åter tänka på Sverige, där det sedan hans landsförvisning skett en politisk strömkantring. Mössorna med Arvid Horn hade fallit och hattarna kommit till makten. Stenflycht avfattade brev till den nye lantmarskalken Carl Gustaf Tessin, som sympatiserat med det holsteinska partiet, och till kanslipresidenten Carl Gyllenborg och anhöll om att få sin landsförvisning hävd. Hans anhållan beviljades. I en nådig resolution av den 31 januari 1739 medgavs han rätten att återvända till Sverige. Regeringen satte också värde på att i honom ha en erfaren observatör som från Hamburg kunde rapportera om den politiska utvecklingen. Många brev till Tessin vittnar om detta, där Stenflycht bl a redogör för konflikten mellan Ryssland och Turkiet. Han gjorde vidare en noggrann utredning om ryssarnas mord på det svenska sändebudet Malcolm Sinclair. I ett privat brev nämner han att sonen Philip avlidit 1739. I ett annat brev beställer han inte mindre än åtta exemplar av den då nyutkomna officiella biografien *Konung Carl den XII:s historia* av Jöran Nordberg.

Sommaren 1739 fick Stenflycht besök av den firade författaren Olof Dahlin, adlad von Dalin, som i sällskap med sin gamle elev Hans Gustaf Rålamb var på väg till Paris. I Hamburg befann sig även Stenflychts gode vän Tessin. Denne var på väg till Paris för att utverka subsidier för hattpartiets kommande revanschkrig mot Ryssland. Olof Dahlin skriver:

Generalen Stenflycht är en ärlig och snörrätt man i sitt väsende: han fägnade oss hos sig några gånger, och med gr. Tessin, som passerade Hamburg på ett par dar, åto vi där 20 svenska tillika d. 17 juli.

I juni 1741, då Sverige förklarar Ryssland krig, skrev Stenflycht till Gyllenborg och anhöll om att få återinträda i svensk militärtjänst. Gyllenborg vidarebefordrade ärendet till överbefälhavaren i Finland, general Charles Emil Lewenhaupt, men denne ansåg detta vara betänkligt eftersom det skulle kunna framkalla avundsjuka bland de andra generalerna.

Den 27 juli 1742 beviljade senaten i Hamburg Stenflycht två månaders tjänstledighet för att resa till Sverige. Han avreste samma dag och anlände den 2 augusti till Stockholm. Redan följande dag blev han av riksrådet föreslagen som ny svensk överbefälhavare i Finland. Gyllenborg ansåg att de modlösa soldaterna under hans ledning ”kunde vänta att bliva anförda i nationens genie, vilket Konung Karl så väl känt och så lyckeligen utnyttjat”. Det sades i rådet att Stenflycht ”vid alla tillfällen, där han varit brukad, förvärvat reputation för nit och mandom såsom under Karl XII och i polska successionskriget”. Vidare sades det om honom

att han ”skall äga en besynnerlig talent i det krigssättet, som emot flygande partier av kosacker m m nyttjas och varav Finland nu plågas”.

Stenflycht reste över till Finland för att undersöka läget men fann att förhållandena där var synnerligen otillfredsställande, varför han vid återkomsten avböjde den erbjudna befattningen. Kriget blev mycket riktigt en katastrof. Generalerna Lewenhaupt och Buddenbrock utsågs till syndabockar och avrättades genom hängning utanför Norrtull den 21 maj 1743.

Som adelsman kunde Stenflycht från den 20 augusti 1742 delta i riksdagens överläggningar. Han fortsatte att i det fördolda verka för det holsteinska partiet så skickligt att hertig Karl Fredriks son Karl Peter Ulrik i oktober 1742 blev vald till tronföljare efter den barnlöse Fredrik I. Dock uppstod ett problem när det visade sig att Karl Peter Ulrik redan hunnit bli utsedd till tronföljare i Ryssland samt gått över till den ortodoxa kyrkan.

I stället kom Stenflycht då att verka för den kandidat som hade stöd av Frankrike, nämligen hertig Kristian IV av Zweibrücken-Birkenfeld, en avlägsen släkting till Karl XII.

Under tiden började man i Hamburg att sakna sin överkommendant. Till sist, den 27 november 1742, avsatte senaten honom från tjänsten på grund av egenmäktigt kraftigt överskridande av beviljad permissionstid.

Under sommaren 1743 utbröt det daluppror som gått under namnet ”Stora daldansen”. Bönderna i Dalarna var trötta på kriget och på hattarnas ”herreregering”. När de inte kunde få Karl Peter Ulrik till tronföljare ville de ha den danske kronprinsen Fredrik i stället för den av tsarinnan Elisabet föreslagne ”furstbiskopen” Adolf Fredrik av Holstein-Gottorp-Eutin.

Dalkarlarna beväpnade sig ur kronans förråd och tågade ner mot Stockholm. Stenflycht jämte några andra representanter för ständerna utsågs av kung Fredrik till att resa norrut för att möta bönderna och försöka lugna dem genom att ”tillbjuda och försäkra Dahle Allmogen om vår Kongl. Nåd, samt å våra och Riksens Ständers vägnar anhöra Allmogens ärende”. Förmodligen valdes Stenflycht till det svåra uppdraget med tanke på att de ilska dalkarlarna sagt att ”nu vilja alla regera, som peruker bära”. Om Stenflycht heter det därför i adelns protokoll den 11 juni att ”han bär sina egna hår, har det anseende och en sådan simpel klädebonad, som behaga allmogen”. Stenflycht envisades fortfarande med att hålla på idealen från Karl XII.

Den 15 juni mötte de dalabönderna i Sala, men inte ens den folklige Stenflycht förmådde att stilla allmogens vrede. Efter en dag av förhandlingar fortsatte dalkarlarna mot Stockholm. Den 20 juni stod uppbådet samlat utanför Norrtull, dit bönderna dessutom medförde två

kanoner som de tagit vid Karlberg. Inte hjälpte det att kung Fredrik själv, ”den gamle tysken” som de upproriska kallade honom, med Stenflycht vid sin sida, uppmanade dem att bege sig hem. I stället trängde bönderna in i staden, där de snart blev måltavlor för Lagercrantz regemente.

Efter detta omruskande avbrott fortsatte riksdagen att behandla tronföljarfrågan. Stenflycht verkade som vanligt för det holsteinska partiet. Den 23 juli 1743 valdes så den nye ryske tronföljarens kusin Adolf Fredrik. I bakgrunden fanns förespeglingar från tsarinnan Elisabet, som ställde i utsikt att de svenska landavträdelserna efter kriget skulle bli betydligt mindre om hennes släkting blev utsedd.

Efter tronföljarvalet beslöt Stenflycht att återvända till Hamburg för att försöka ordna upp sina förhållanden. Resan gick först till Ystad dit han anlände den 31 juli. Där träffade han en gammal bekant från sin tid i Lund, nämligen Emanuel Svedberg. Denne hade Karl XII på sin tid fört många samtal med och utnämnt till assessor vid Bergskollegium. Efter Karl XII:s död blev han adlad Swedenborg. I den s k Drömboken skriver han:

1743 d 21 juli reste jag ifrån Stockholm, ankom d 27 till Ystad, sedan jag passerat städerna Tälje, Nyköping, Norrköping, Linköping, Gränna, Jönköping. Träffade i Ystad grevinnan De la Gardie, med 2 dess fröknar och 2 grevar, grev Fersen, major Lantingshausen, mag. Klingenberg. D 31 ankom gen. Stenflycht med dess son, och cap. Scheckta.

För motvind skull kommo vi intet förr än d 5 aug. till segels, var i följe med gen. Stenflycht. D 6 kommo in till Stralsund, d 7 bittida in uti staden; samma dag reste grevinnan och generalen bort.

Stenflycht var tydligen angelägen om att snabbt komma till Hamburg, annars hade han kunnat vara sakkunnig guide för Swedenborg som tog sig tid att bese ”fästningen ifrån Badentore till och med Franken-, Triebsees- och Kniepertore, samt husen där konung Karl d XII logerat, Meijerfeldts palais, kyrkjorne S:t Nicolai, Jacobi, som vid belägringen blev ruinerad, Mariae.”

Väl tillbaka i Hamburg visade det sig att varken hans inestående lönebelopp eller medförda kontanter räckte till för att betala alla skulder. Fordringsägarna fick därför senatens tillstånd att låta Stenflychts hus i Hamburg gå på exekutiv auktion, den 10 januari 1744, tillsammans med hästar och lösöre. Han fick dock behålla personliga ägodelar som brev, böcker, kläder, målningar och porträtt samt militär utrustning. Han hade då redan gett sig av

till det svenska Wismar dit hans lösöre sändes efter honom. Han lyckades också utverka en stor årlig pension från Hamburg, som i fortsättningen kom att vara hans huvudsakliga inkomst.

Bondeliv i Småland

Efter att ha återvänt till Sverige deltog han i riksdagsarbetet. Åren 1746–52 arrenderade han av landshövding Cronhiort säteriet Oby i Blädinge socken. Där fick han en dag besök av ingen mindre än Carl von Linné, som via sin småländska hembygd var på väg till Skåne. Så här står det under den 11 maj 1749 i hans Skånska Resa:

Oby, som beboddes av herr general Stenflycht, hade i trädgården sköna häckar av liguster och höga häckar av kersebärsträd, som voro klippte och nu härligen blommade. Tvenne valnötträn med 7 års gamla skott stodo även i denna trädgård under bar himmel.

1751 inköpte Stenflycht Nöbbeled Geta- eller Gästgivaregård i Vederslöv söder om Växjö som han utvidgade genom att också köpa Frälsegården. Där kom han att ägna sig åt jordbruk och barnalstrande (se ovan!). Dock släppte han inte helt politiken. Han var inblandad i drottning Lovisa Ulrikas misslyckade statskupp 1756, men dömdes mildt och fick vad som numera kallas kommunarrest, d v s han fick inte lämna Vederslövs socken, kanske inte ett alltför hårt straff för Stenflycht, som nu hunnit bli 74 år och var nästan blind.

Även hans bekant Olof von Dalin, som gästade honom i Hamburg, var inblandad i drottningens aktiviteter, men också han fick ett överraskande lindrigt straff, nämligen böter, varning och förvisning från hovet, (en förvisning som dock upphävdes efter några år).

En skildring från Stenflychts sista tid finns att läsa i en levnadsbeskrivning av överste Robert Montgomery (1737–1798). Den är återgiven av Vivi Horn i *Den sturske Montgomery*. Montgomery tjänstgjorde 1756–63 i Frankrike i Royal Suedoise (Kgl. Svenska), ett regemente som ursprungligen bestått av svenska krigsfångar och inrättats på 1690-talet. När Montgomery skulle påbörja sin tjänstgöring där fick han resällskap från Sverige med Stenflychts son Carl (Carol) Gustaf, som då tjänstgjorde som överstelöjtnant vid regementet Royal Pologne (Kgl. Polska) och som ville hälsa på sin far i Nöbbeled när han ändå hade vägarna förbi. Så här skildrar Montgomery besöket som ägde rum i november 1756:

Ehuru jag flyktig vid den tiden var och hade en sorts förakt för allt, som hade en min av armod och fattigdom, kunde jag intet utan admiration se den gamle respektable man, som i min tanke så mycket liknat Belisarios [bysantinsk general på 500-talet] att jag aldrig läst boken [Vandalkrigen av Prokopios] utan att tycka mig se gamla Stenflycht och aldrig tänkt på honom utan att påminna mig Belisarios.

Stenflycht var närmare 80 år [han var 75] och nästan blind. Liten och ful, klädd i en fårskinnspäls. Han bodde i en bondby, hade två små otapetserade rum, en tältsäng, några små bord och två stolar; hade en piga och en dräng; åt god, men torftig mat, nyttjade varken vin eller brännvin, men då och då en kopp kaffe.

Han kunde väl både bott och levat bättre, emedan han hade 1000 dukater pension av staden Hamburg, men han behöll endast 100 för sig själv och resten lämnade han sin ende son. – Oaktat den lilla summa han själv behöll, var det ingen fattig i den socken, där han levde, som inte njöt prov av hans godhet.

Han talade med en lätthet och *connaissance* i alla ämnen, som förundrade oss, och var f. ö. så rolig och glad, att han flera gånger narrade oss att skratta, i synnerhet om kvällarna, då vi lade oss på halmen, han låtit inbära.

Efter tre dagars förlopp skildes vi så från den vördade mannen. Det var med ömsesidiga tårar far och son skildes från varandra.

Den 18 maj 1758 skrev Johan Stenflycht sitt testamente. En månad senare, den 21 juni, avled han i Nöbbeled. Som dödsorsak antecknades ”slag o feber”. Han begravdes den 29 juni under en stenhäll utan inskription inne i Vederslövs gamla kyrka. Hans värja hängdes upp på en stolpe vid gravstenen men förvaras numera på Smålands museum i Växjö. En av honom skänkt ljuskrona hänger i den nya kyrkan.

Bouppteckningen upptar ett porträtt av hans stora förebild Karl XII, dessutom porträtt av kung Fredrik I samt medlemmar av tsarfamiljen, som det holsteinska partiet hade anknytning till. Vidare fanns en hel del böcker, bl a Jöran Norbergs Karl XII:s historia, som Stenflycht ju beställt i åtta exemplar när han vistades i Hamburg.

Johan Stenflychts efterlämnade manuskript

I bouppteckningen efter Johan Stenflycht (1681–1758) nämns ”2:ne stycken rörande Gen-Lieutnantens lefnadslopp – utan värde”. Dessa ”värdelösa” böcker är förmodligen de två manuskript som numera finns i Riksarkivet under beteckningarna E 5659–5660 och som här föreligger i översättning till svenska.

Böckerna är skrivna på franska förutom ett däri ingående brev till storhetmanen Pontocki som är skrivet på latin. Den första boken omfattar 126 handskrivna kvartosidor och behandlar tiden från Stenflychts uppväxt fram till förberedelserna för det norska fälttåget. Den andra boken, som skildrar fälttåget till Norge 1718, omfattar 27 sidor.

Den första boken saknar titel eller överskrift. Titeln ”Minnen från det stora nordiska kriget” är, liksom kapitelindelningen med rubriker, min. Jag har även försett texten med årtalsrubriker.

Den andra boken har titeln *Relation de ce qui s'est passé dans l'invasion en Norvege l'ann 1718*.

Den första bokens händelser slutar vid påsken 1718. Inget nämns om den följande höstens fälttåg i Norge och Karl XII:s död, något som tyder på att Stenflycht skrivit sin redogörelse under sommaren 1718. Då pågick visserligen förberedelserna för anfallet mot Norge, men jämfört med det liv han tidigare levt uppfyllde en sådan tillvaro det krav på lugn och stillhet han refererar till i bokens inledning. Dessutom kunde han utnyttja de långa ljusa sommarkvällarna till att skriva.

Men rädde det verkligen lugn och ro medan uppladdningen för det norska fälttåget pågick? Kunde han skriva ner sina personliga minnen samtidigt som han hela tiden befann sig i kungens omedelbara närhet och skulle handleda kungens systerson hertig Karl Fredrik av Holstein-Gottorp samt dessutom göra upp planen för anfallet mot Norge? – Man kan också tänka sig att han började skriva ner minnena sedan han lämnat den svenska armén, c:a 1719–1720. Vid den tiden befann han sig i ”ett uselt och sjukligt tillstånd” och skötte en tid sin hälsa vid olika kurorter i Tyskland. Förklaringen till att han inte berörde det norska fälttåget och kungens död kan då vara antingen att han blivit avbruten av andra plikter eller att ämnet varit alltför politiskt känsligt att behandla så snart efter kungens frånfälle.

Den andra boken tycks vara skriven långt senare. I motsats till den första har Stenflycht där lämnat jagformen och skriver om sig själv i tredje person. Han kallar sig för ”översten”. Där

har han också övergått till modernare stavning. Utan tvekan är det dock Stenflycht själv som skrivit även denna bok eftersom handstilen är densamma som i den föregående. Den andra boken kan vara skriven när han på ålderdomen dragit sig tillbaka till Småland men innan han under de sista åren fick problem med synen.

För bättre sökbarhet i förteckningar och register har jag så långt det varit möjligt försökt normalisera stavningen av person- och ortnamn. De flesta orterna har jag lyckats identifiera och då låtit dem få de namn som numera gäller i Lettland, Litauen, Polen, Tyskland, Slovakien, Ungern, Ukraina och Norge. Några exempel: Lviv (i st. f. Leopold), Zielona Góra (Grünberg), Érseküdvkert (Wattkier), Rakkestad (Raxta), Bergs kyrka (l'Eglise du Mont). Vissa platser har dock även sina hävdvunna tyska namn inom parentes. För att beteckna länder och historiska regioner har jag använt de namn som är brukliga på svenska, t.ex. Schlesien (i st. f. Śląsk). För tidsfärgens skull har dock den norska fästningen fått behålla manuskriptets Fredrikshall.

Även stavningen av personnamn har jag försökt normalisera. Några exempel: Där Stenflycht skriver Welling har jag ändrat till Vellingk, medveten om att även stavningen Wellingk förekommer. Ekstedt är ändrat till von Eckstädt, Fleming till von Flemming, Clebofski till Klebowski, Potocky till Potocki etc.

Hans felaktiga uppgift om det egna födelseåret har jag rättat enligt Hovs församlings kyrkoarkiv, C:1, Kyrkobok 1634–1710.

Titeln Monsieur (för ståndspersoner) har jag lämnat oöversatt då den svenska motsvarigheten ”herr” med åren blivit devalverad. Så är visserligen även fallet med franskans ”Monsieur”, men genom att använda ordet i en översättning till svenska betonas dess exklusivitet.

Eftersom författaren hyste stor beundran och tillgivenhet för Karl XII och mestadels skriver om honom som ”le Roy” resp. ”le Roi” har jag återgett detta med ”Konungen”.

Stenflycht anger avstånd i lieue. 1 lieue motsvarar 4 kilometer.

Myntenheter som förekommer är dels écu, motsvarande den internationellt gångbara riksdalern, dels livre, ett silvermynt som motsvarade en tredjedels écu. 1 livre innehöll 4 4/9 gram silver.

För hjälp med översättning från latin tackar jag adjunkt Rolf Kihlgren, Falkenberg. För hjälp med att tyda vissa svårlästa avsnitt i manuskripten tackar jag översättare Inger Johansson, Lund. Framför allt tackar jag Elsa Segerstéen, Horn. Utan hennes envishet och

övertalningsförmåga hade jag aldrig kommit på tanken att översätta vår gamle släktings levnadsminnen.

Själva översättningen utan inledning och kommentarer är tidigare publicerad i Karolinska förbundets årsbok 2012.

Falkenberg i mars 2012

Anders Brogren

General Johan Stenflychts minnen från Det stora nordiska kriget

Kapitel 1

Uppväxten. Reser till Kurland och ansluter sig till den svenska armén. Blir skadad och tillfångatagen i Darsuniškis. Deltar i slaget vid Kliszów och blir anställd som underofficer.

Emedan jag för närvarande lever ett lugnt och stilla liv skulle jag vilja förmedla berättelsen om min levnad till er.¹ Detta gör jag inte bara för att ni skall få kännedom om några av de märkliga händelser som det kan finnas anledning att nämna om. Av hela mitt hjärta vill jag också på detta sätt tacka min Skapare som i sin oändliga godhet intill denna stund har skyddat och bevarat mig till liv och lem så att jag nu är i stånd att skriva ner dessa händelser.

Jag vill därför göra er underkunniga om att jag föddes i Östergötland år 1682.² Min far var i tjänst hos den dåvarande svenske konungen Karl XI under krigen i Pommern och i Skåne. Därefter tjänstgjorde han åter vid Östgöta kavalleri med underofficers grad. Fastän han inte hade någon förmögenhet, beslöt han ändå att kosta på mig en utbildning³, vilket i sin tur medförde att han inte kunde spara ihop något kapital under sin levnad.

Allt sedan barndomen har jag känt en dragning till det militära. Jag tyckte mycket om att lyssna till gamla soldater när de berättade om sina äventyr. Min morfar⁴ gav mig en polsk sabel och berättade ofta om de bedrifter som svenskarna utfört i Polen under Karl X Gustavs regering. Han hade själv tjänstgjort i detta krig. Jag var så rädd om min polska sabel att jag lade den under sängen på natten. Lusten till det militära upplivades ytterligare av de böcker jag läste om forntida krig mellan världens olika länder. Jag blev likväl tvungen att dölja min passion för min far, som blivit utled på det militära och mest av allt önskade att jag skulle få en tjänst inom det civila.

¹ Johan Stenflycht skrev ner sina minnen ganska snart efter Karl XII:s död, förmodligen 1719–1720 då han lämnat den svenska armén och befann sig i ”ett uselt och sjukligt tillstånd”, varför han en tid skötte sin hälsa vid kurorter i Tyskland. Som brukligt var bland bildade personer skrev han på franska.

² 1681 enligt Hovs församlings kyrkbok.

³ I trivialskolan i Linköping 1697–98, i Linköpings gymnasium 1698–1701.

⁴ Olof Jern (1614–1689), korpral vid Östgöta kavalleriregemente, ryttare för Valla rusthåll, Appuna.

Min far dog år 1701.⁵ I september månad beslöt jag att omedelbart lämna mina studier. I slutet av oktober begav jag mig till Stockholm där det fanns fyra skepp som med rekryter från Värmlands regemente skulle avsegla till Liepāja⁶ i Kurland. Vi lämnade Stockholm den 1 november⁷ som var en fredag, med gynnsam vind, och kunde sikta Kurland klockan 9 på lördag morgon. Där vi färdades såg vi spirorna på kyrktornen i staden Ventspils.⁸ Mot kvällen råkade vi emellertid ut för en stark storm som varade till söndag morgon. På förmiddagen den 3 november lade vi till i Liepāja.

Jag hade fått 600 *livres*⁹ av min mor till reskassa. Jag ville skynda mig att uppsöka Östgöta regemente i dess läger i Kurland. Därför köpte jag strax en häst åt mig i Liepāja.

På måndagen fann jag rätt på regementet¹⁰ som räknade 100 ryttare. Ett stycke in på nästa dag anmälde jag mig för kavalleriets kapten Schulman.¹¹ Tillsammans med honom begav jag mig vidare till Skuodas, den första staden efter den litauiska gränsen.¹² Där sammanträffade vi med överste Hummerhielm¹³ med 150 ryttare ur Livregementet till häst och 150 ryttare ur Smålands regemente. Från Palanga kom även major von Siegroth¹⁴ och förenade sig med oss i Skuodas tillsammans med 150 dragoner samt några andra från överste Kruuses¹⁵ regemente. Vår avdelning kom därmed att bestå av 600 man förutom officerare och underofficerare.

Genom hörsägen hade jag fått veta en hel del om krig, om hur man leder en trupp, hur man utformar en plan eller förbereder ett bakhåll. Jag visade att man inte misstagit sig om min förmåga. Fast beslutsam använde jag mig av mina kunskaper. På grund av att jag kunde latin blev jag tolk, varigenom jag erhöll Konungens¹⁶ bevågenhet samt förtroende från översten och från alla som var med under marschen.

⁵ Den 6 maj 1701 enligt Hovs församlings kyrkobok.

⁶ ty. Libau.

⁷ Enl. svensk kalender. I fortsättningen växlar framställningen mellan svensk och gregoriansk kalender.

⁸ ty. Windau.

⁹ Livre, ett silvermynt som motsvarade en tredjedels écu. Utbyttes 1796 mot franc. 1 livré innehöll 44/9 gram silver.

¹⁰ Då förlagt i Grobiņa, 1 mil från Liepāja.

¹¹ Otto Henrik Schulman, f. 1671, ryttmästare vid Östgöta kavalleriregemente, stupade 1702 14/3 i Darsuniškis. Han placerade den unge volontären som trossdräng vid Skänninge kompani.

¹² Storfurstendömet Litauen var i personalunion med den polska kronan.

¹³ Alexander Magnus Hummerhielm (1643–1723), friherre, överste för svenska och finska adelsfanan, sedan generalmajor.

¹⁴ Hans Fredrik von Siegroth (d. 1702), major, stupade vid Darsuniškis.

¹⁵ Erik Kruuse av Kajbala (d. 1732), sedermera generalmajor, chef för bl a Östgöta tremänningsregemente till häst.

¹⁶ Karl XII.

Konungen anslöt till oss i början av december. Vi tågade mot Kaunas i Litauen. På väg mot floden och staden Tryškiai mötte vi några fientliga styrkor.¹⁷ De hade förstört bron över floden Virvyčia. Vi blev tvungna att simmande ta oss över denna flod. Den är inte bred men djup. Fienden tog till flykten och vi stannade i staden.

För första gången fick jag en kommendering och fick då i uppgift att leta fram några båtar längs floden för att kunna transportera över vår packning. Jag hittade två båtar som jag kunde föra med mig. Nära floden upptäckte jag också en polsk herrgård, där bordet visserligen stod dukat med varm mat, men där inte en enda människa syntes till. Alla hade försvunnit utom vaktposten.

Sedan jag rapporterat detta för översten befallde han mig att tillsammans med åtta ryttare återvända dit omgående för att omhänderta dessa matvaror. När jag återvände dit fann jag också fyra vackra hästar med seldon, av vilka översten lät mig behålla en. Jag fick emellertid problem när jag skulle återvända, eftersom fienden i samma ögonblick dök upp framför staden och gick in där, ända fram till torget, under högljudda stridsrop. Vårt garde bestod av endast tjugo ryttare. Alla våra mannar hade klätt av sig för att torka kläderna.¹⁸ Våra dragoner¹⁹ kom springande från sin förläggning och jagade bort polackerna från torget, medan kavalleristerna satt upp på sina hästar. De jagade sedan bort polackerna från staden och förföljde dem ända bort mot skogen. Eftersom jag hade förvärvat en häst som byte kunde även jag nu inta min plats bland dragonerna på torget. På så sätt upplevde jag hur snabbt stridslyckan växlar i ett krig.

Lyckligtvis hade inte polackerna omringat herrgården, som låg en bit från staden, där Konungen och översten befann sig, endast skyddade av åtta ryttare. I annat fall skulle de ha blivit tillfångatagna.

Nästa dag gav jag mig iväg med tolv ryttare för att leta efter fienden. I byarna stötte jag på många som var sårade och som berättade att de tillhört en styrka om tvåtusen man som stått under befäl av Monsieur Oginski²⁰ och som givit sig av till Keidainai. Överste Hummerhielm skyndade sig att följa efter fienden, dock utan att ta några fångar, och förde sin avdelning till kvarter i Kaunas.

¹⁷ Den 4 december 1701.

¹⁸ Efter att ha simmat över floden.

¹⁹ I motsats till kavalleristerna stred dragonerna till fots men använde hästar för att förflytta sig.

²⁰ Grzegórs Antoni Oginski, av litauisk furstesläkt, starost i Samogitien.

Konungen återvände till Kurland,²¹ ledsagad av fyra personer, med vilka han färdades 40 *lieue*²² genom fientligt område. Men först beordrade Hans Majestät 400 fotsoldater att komma och förstärka den styrka med vilken vi förenat oss i Kaunas i januari månad 1702.

Medan vi vistades i Kaunas var vi för det mesta inte förlagda i trupp. Vi hade det bra hela tiden. Jag kunde delta i undervisning och studerade landets situation. Monsieur Segerschiöld, som var kapten för kavalleriet, var vid ett tillfälle på kommendering med 70 ryttare. De anföll en avdelning om 600 polacker, besegrade dem och fick ett ansevärt byte, nämligen tre standar, en puka med tillhörande puskslagare, 200 hästar. Femton *tovarische*²³ togs till fånga medan de övriga tog sin tillflykt ut i ett moras.

Jag behöver inte gå in på alla smärre skärmytslingar med Oginskis styrkor, men i början av mars blev löjtnant Bråkenhielm²⁴ med 25 ryttare avskuren från de andra och omringad av polackerna. Några av dem blev dödade och resten togs till fånga. Denna motgång upptände överstens vrede till den grad att han själv gav sig iväg med 130 ryttare och lämnade befälet i staden Kaunas till major Örnstedt²⁵. Vidare beordrade han greve Lillje²⁶ att med dragonerna och kapten von Siegroth²⁷ bege sig till andra stranden av Niemunas i två båtar med tvåhundra man ända till Darsuniškis. Det var överstens avsikt att hämta några kanoner på ett ställe och att sedan åstadkomma avbräck för fienden, som av fruktan för honom transporterat sig över till andra sidan av floden. Översten med sina 130 ryttare tågade omedelbart vidare till Rumšiškės, tre *lieue* från Kaunas, där han inväntade infanteriet, som här steg i land och förtöjde båtarna med tågvirke.

Sedan de ankommit begav han sig till Darsuniškis.²⁸ Av ren nyfikenhet löpte jag ett stycke framför truppen och kom då att upptäcka en fientlig vaktpost som stod på ett fält bredvid ett krucifix²⁹. Så fort denne upptäckte mig drog han sig tillbaka åt vänster in i skogen. Jag återvände samma väg jag kommit och rapporterade för översten vad jag sett och tillade, att jag trodde att fienden gömde sig i skogen. Översten gav sig genast iväg, utan att tveka, längs floden ända till Darsuniškis. Jag var ensam med min chef då vi nära Darsuniškis kom in i

²¹ Efter att ha besegrat sachsarna vid Daugava.

²² 1 *lieue* motsvarar 4 km.

²³ Ryska för "kamrater", betecknar här polska soldater.

²⁴ Hans Georg Bråkenhielm (1684-1737), korpral vid Smålands kavalleriregemente, sekundlöjtnant 1706, fånge vid Poltava, hemkom 1722, ryttmästares avsked, majors titel 1733.

²⁵ Carl Gustaf Örnstedt (1654-1742), major vid Livdragonregementet, sedermera friherre, riksråd och fältmarskalk.

²⁶ Gustaf Adam Lillje, greve, löjtnant, sedan kapten, stupade vid Poltava.

²⁷ Gustaf Henrik von Siegroth (d. 1709), sedermera överste, stupade vid Poltava.

²⁸ Den 14 mars 1702.

skogen. När vi passerade ett moras lade jag märke till många spår efter hästar i sanden. Utan tvekan hade en trupp varit inne i skogen.

Jag återvände till översten och rapporterade för honom om spåren i skogen. Det dröjde emellertid bara en halvtimme, så visade sig fienden runt staden och hade därigenom redan stängt vägen för oss, så att vi inte kunde återförena oss med vårt infanteri. Överste Lillje med sina dragoner hade redan kommit fram till en by på den motsatta stranden av Niemunas mittemot Darsuniškis och vårt infanteri fanns mindre än en lieue bakom oss med sina båtar. Vi skulle ha varit utan räddning och möjlighet att fly om nu inte Messrs. Ogiński, Wisniowiecki³⁰, baron Taube³¹, Sarnecki och Crispin³² fört sina enheter längs floden. Dessa styrkor bestod av infanteriets dragoner med artilleri och ett antal polska avdelningar, allt som allt omkring 6000 man.

Några av officerarna hade den uppfattningen att det var av behovet påkallat att försvara sig i herrgården som var belägen vid floden, fastän den var byggd av trä. Men de blev tvungna att överge den, eftersom översten beslöt att med 100 kavallerister anfälla fienden på ett fält utanför staden. På torget i staden lämnade han kvar två kavallerikaptener, nämligen Schulman och Blomenskjöld³³, var och en med en trupp om femton kavallerister. Jag stannade kvar i närheten av Monsieur Schulman.

Torget blev hårt ansatt. Två gånger angrep fienden oss till häst men de trycktes tillbaka båda gångerna. Somliga av dem tog sig dock in i staden till fots, gick in i husen kring torget och började avlossa skott från fönstren. Några av oss blev sårade, bland dem jag själv, medan andra blev dödade.

Major von Siegroth skyndade fram i sporrsträck för att förena sig med oss och lyckades ta sig fram längs den gata vid kyrkogården som redan blivit intagen av fienden, men han blev dödad då han passerade där. Slutligen bestämde vi oss därför att ge oss iväg för att återförena oss med översten. Då vi passerade kyrkogården blev även kapten Schulman dödad. Han stupade över liket av sin gode vän major von Siegroth.

Vi fick ta emot några gevärssalvor genom fönstren längs gatan. Kapten Blomenskjöld dödades också, medan jag själv lyckades nå stadsporten tillsammans med sju kavallerister. Överste Hummerhielm var redan besegrad och hade blivit tillfångatagen. Jag såg inte till

²⁹ Ett stort fristående krucifix av det slag som förr var vanliga efter vägarna i katolska länder.

³⁰ Michał Wisniowiecki (1680–1744), hetman av Litauen, vojvod av Vilnius.

³¹ Officer i polsk tjänst.

³² Starost.

³³ Anders Blomenskjöld (1646–1702), ryttmästare vid Vifolka kompani, stupade vid Darsuniškis.

någon av de våra, utan fältet var helt fyllt av fiender. Mina sju kavallerister följde mig modigt. Vi lyckades lura polackerna och nådde fram till skogen. Vi red rakt fram i sporrsträck, genom fiendens led, medan vi avlossade många gevärskott i alla riktningar. Utan att en enda av mina kavallerister dödades nådde vi moraset vid en plats som var omöjlig att genomtränga och där vi kunde försvara oss till fots ända till dess att en skvadron med dragoner närmade sig. Jag kapitulerade inför den officer som anförde avdelningen så att jag inte skulle bli berövad min utrustning eller mina pengar. Översten blev nämligen liksom de andra fångarna avklädd in på bara skjortan. Han saknade också löjtnant Beckman³⁴ från Smålands regemente. Antalet fångar var omkring tjugo man. Kapten Eric Gyllenbreider³⁵ och en kavallerist försökte simmande med hästar att ta sig över floden. Han blev dödad på andra stranden av några bönder medan kavalleristen lyckades undkomma.

Vårt infanteri, som kommenderades av kapten von Siegroth, närmade sig med sina båtar. Men fienden besköt dem med sin kanon. En av båtarna råkade olyckligtvis stöta emot en sandbank i floden och kunde inte komma loss. I den andra båten ansåg man sig inte kunna lämna sina kamrater, varför infanteriet blev tvunget att kapitulera och lägga ner sina eldvapen för att, endast utrustade med sablar, eskorteras av fienden till Kaunas.

Jag fick några skador i denna träffning. Den allvarligaste var ett gevärsskott som träffat mig i högra axelleden och där kulan satt kvar. En judisk fältskär kom till mig ute i skogen och förband mina sår. Han förde in en liten träplugg i axeln vid såret. Jag hade tyvärr inte nöjet att återse honom under de fjorton dagar som min fångenskap kom att vara.

För att få behandling blev jag förd till ett hospital för gamla kvinnor i Darsuniškis där jag fick tillbringa den första natten. Jag blev tvungen att sova på golvet mitt i rummet, utan något halmknippe. Jag låg och vred mig hela natten för att hitta något ställe där jag kunde vila mitt huvud. Då jag närmade mig en av de gamla kvinnorna stötte hon bort mig. Likadant med portvakten, som sparkade bort mig till mitten av golvet. Detta hände flera gånger. Ingen visade mig medlidande eller gav mig något att ha under huvudet, fastän vi tidigare givit dem matvaror då vi några gånger kommit förbi denna plats.

När de nästa morgon tågade vidare blev jag medförd. En elak artillerist, som skötte stormkanonen, tvingade mig att gå till fots när vi passerade genom några moras eller där det var blött för att jag skulle bli riktigt våt. Man föste fram mig med en högaffel. Jag fick inget att äta utom en soppselev med halvkokta ärter någon gång om dagen.

³⁴ Gabriel Beckman, löjtnant vid Smålands kavalleriregemente, sedan sekundryttmästare, död 1707.

En polsk adelsman fick plötsligt för sig att jag var hans bror, vilken under föregående år varit värvad hos de sachsiska styrkorna, Han trodde att jag blivit så tilltalad av svenskarna att jag avsvurit mig min religion, mitt fädernesland och mina föräldrar. En tysk kom och försäkrade mig att jag följande dag skulle slippa ut ur detta eländiga fängelse och att man beslutat att som pant ta ifrån mig de få pengar jag hade. Han lovade att ta vara på dem och återlämna dem till mig efter besöket hos adelsmannen. Jag anförtrodde honom även några andra småsaker. Han gav ifrån sig en lång harang och sedan såg jag honom aldrig mer. Vi tågade rakt mot den ryska gränsen där vi löpte risken att bli överlämnade i ryssarnas händer.

Mitt rykte spred sig bland fienden. Man sade att jag var den djärvaste bland alla svenskarna fastän jag var yngst av dem. Kapten von Siegroth, som kapitulerat med sitt infanteri och sedan återvänt till Kaunas, hade talat med Konungen på ett för mig fördelaktigt sätt. Denne hade med sin armé anlänt till Kaunas på tredje dagen efter vårt nederlag. Konungen skickade omedelbart en kurir med brev till prins Wisniowiecki för att lösköpa mig och mina sju kavallerister. Denna nya vändning medförde, Gud vare lov, att jag repade nytt mod i den hopplösa situation jag befann mig. Efter långa dagar upphörde äntligen mitt slaveri. Tillsammans med en trumpetare och tio kavallerister kunde jag på fjärde dagen kasta mig för Konungens fötter och tacka min husbonde som givit mig nytt liv. Konungen frågade mig om både det ena och det andra. Jag svarade så att Konungen tycktes vara mycket nöjd. Mina kavallerister lät sig dock inte undslippa något beröm över min tapperhet.

Konungen befallde att jag skulle inkvarteras hos hans fältskär, Monsieur Embrick, för att jag där skulle få all tänkbar läkarvård så att jag tillfrisknade. Fältskären var förvånad över att inte kunna finna trästickan i mitt sår. Den hade försvunnit. Mitt sår blev snart läkt. Då jag redan efter två veckor inte längre behövde något förband ville han veta vad det var för slags träplugg jag hade fått, men jag var själv okunnig därom. Vi gav oss av till den skog där den nämnde juden hade förbundit mig. Där fann vi olika sorters träslag, men vi visste inte vilket som var det rätta. Jag medföljde hovet ända till Warszawa. Där lyckades Monsieur Embrick äntligen finna pluggen, den 24 juni.³⁶ Han gjorde omgående ett snitt med sin rakkniv och tog ut kulan som han sedan med nöje överlämnade till Konungen. Själv blev jag naturligtvis mycket glad och behövde inte längre tveka om att jag skulle tillfriskna, vilket varit fallet under några månaders tid.

³⁵ Erik Gyllenbreider (d. 1702), sekundryttmästare vid Östgöta kavalleriregemente, stupade vid Darsuniškis.

³⁶ 1702.

I slaget vid Kliszów³⁷ erövrade jag en sachsisk fana. Hos general Mörner³⁸ anhöll jag om att få bli antagen i hans harneskförsedda infanteriregemente. Han beviljade inte detta utan erbjöd mig i stället en befattning som underofficer, vilket jag accepterade. Konungen underrättades av general Mörner om min anställning. Hans Majestät svarade att det fanns en befattning som kornett vid Livregementet till häst som var avsedd för mig, men Hans Majestät godkände mitt beslut att börja min tjänst från grunden.

Kapitel 2

Tar initiativ till att avskaffa harnesken. Till Krakow. Karl XII blir halt. Toruń intages. Vinterkvarter i Warmia (Ermland). Lviv (Lemberg) intages. De konfedererade upplöser sin riksdag då kung August retirerar till Warszawa. Poznań (Posen) undsättes. Vinterkvarter i Storpolen.

Då vi nu tågade mot Krakow var jag sålunda förste korpral vid första kompaniet i Östgöta kavalleri. Hela tiden var jag tvungen att bära mitt harnesk. Min ungdom gjorde det svårt för mig att bära denna tunga börda, så när vi till häst skulle ta oss över en flod var jag så varm i mitt harnesk att jag kastade mig i vattnet. Många av kyrassiärerna följde mitt exempel. Man undersökte händelsen och upptäckte då vem som var upphovsmannen. Jag fick arrest. Jag ursäktade mig med att jag inte var i stånd att bära bördan av harnesket, och att jag var beredd att pröva mitt mod utan harnesk. I den senaste bataljen hade jag lagt märke till att många av de stupade hade burit full mundering och att harnesket inte skyddat hertigen av Holstein³⁹ från att bli dödad. Det hela utmynnade i att jag blev förlåten, alla harnesken blev kasserade och transporterades på floden från Krakow till Warszawa. Därefter såg man inte mera till några harnesk i Polen.

Jag stod på post den natten då slottet i Krakow⁴⁰ brann. Jag fick då i uppdrag att ta hand om våra sjuka. Därefter blev jag själv allvarligt sjuk.

Under vår marsch mot Krakow blev Konungen vid två tillfällen utsatt för risken att bli dödad eller tillfångatagen av polackerna. Hans Majestät beslöt därför att bryta upp tillsammans med fyra polska fanor⁴¹.

³⁷ Den 9 juli 1702.

³⁸ Carl Gustaf Mörner (1658–1721), överste för Östgöta kavalleriregemente, sedermera fältmarskalk och president i Göta hovrätt.

³⁹ Friedrich IV, hertig av Schleswig-Holstein-Gottorp (1671–1702).

⁴⁰ Krakow var besatt av svenska trupper 1702–1704.

När vi slog läger på vägen från Krakow gav Konungen order till sina polacker att med stridsrop överraskande kasta sig in i lägret. Hans Majestät for omkring bland våra tält så att hans häst snubblade över våra rep och föll så att Konungen oturligt nog skadade sitt ben. Konungens ben hade redan förut blivit krokigt efter en tidigare läkning och nu blev det likadant igen.⁴²

Armén begav sig på marsch längs Wisła mot Warszawa. Konungen lät sig bäras på bår av soldater från Livregementet till fots. Våra sjuka och sårade samt huvuddelen av artilleriet fördes vattenvägen till Warszawa i vars omgivning armén gick i kvarter under två månader.

I början av april anträdde Konungen marschen med halva armén i avsikt att anfälla sachsarna i närheten av Pułtusk.⁴³ Han besegrade dem och tog två sachsiska generaler till fånga. Konungen förföljde sachsarna ända till Toruń. Där stannade han för att belägra staden.⁴⁴

Fältsmarskalk Rehnsköld⁴⁵ tågade med den andra hälften av armén mot Łęczyca. Östgöta regemente kom på så sätt under hans befäl. Jag beordrades att åtfölja överstelöjtnant Zulich⁴⁶ ända till Wisła som han sedan lämnade för att avlägga rapport till Hans Majestät. På återvägen skickades en avdelning ut för att jaga Monsieur Swinarskis sachsiska friskaror men vi träffade inte på några. Efter denna expedition blev vårt regemente utsänt för att förena sig med Konungen. Jag fick nu möjlighet att studera hur belägringen⁴⁷ gick till. När jag var ledig gick jag ofta omkring i skyttegraven, något som Konungen lade märke till och berömde i närvaro av general Mörner.

Staden Toruń hade en stor sachsisk infanterigarnison, som under fem månaders tid försvarade sig med stort mod, något som var möjligt eftersom vi på vår sida saknade artilleri. Detta fraktades sjövägen från Sverige och anlände inte förrän i slutet av september. Då blev emellertid staden framgångsrikt beskjuten så att den började brinna på tre ställen. Garnisonen hade då också förminskats på grund av sjukdomar. Den gav sig till sist som krigsfångar enligt talesättet att hungern jagar ut vargen ur skogen.

⁴¹ Motsvarar ung. bataljoner.

⁴² Tydligen var den pojkaktige Karl XII på uppsluppet humör eftersom han ville leka på det vilda sätt han var van vid från sin tidiga ungdom. Han bröt vänster lårben och var därefter halt för resten av livet. Skadan kunde konstateras då hans grav öppnades 1917.

⁴³ Den 21 april 1703.

⁴⁴ Juni–oktober 1703.

⁴⁵ Carl Gustaf Rehnsköld (1651–1722), fältsmarskalk, i rysk fångenskap 1709–18, därefter överbefälhavare i Skåne och Bohuslän.

⁴⁶ Gustaf Zulich (1666–1743), tidigare i polsk och sachsisk tjänst, överstelöjtnant vid Nylands infanteriregemente, sedermera generallöjtnant, svensk minister vid sachsiska hovet 1729 och vid kung Stanislaws hov 1733–34.

Vid början av belägringen avdelades Monsieur Creutz⁴⁸, major vid Livregementet till häst, att med 300 kyrassiärer bevaka passagen från floden Drwęca och att säkra förbindelsen med Ostpreussen. Monsieur Śmigielki⁴⁹, en sachsisk partisan, anföll honom och utmanade honom ända upp mot trakterna av Brodnica men han befriades från obehaget med polackerna genom att hälften av dem insjuknade i pesten.

Sedan Konungen förstört fästningen i Toruń ämnade han ta sitt vinterkvarter i Warmia⁵⁰. Med överraskande anfall bemäktigade sig Hans Majestät staden Elbląg, där han utnämnde överste Ekeblad⁵¹ till kommandant. Konungen tog sitt vinterkvarter i Lidzbark Warmiński och Östgöta regemente i Reszel, dit vi anlände i början av januari⁵².

Konungen gav order om att sätta upp fyra dragonregementen samt ett infanteriregemente och utnämnde därför Messrs. Stenbock⁵³, Meijerfeldt⁵⁴, Dücker⁵⁵ och Taube⁵⁶ till överstar för dragonerna samt Monsieur Ekeblad till överste för infanteriet. Alla ville de värva mig till sitt regemente, men general Mörner gav inte sitt medgivande.

I denna förläggning hade jag ett litet mellanhavande med kornetten Barlou⁵⁷, vilket slutade med att jag helt enkelt kastade honom av hästen utan att skada honom eller bryta hans värja. Detta gav mig gott anseende inför allt krigsfolket och Konungen förlät mig detta.

När vi befann oss i vinterkvarteret passade general Mörner på att ta tjänstledighet och avreste till Sverige. Monsieur Burenskiöld⁵⁸ utsågs till överste för Östgöta regemente. I slutet av april begav han sig på marsch med regementet genom Ostpreussen och slog läger i Pułtusk.

⁴⁷ Av Toruń.

⁴⁸ Carl Gustaf Creutz (1660-1728), friherre, sedermera generalmajor, krigsfånge vid Perevolotjna, hemkommen 1722.

⁴⁹ Adam Śmigielki (omkr. 1635–1716), starost av Gniezno, blev så småningom Stenflychts kumpan under partisankriget mot Sachsen och Ryssland. Så här beskrivs han i ”Ugglan”: ”Han uppställde 20 rytterifanor och bidrog till konung Augusts seger vid Kalisz 1706, där han tog greve Jozef Potocki med familj till fånga. Kärleken till dennes dotter Zofia förmådde honom dock att övergå till Stanislaus Leszczyński's parti, som han tjänade till 1714, då han fick amnesti av August och drog sig till privatlivet. Hans krigiska äventyr gjorde honom mycket populär i polska sägner och folkvisor.”

⁵⁰ ty. Ermland.

⁵¹ Clas Johan Ekeblad (1669–1737), deltog i slaget vid Kliszów som överstelöjtnant vid Östgöta tremänningar till fots, kommandant i Elbląg juni 1703, kommandant i Stralsund 1711, deltog i slaget vid Gadebusch, friherre 1711, greve och riksråd 1719.

⁵² 1704.

⁵³ Magnus Stenbock (1664–1717), greve, var generalmajor då han blev överste för detta regemente, sedermera fältmarskalk.

⁵⁴ Johan August Meijerfeldt ((1664–1749), sedermera generalmajor samt generalguvernör i Pommern.

⁵⁵ Carl Gustaf Dücker (1663–1732), sedermera general och kommandant i Stralsund, senare även riksråd, greve och fältmarskalk.

⁵⁶ Gustaf Adam Taube (1673-1732), sedermera general, riksråd, greve, fältmarskalk.

⁵⁷ Kornetten Gustaf Barlou vid Skänninge kompani.

⁵⁸ Jacob Burenskiöld (1655–1738), sedermera friherre och general.

Vi följde efter över Wisła och förenade oss med fältmarskalk Rehnsköld i Sandomierz. Dessutom anslöt Konungen med en styrka.

Hela den svenska armén hade nu slagit läger kring staden Jarosław med undantag av fyra regementen som var kvar i Storpolen samt 800 infanterister under general Horn, som hade fått i uppdrag att understödja Konungens parti i den riksdag som de konfedererade just då höll i Warszawa för att välja en polsk kung. Armén skulle nu på nytt dela sig och Konungen begav sig av mot Lviv⁵⁹ med några kavallerister.

Konungen ville överrumpla staden i gryningen. Därför marscherade vi hela natten. Eftersom det regnade och därför var dålig sikt gick vi vilse i skogen. Det gick inte ens att samla ihop de spridda styrkorna genom att slå på trumma. Därför nådde vi inte stadens omgivningar förrän fram mot middagstid.

Vi anföll följande morgon, understödda av dragonerna och kyrassiärerna. Två kavalleriregementen blev tvungna att vakta hästarna för dem som deltog i själva stormningen, eftersom ett av deras regementen lät förstå att det inte ingick i kyrassiärernas tjänst att gå till fots när de skulle anfälla en stad. Jag hade turen att kunna utmärka mig en del under detta företag. Kommendanten, Monsieur Galetski, vojvod av Kalisz, blev tagen till fånga tillsammans med hela garnisonen, medan kung August tågade raka vägen till Warszawa. De konfedererade återvände då⁶⁰ till sina vojvodskap, medan general Horn⁶¹ med sina 800 infanterister blev tagna till fånga i Warszawas slott.

Kung August kom då på att han kunde ge general Horn i uppdrag att överbringa några förslag till förlikning mellan honom och den svenske kungen. Därför bad han general Horn att uppsöka Konungen i Lviv. Genast begav han sig dit, eftersom han hellre ville vara fri än i fångenskap.

Hela vår styrka slog läger i omgivningarna under två månaders tid, men sjukdomar började i stor omfattning att härja inom armén, eftersom våra soldater hade ätit för mycket av de plommon som det fanns gott om i trakten.

General Stenbock avskildes för att hjälpa till i trakterna av Przemyśl och Rzeszów. Nästan som i förbifarten erövrade han fästningen Zamość, vilket tillgick på följande sätt: Monsieur Samoiski begav sig själv ut till svenskarna och kom överens med dem om villkoren.

⁵⁹ pol. Lwów, ty. Lemberg. Stenflycht använder fr. Leopold.

⁶⁰ Från riksdagen.

⁶¹ Arvid Bernhard Horn (1664-1742), sedermera kanslipresident, lantmarskalk, fiende till Johan Stenflycht.

Svenskarna drog sig sedan tillbaka till sina styrkor till dess att Samoiski beordrade sin garnison att öppna portarna och låta svenskarna komma in.

Konungen fick då reda på att sachsarna och ryssarna samtidigt med en stor styrka gjorde stora ansträngningar för att inta staden Poznań. Instängda i den garnisonen befann sig överste Lilliehök⁶² med två infanteriregementen samt general Meijerfeldt med sina två kavalleriregementen. För att häva belägringen anträdde Konungen därför marschen i stor hast. I Poznań hade fienden redan brutit igenom stadens murverk,⁶³ men när de blev varse att Konungen närmade sig beslöt de att dra sig ur medan de ännu var helskinnade.⁶⁴

Kung August försökte hindra oss från att gå över Wisła fyra lieue från Warszawa, men då han fick veta att vi byggt en bro på den platsen samt en annan mitt emot Warszawa beslöt han sig för att dra tillbaka sin trupper. Själv gav han sig iväg med kavalleriet mot Krakow sedan han först skickat iväg sitt infanteri mot Storpolen.

Vi inkvarterade oss under några dagar i byarna vid stranden av Wisła, då det vid midnatt oväntat bröt ut eld i den by där det östgötska kavalleriregementet hade sin förläggning. En del eldvapen och hästar brandskadades. I samma ögonblick kom en fientlig polsk styrka och jagade iväg våra vaktposter nära byn och anföll oss från två håll. De blev emellertid med kraft tillbakadrivna utan att någon av de våra blev dödad.

Sedan Konungen gått över Wisła fortsatte han med några kavalleriregementen i ilmarsch mot Storpolen. På vägen hann han upp den sachsiska eftertruppen vid Kalisz. Några av dem blev dödade eller tillfångatagna medan de övriga räddade sig undan. Konungen page, Monsieur Klinckowström⁶⁵, dödades här. Monsieur von der Schulenburg⁶⁶ avancerade ända till Poniec⁶⁷ med det sachsiska infanteriet och till dem som var sysselsatta med att genomföra belägringen av Poznań.

⁶² Gabriel Lilliehök (d.1706), överste för Kronobergs regemente, stupade vid Fraustadt 1706.

⁶³ Denna bräsch skulle Stenflycht utnyttja när han intog Poznań 1716.

⁶⁴ Den 9 augusti 1704.

⁶⁵ Karl Bernhard Klinckowström, Karl XII:s kammarpage och gunstling, född 1682, förrädiskt skjuten vid Kalisz 1704, konungens följeslagare vid hans ungdomliga idrottsbragder och i de första krigsårens oförvägna äventyr, såsom övergången över Daugava (1701), rekognosceringen efter slaget vid Kliszów (1702) och den 34 mil långa ilritten fram och åter mellan högkvarteret och Rehnskölds läger (1703).

⁶⁶ Johann Matthias von der Schulenburg (1661–1747), riksgreve, fältmarskalk 1734. Under det stora nordiska kriget ledde han den sachsiska armén under åren 1702–06, och deltog därvid i slaget vid Kliszów 1702, slaget vid Punitz 1704 och slaget vid Fraustadt 1706.

⁶⁷ ty. Punitz.

Den ryske generalen Monsieur Patkul⁶⁸ tågade med sina 8000 ryssar i riktning mot Poznań och mot Wschowa⁶⁹. Han delade upp dem i två avdelningar. Konungen, som hade fyra regementen, förföljde sachsarna och anföll vänstra sidan av infanteriet i närheten av Poniec.⁷⁰ Sachsarna försvarade sig modigt med gevärseld. von Krassows⁷¹ dragonregemente drev infanteriet på flykt sedan han hittat dem i ett dike och i en häck, där de hämtade andan och formerade om sig.

Eftersom natten närmade sig beslöt Konungen att uppskjuta anfallet till följande morgon.⁷² Han lade sig att vila med kavalleriet vid två kanoner i lägret. Då den sachsiske generalen insåg att han var i underläge drog han sig tyst undan i skydd av den mörka natten, utan att någon märkte det och tog sig lyckligen över gränsen till Schlesien⁷³ en lieue därifrån. General Vellingk⁷⁴ följde efter ryssarna med Östgöta kavalleriregemente samt två dragonregementen och hann upp dem vid en by en kvarts lieue från Wschowa.

Som vi tidigare nämnt hade general Patkul under reträtten från Poznań delat upp sina ryssar i två avdelningar. Denne general gick rakt mot Zbąszyń, en stad som är belägen vid gränsen mot Brandenburg. Han anlände lyckligt till Sachsen i närheten av Guben.

Så snart dessa ovan nämnda blev varse att vår förtrupp närmade sig gjorde de i all hast en barrikad av sina vagnar. Vi anföll dem till häst med värjan i hand. Jag steg upp på barriaden tillsammans med några kyrassiärer. Min häst träffades av ett gevärsskott i huvudet och föll till marken. Till fots fick jag tillsammans med mina kyrassiärer dra mig undan farorna bland fienden. General Vellingk beordrade sina tre regementen att strida till fots. Vi anföll en andra gång till fots och besegrade ryssarna helt och hållet. Några hundra av dem retirerade till sina trossvagnar och försvarade sig där. Man satte eld på deras tillhåll så att de som försökt fly undan striden brann inne. Deras kavalleri, som inte var så stort, insåg redan från början hurdan utgången skulle bli och räddade sig undan. Vi fick här ett anseeligt byte, nämligen elva bronskanoner, en stor kvantitet krut och kulor och mycket pengar ur deras krigskassa. Jag

⁶⁸ Johann Reinhold Patkul (1660–1797), livländsk adelsman, född i Stockholm, senare i sachsisk och rysk tjänst, efter freden i Altranstädt utlämnad till Sverige och senare avrättad.

⁶⁹ ty. Fraustadt.

⁷⁰ Den 28 oktober 1704.

⁷¹ Ernst Detlof von Krassow, friherre, krigare, (omkr. 1660–1714), 1706 generalmajor, 1707 friherre. 1712 viceguvernör och kommandant i Wismar.

⁷² Den 30 oktober 1704.

⁷³ Schlesien var ett hertigdöme under den habsburgska monarkin.

⁷⁴ Otto Vellingk (1649–1708), kungligt råd, mottog grevebrev strax före sin död.

hade lyckan att utmärka mig under detta uppdrag och blev utnämnd till adjutant. Överstelöjtnant Lewenhaupt⁷⁵ blev dödad under detta uppdrag.

Major Roxendorff⁷⁶ skickades iväg med tvåhundra kyrassiärer för att förfölja den flyende fienden. Jag blev kommenderad med honom. Vi fick inte kontakt med någon fiende. Vi vilade ut vid Zbąszyń. Han skickade iväg mig för att rapportera för general Vellingk att den ryske generalen hade gått över floden Oder. General Vellingk skickade mig vidare för att rapportera för Konungen som själv tagit över kommandot eftersom major Roxendorff var tvungen att stanna kvar i Zbąszyń för att bevaka den polska gränsen och observera ryssarnas rörelser då de retirerade in i Sachsen.

Konungen tog tillsammans med hela kavalleriet sitt vinterkvarter i Rawicz i Storpolen.

Kapitel 3

De konfedererade håller riksdag i Warszawa. Slaget på Wolafältet. Erövringen av Hrodna (Grodno). Krigskassan blir stulen. Tvingas rymma efter duell. Möter tsar Peter. Kommer i ungersk tjänst hos prins Rákóczi. Slaget vid Trenčín. Försvaret Prešov. Slaget vid Romhány.

De konfedererade polackerna samlades i maj månad⁷⁷ i Warszawa. Av den anledningen avskildes general Nieroth⁷⁸ för att med Smålands och Östergötlands regementen samt med överste Kruuse ta initiativet och trygga säkerheten på platsen så att fienden inte skulle kunna störa riksdagen.⁷⁹ Major Roxendorff med sin styrka anträdde marschen från Zbąszyń och sammanstrålade med dessa tre regementen i Warszawa, där vi slog läger vid stranden av Wisła mellan staden och byn Wilanów⁸⁰.

De konfedererade höll sina sessioner under lugna förhållanden. Deras huvuduppgift var att bestämma plats och tid för kröningen av den nyvalde kungen Stanisław. På general Nieroths vägnar hade jag ofta uppdrag vid både den ena och den andra av dessa sammankomster och kom på så sätt att göra bekantskap med alla de deputerade och konfedererade polska adelsmännen.

⁷⁵ Erik Mauritz Lewenhaupt ((1679–1704), greve, överstelöjtnant vid Stenbocks dragonregemente över vilket han förde befälet i chefens frånvaro, död den 1 november 1704 i Bolesławice (Tillendorf) av sina blesyrer i slaget vid Wschowa (Fraustadt).

⁷⁶ Bertil Roxendorff (1657–1711), hette ursprungligen Roxman, blev överstelöjtnant vid Östgöta kavalleriregemente, fick överstes avsked.

⁷⁷ 1704.

⁷⁸ Carl Nieroth (omkr. 1650–1712). generallöjtnant av kavalleriet och överste för Smålands kavalleriregemente.

⁷⁹ Riksdagen hölls efter påtryckningar från Karl XII.

Den sachsiske generalen Peickling slog läger nära Praga⁸¹ på andra sidan Wisła med 3000 man sachsiskt kavalleri samt Monsieur Ogonski med 6000 litauer. Tillsammans gjorde de upp en plan om att anfälla vår förläggning och jaga iväg de konfedererade polackerna och på så sätt omintetgöra deras möte. Därför lämnade de sina tält och persedlar i sitt läger och tågade iväg mitt i natten, utan att göra något väsen, för att gå över Wisła fyra lieue från takten av Zakroczym.⁸² General Nieroth fick emellertid reda på deras planer och avdelade Monsieur överstelöjtnant Bonde⁸³ med 200 kyrassiärer för att spana efter fienden, som nu redan närmade sig platsen. Han lämnade sin trupp i ett slott och gick själv för att spana i skogen vid stranden av Wisła. Ett stort antal litauer hade redan passerat floden och gömde sig i skogen. Överstelöjtnanten omringade fienden och nedgjorde dem. Den delen av truppen som blivit kvar i slottet beslöt att dra sig tillbaka till Warszawa.

Jag blev beordrad att tillsammans med fyra underofficerare skaffa underrättelser om fienden. Jag fick tag i några litauer, av vilka tre togs till fånga och fördes till vår förläggning. Jag lade märke till att deras kulor innehöll ett sädeskorn och några glasbitar. Jag frågade efter anledningen. De svarade, att det sägs överallt att svenskarna är så härdade att vanliga kulor inte kan tränga in i deras kroppar. Därför hade man uppfunnit denna sorts kulor som alltid skulle kunna tränga in. Jag frågade varifrån de hört detta, och de svarade att så sägs det överallt.

Den sachsiske generalen närmade sig Wolafältet i stridsformation.⁸⁴ General Nieroth gick fram på samma sätt. Sachsarna bildade höger flygel medan litauerna utgjorde den vänstra. På vår sida bildade Smålands regemente höger flygel, Östgöta regemente den vänstra medan överste Kruuses regemente utgjorde centern. Östgöta regemente anföll sachsarna, som efter två timmars strid och sedan deras befälhavare general Peickling tillfångatagits, led fullständigt nederlag, varigenom Östgöta regemente tillsammans med två kompanier från Kruuses regemente njöt glädjen av att vinna segern och sedan få vila ut på slagfältet. Fiendens vänstra flygel tog till flykten över fältet, men blev då attackerade av Smålands regemente som följde efter dem på avstånd. Många av Östgöta regementets officerare samt omkring trehundra kavallerister blev då dödade, varför detta regemente sedan kom att känna avoghet mot

⁸⁰ Numera stadsdel i Warszawa.

⁸¹ Numera stadsdel i Warszawa.

⁸² Den 20 juli 1705.

⁸³ Claes Bonde (1664-1705), överstelöjtnant vid Östgöta kavalleriregemente 1704, stupade 1705.

⁸⁴ Den 21 juli 1705.

smålänningarna, vilka på grund av detta olyckliga hugskott övergivit slagfältet för att i stället förfölja polackerna.

Efter denna strid med sachsarna lät Konungen förstärka general Nieroths styrka med två infanteriregementen, nämligen Dalarnas och Upplands.

Man utkämpade även en drabbning om en bro över Wisła, mitt emot Praga, för att möjliggöra för de deputerade som skulle vara närvarande vid kung Stanisławs första kröning⁸⁵ i Warszawa att komma över.

Kung Stanisławs livregemente till fots sändes iväg för att inta sitt kvarter i Praga och på så sätt kunna bevaka bron från stranden där. En svensk infanterikapten med hundra infanterister fick hela tiden tjänstgöra vid bevakningen av sagda bro. En dag gick oförmodat den ryske generalen Ronne med tvåtusent dragoner till anfall mot det polska regementet vid Praga. Han besegrade detta regemente i grunden och anföll därefter bron. I samma ögonblick kom överste von Daldorf⁸⁶ tillstädes och ryckte fram med bevakningsstyrkan vid bron. Han jagade iväg ryssarna från brofästet men blev själv allvarligt sårad.

Det svenska kavalleriet i sin förläggning besteg hästarna och red över bron tillsammans med infanteriet. Den ryske generalen beslöt sig för att dra sig tillbaka med äran i behåll, eftersom han redan medförde fyra fältkanoner samt många fångar från nämnda polska regemente.

Vi blev kvar i vår förläggning ända till den 26 december då det blev kallt och våra tält blev snötäckta. Nu beslöt Konungen att antråda marschen för att anfälla ryssarna i Litauen. På vägen dit besegrade man några smärre ryska enheter och kom ända till Hrodna⁸⁷. I den staden befann sig 30 000 ryssar.

Kung August och tsaren hade lämnat staden dagen före vår ankomst, den förste för att förena sig med de sachsiska trupperna i det preussiska Polen, den senare för att utvidga gränserna för sitt kejsardöme.

Redan i gryningen följande dag⁸⁸ omringade Konungen staden Hrodna med avsikt att storma den, eftersom han förstod att ryssarna tänkte hålla vatten på murarna så att de blev glatta av is. Därför lät Konungen trupperna inkvartera sig i byarna runt om. Under tiden fann ryssarna för gott att fly, och fastän de förföljdes av svenskarna undkom de ändå lyckligen.

⁸⁵ Den 14 september 1705.

⁸⁶ Johan Valentin von Daldorf (c.1665-1715), chef för Smålands kavalleriregemente, sedermera general, stupade i slaget vid Stresow.

⁸⁷ po. Grodno.

⁸⁸ Den 15 januari 1706.

Konungen fortsatte sin marsch längs svårframkomliga vägar, där man ofta var tvungen att bygga en halv lieue långa broar genom morasen. Fram mot slutet av april lät han trupperna återhämta sig i vojvodskapet Volynien, där vi vilade ut i tre månader.

Under tiden hade fältmarskalk Rehnsköld i februari månad⁸⁹ besekrat sachsarna omkring Wschowa⁹⁰ i Storpolen.

I juli månad anträdde Konungen åter marschen. Kung August försökte spärra passagen över Wisła, men då han blev varse svenskarnas beslutsamhet bröt han upp om natten och tågade raka vägen till Sachsen.

Jag hade vid det här laget blivit adjutant vid Östgöta regemente. När jag befann mig i överste Burenskiölds förläggning i Rötha⁹¹ gav jag därför order om att vagnen med krigskassan skulle placeras under överstens och kommissariens fönster. Där satte jag även ut en vaktpost. Några dagar därefter hade man förflyttat vagnen till en avsides belägen plats, där kommissarien, efter vad det sades, hade utspritt nyheten om att krigskassan var borta.⁹² Underofficeren som stod på vakt med sina kyrassiärer kastades i fängelse, men inget uppdagades om vad som inträffat. Jag sade rakt på sak att allt var kommissariens fel eftersom denne inte förstått att ha uppsikt över vagnen då den avlägsnades.⁹³

Vid ett tillfälle blev jag inbjuden på supé hos Monsieur Fristedt⁹⁴. Där träffade jag Monieur Olijn⁹⁵ från samma regemente. Jag blev så förtretad över vad Monsieur Olijn sade att jag drog värjan ur slidan för att omgående duellera med honom. Då Monsieur Fristedt såg detta blåste han ut ljuset så att man inte längre kunde se något. Jag kom därvid att skada Monsieur Fristedt med vilken jag annars inte hade något otalt. Han ropade att han var svårt sårad.⁹⁶ Jag flydde till Leipzig och lämnade hästar och packning kvar efter mig. Därifrån begav jag mig till Sulechów⁹⁷ i Brandenburg vid gränsen mot Polen, där jag begärde skydd för att kunna bevisa min oskuld. Men detta förmenades mig.⁹⁸ Jag var vid denna tidpunkt tjugofem år gammal.

⁸⁹ Den 3 februari 1706.

⁹⁰ ty. Fraustadt.

⁹¹ 1 mil söder om Leipzig.

⁹² Den 2 september 1706.

⁹³ Stenflycht blev beskylld för att ha stulit krigskassan, en beskyllning som följt honom till dags dato. Senare sökte han till och med hjälp av Karl XII för att rentvå sig (se ovan!).

⁹⁴ Petter Fristedt (d. 1733), premiärlöjtnant vid Östgöta kavalleriregemente, avsked som ryttmästare 1710, Stenflychts närmaste chef.

⁹⁵ David Olijn, kornett vid Östgöta kavalleriregemente, stupade 1708 vid Rajowka.

⁹⁶ Stenflychts värja hade tagit i Fristedts ben.

⁹⁷ Ty. Züllichau, 20 km NO Zielona Góra.

⁹⁸ Stenflycht tillskrev överste Burenskiöld och anhöll om lejdbrev för att kunna återvända, men denne avvisade begäran med hänvisning till 1662 års duellplakat.

Jag blev kvar i Sulechów i fem månader. Jag försökte genom mina vänner i Polen att få kung Stanislaw att befatta sig med mina angelägenheter i Sachsen. Men jag hörde inte någonting från honom. Därför kunde jag inte söka anställning vid någon trupp utom de som var fiender till den svenska kronan. Jag skulle då ha föredragit att bege mig till Frankrike, men det visade sig att jag inte hade möjligheter därtill. Med 20 dukater på fickan begav jag mig då via Polen mot Ungern för att där ta tjänst i prins Rákóczis styrkor.⁹⁹

På vägen genom Polen omringades jag av kalmucker¹⁰⁰ vilket medförde att jag tvingades ta min tillflykt till ett kloster. Därifrån skrev jag till Monsieur Schoultz som var överste och befälhavare för dessa styrkor och bad honom att förse mig med ett giltigt pass för min resa. Han sände två kalmucker som förde mig till honom. När jag kommit till Monsieur Schoultz gav han mig sex kalmucker som eskort ända till Rawa Mazowiecka, där den ryske generalen Stenski vid denna tid befann sig. Denne general förde mig till Warszawa där tsar Peter den store befann sig.

Sedan monarken blivit informerad om min olycka och om läget för den svenska armén visade han mig stor välvilja. Han erbjöd mig en tjänst som överstelöjtnant i general Gressows dragonregemente. Jag framförde min uppskattning med stor vördnad och sade, att om jag nu inte varit svensk, så skulle jag inte ha sökt tjänst hos någon annan än hos Hans Majestät tsaren, men eftersom jag nu haft oturen att falla i onåd hos min Konung på grund av en duell mot min egen vilja, så skulle utan tvekan mitt läge förvärras om jag frivilligt gick in i hans fiendes tjänst. Tsaren svarade och sade: ”Ni är en aktningsvärd man fast ni är ung. Jag skulle önska att de mina var lika frimodiga.”

Vid den tiden anlände greve Berczéni¹⁰¹ till Warszawa för att överlägga med tsaren om några angelägenheter. Jag avslöjade mina tankar för honom. Han satte upp ett kontrakt för tre år, och i juli månad trädde jag i tjänst hos prins Rákóczi som *feu hadnack*, det vill säga överste¹⁰². I Warszawa anställde jag fyra officerare och fyra underofficerare i prinsens tjänst, och sedan gav jag mig iväg mot Ungern.

Då jag nått bergen bortom Krakow mot gränsen till Ungern hörde jag ett fruktansvärt skrik bakom mig. Jag upptäckte då en polsk trupp som kom springande med dragna sablar för att anfälla mig. Jag vände mig mot dem och avfytrade några pistolskott. Jag sparade inte på

⁹⁹ Prins Rákóczi stred för ungerskt oberoende mot den tysk-romerske (österrikiske) kejsaren.

¹⁰⁰ Som tillhörde tsarens trupper.

¹⁰¹ General Nikolaus Berczéni.

¹⁰² Stenflycht skriver ”Colonel”, men befattningen motsvarade snarare ryttmästare.

skotten för att på så sätt försöka få dem på andra tankar. Fyra av dem föll döda ner på stället och de övriga drog sig skyndsamt tillbaka. Två av mina officerare räddade sig genom att ta till flykten. En av de mina föll ömkligen av hästen i striden och blev strax därefter tillfångatagen av bönderna som kom springande från alla håll sedan de fått en varningssignal med kyrkklockor. Min vägvisare flydde också, så jag råkade vilse och tvingades tillbringa natten med min trupp uppe i bergen i en skog nära en bäck.

Följande dag i gryningen upptäckte jag beväpnade bönder som kom fram över bergen i närheten. Eftersom många var i rörelse höll jag mig lugnt och stilla på denna plats ända till kvällen då jag steg till häst och red in i närmaste by. Där bad jag om en vägvisare som kunde föra mig till Bardejov¹⁰³, den första staden i Ungern från vår sida sett.

Jag kunde inte förstå vad som var meningen med att polackerna skulle förfölja och anfalla oss som om vi vore en skara tjuvar. Monsieur överste Lamarr, som kom till Ungern några veckor senare som sändebud för en kommission från franska regeringen, berättade för mig att två av mina officerare i förbifarten hade stulit två hästar från en polsk adelsman vid namn Potocki. Adelsmannen hade skickat ut några män från trakten för att rida efter dem och ta tillbaka hästarna. De av mina officerare som räddat sig genom att ta till flykten var olyckligtvis desamma två som tagit hästarna. När de blivit infångade tog adelsmannen förnöjt tillbaka sina hästar. Om jag hade känt till deras stöld, så hade inte denna händelse behövt medföra att fyra personer dog.

Från Bardejov begav jag mig till Pataš¹⁰⁴, där prins Rákóczi just då befann sig, för att presentera mig för prinsen, vilken tog emot mig med stor vänlighet. Greve Berczéni som var *locum tenens*¹⁰⁵ kom tillbaka från Warszawa. Han skrev ett brev där han beordrade mig att förena mig med honom i Uzhhorod¹⁰⁶, där han uppehöll sig. Jag skulle ta mitt vinterkvarter i Levoča¹⁰⁷. Där skulle jag sätta upp femhundra man karabinjärer till fots som skulle tjänstgöra som garde för greve Berczéni som var *locum tenens* och fältmarskalk.

Jag ställdes här inför mitt första problem, nämligen brist på pengar. Där fick jag överksam stanna kvar i tre månader på grund av denna penningbrist, och jag kunde inte göra annat än att vänta på att femhundra karbiner och femhundra par pistoler för denna nya trupp skulle anlända från Krakow.

¹⁰³ ung. Bártfa, po. Bardiów, ty. Bartfeld, nu i Slovakien.

¹⁰⁴ ung. Csilizpatas, ty. Pattach, nu i Slovakien.

¹⁰⁵ Ställföreträdare för prinsen.

¹⁰⁶ ung. Ungvár, nu i Ukraina.

¹⁰⁷ ung. Lósce, ty. Leutschau, nu i Slovakien.

I mars månad fick jag order att bege mig till Eger, dit man samlat några husarregementen ur vilka jag fick lov att välja ut de bästa mannarna. De var väl utrustade och beväpnade då jag gick ut i fält med dem den förste juni.¹⁰⁸ Halva styrkan uppehöll sig hos greve Berczéni. Med den andra hälften samt sexhundra husarer gick jag över floden Váh mot staden Nové Mesto nad Váhom¹⁰⁹. Samtidigt gick general Peckeri Lorentz över floden Váh¹¹⁰ med sextusen husarer och gick sedan åt vänster mot Mähren. Jag intog en liten borg i bergen, vars garnison utgjordes av en löjtnant med 40 infanterister. I borgen fanns också sex kanoner. Prins Rákóczi gick också över floden tillsammans med 20 000 man under sin artillerigeneral Monsieur de la Motte. General Peckeri Lorentz som redan gått in i Mähren kom och rapporterade att general Heister var på marsch med 8000 man för att anfälla ungrarna. Med anledning av denna underrättelse återvände den ungerske generalen till fältet och mitt i natten, utan att tillkännage sin ankomst, störtade han in i det läger där prins Rákóczi befann sig. Hans oväntade inträffande gav upphov till ett egendomligt ståhej i lägret. Man började ropa att tyskarna närmade sig och bara var åtta lieue bort. Slutligen blåste prins Rákóczi till alarm, satte sig till häst och gav sig av utan dröjsmål. Han gick åter över floden Váh och slog läger i trakten av staden Trenčín¹¹¹.

Detta var gynnsamt för min del eftersom jag föregående dag hade sänt en officer till prinsens läger. Denne kom tillbaka och rapporterade om förvirringen i armén och dess reträtt. Jag återvände samma väg jag kommit med det byte jag tagit i borgen. Sedan jag gått över floden Váh begav jag mig till prinsen i hans läger. Han tycktes vara nöjd med min expedition.

Ett infanteriregemente lämnades kvar för att vakta bron över Váh och för att riva den så snart alla kommit tillbaka över floden. Jag var den siste som gick över. Officeren hade sedan kunnat påbörja rivningen, men man uppsköt arbetet till morgonen. Under natten närmade sig emellertid general Heister, eller snarare hans förtrupp, och anföll i gryningen. Vakten vid brofästet skingrades. De intog bron och gick över floden. Några få mannar ur detta regemente räddade sig genom att fly.

Prins Rákóczi hade slagit läger två lieue från bron och en halv lieue från staden Trenčín. Floden Váh flöt en kvarts lieue från vänstra flygeln och högra flygeln täcktes av en skog och några berg. Bakom lägret fanns inget annat än otillgängliga berg, som sträckte sig ända till

¹⁰⁸ 1708.

¹⁰⁹ ung. Vágújhely, ty. Neustadt an der Waag.

¹¹⁰ ung. Vág, ty. Waag.

¹¹¹ ung. Trencsén, ty. Trentschin, nu i Slovakien.

floden och bara lämnade en så pass bred öppning att en enda bataljon eller skvadron kunde marschera i formation. Framför lägret fanns en by och en skyttegrav som sträckte sig över fältet från skogen, där lägret för den ungerska arméns högerflygel började, ända till vänsterflygeln som på något sätt lyckats dölja sitt läger.

Sedan de kejsersliga gått över floden vilade de ut. Nästa dag¹¹² gav de sig iväg för att anfälla ungrarna. Dessa skulle enligt min uppfattning ha varit i stånd att hindra de kejsersliga om de hade säkrat den lilla luckan mellan floden och bergen. Men i stället för att vidta några åtgärder lät man de kejsersliga passera detta ställe utan att störa dem så att de kunde hålla sig längs floden och marschera rätt mot staden Trenčín.

Den ungerske artillerigeneralen Monsieur de la Motte gav bevis på sin stora tilltro till soldaternas skicklighet genom att beordra infanteriet och artilleriet att ockupera nämnda stad. För att själv låta bli att befatta sig med deras reträtt gjorde han också så, att högsta befälet för den i söder uppställda armén utövades av prins Rákóczi när den tog sig över nämnda skyttegrav, något som inte lät sig göras utan svårighet. Till sist hade de kejsersliga erövrat fältet och ställde upp sig för anfall mot den ungerska högerflygeln.¹¹³

Jag hade överste Janos Retay och hans husarregemente till höger om mig. Han blev just då plötsligt sjuk och överlämnade därför befälet över sitt regemente till mig. Jag anföll först de kejsersliga. Striden blev mycket häftig. De flesta av mina karabinjärer dödades. Till sist befann jag mig i handgemäng med tyskarna och det blev då min tyska klädsel¹¹⁴ som räddade livet på mig. Jag hade kommit långt bort från skyttegraven och drev de kejsersliga i riktning mot högerflygeln vid skogen. Därifrån räddade sig ungrarna genom att fly. Genom att på samma sätt använda mig av skogen undvek jag själv risken att bli tillfångatagen. Större delen av infanteriet räddade sig upp i bergen, men hela utrustningen och artilleriet blev de kejsersligas byte.

Prins Rákóczi och greve Bercényi begav sig med trupperna till Senica¹¹⁵, 25 lieue därifrån. Jag dröjde mig kvar och såg efter om jag kunde samla ihop några av mannarna från mina styrkor. Trettio av mina karabinjärer hade räddat sig undan slagfältet samt 150 husarer från Janos Retays regemente. Jag tågade lugnt och stilla med dem till Senica, dit jag anlände på åttonde dagen. Man hade utspritt ett rykte i den ungerska armén att jag hade kapitulerat,

¹¹² Den 4 augusti 1708.

¹¹³ Slaget vid Trenčín den 4 augusti 1708.

¹¹⁴ En vit vapenrock.

¹¹⁵ ung. Szenice, ty. Senitz, nära Banská Bystrica, nu i Slovakien.

det vill säga att man menade att jag i själva verket hade arbetat för tyskarna. Därför blev glädjen kortvarig över att återse det läger som jag förut tyckt mycket om.

Greve Berczényi var inte belåten med att jag skickat fram hans karabinjärer i slaget på ett så okunnigt sätt att de blev dödade. Därför gav han i stället befälet över dem till Monsieur Janos Jeusei-Nagi och samlade dem på nytt.¹¹⁶ De 150 husarerna från Janos Retays regemente blev kvar under mitt befäl.

För att hålla mig sysselsatt var jag mestadels ute med min trupp. Jag utformade planer, övade bakhåll, jag var lycklig nästan hela tiden. Min trupp tillväxte dag för dag. Mina soldater tyckte om mig. Jag fick fatt i soldater och vapen på de kejserligas bekostnad, men för övrigt tog jag inget byte så som de gjorde. Under min ledning anförtroddes att skydda några konvojer. Ingen av dem blev tagen. Allt löpte utan problem.

Prins Rákóczi fick stort förtroende för mig. Han uppdrog åt mig att bege mig till Sárospatak¹¹⁷ med tvåhundra av mina husarer för att tjänstgöra som hans livgarde under den riksdag som skulle inledas där i början av januari 1709.

Jag anträdde marschen och lät resten av mina husarer bli kvar i trakterna kring Jasov¹¹⁸. Jag övernattade utomhus under tjänstgöringen i Sárospatak, under tio veckor ända till slutet av riksdagen. Byarna Keresztéte, Mád och Szerencs tjänade som mitt vinterkvarter från vilka jag fick livsmedel för egen del och för mina soldater. Prins Rákóczi gav sig iväg till Mukachevo¹¹⁹ och jag vistades då under sex veckor i byn Michalovce¹²⁰.

I början av maj slog vi läger nära Ceplack¹²¹. Där kom man att kalla mitt läger för Suecus Tábor, det vill säga ”det svenska lägret”.

Vid denna tid härjade pesten i Ungern. Byborna, som försåg oss med mat och dryck, avled på vägarna under sina vagnar, men smittan påverkade knappast soldaterna i mitt läger.

De kejserliga förflyttade sig från Chemnitz och från Kremnica¹²². Därför bröt jag upp från mitt läger och slog i stället läger i trakten av Jasov, där jag hade en märklig dröm samma morgon som slaget vid Poltava ägde rum.¹²³ I denna förläggning anlade jag för första gången ungersk klädsel. Den 24 juni hade jag oturen att med ett hugg av min sabel hugga huvudet av

¹¹⁶ De som överlevt samt nyanskaffade.

¹¹⁷ ty. Patak am Bodrog, slo. Šarišský Potok

¹¹⁸ ung. Jászó, ty. Jossau/Joss, nu i Slovakien.

¹¹⁹ ung. Munkács, med borgen Palanok, nu i Ukraina.

¹²⁰ ung. Nagymihály, nu i Slovakien.

¹²¹ Orten ej identifierad, är förmodligen i trakten av Zemplín.

¹²² ty. Kremnitz, nu i Slovakien.

¹²³ Den 28 juni 1709 enl. svensk kalender, den 27 juni enl. rysk (juliansk), den 8 juli enl. gregoriansk.

en sachsare. Från fästningen i Muráň¹²⁴ införskaffade jag alla behövliga förnödenheter. Vid denna tid förde jag befäl över tusen husarer med vilka jag dag och natt störde tyskarna.

General Löffelholz kom över bergen med en trupp om 4000 kejsrerliga soldater för att förena sig med starosten, prins Lubomirskis¹²⁵ trupper från sju städer som förklarat sig stå på kejsarens sida mot ungrarna. De begav sig genast iväg från städerna Lewoča¹²⁶ och Kežmarok¹²⁷. Jag beordrades att ge mig iväg och täcka staden Prešov¹²⁸. Över bergen kom jag till prins Lubomirskis område. Jag inbjöd en av prinsens trupper som anfördes av överste Meijer till strid. Mina husarer tog en del byte.

I januari månad¹²⁹ närmade sig general Löffelholz med tretusen man för att anfälla staden Prešov. Han medförde två mörsare och tjugo projektiler för att injaga skräck i borgerskapet och för att sätta eld på staden. Jag gick in i staden med mina husarer. De tyska soldaterna kom under natten in i förstaden för att plundra husen. På två ställen fann de tunnor med ungerskt vin av vilket de blev berusade. Jag gav mig ut med mina husarer och dödade många av dem.

General Löffelholz, som såg att projektilerna som sköts mot staden inte åstadkom någon större skada och inte satte något i brand samt att staden inte hade för avsikt att ge upp sitt försvar, återvände samma väg han kommit.

På morgonen märkte jag att de hade givit sig iväg. Jag bröt då upp med mina husarer. Jag delade upp dem i två styrkor. Den ena skulle anfälla förtruppen och den andra eftertruppen. Själv gick jag i spetsen för de senare. Jag tog en omväg runt bergen och anföll sedan de kejsrerliga från mitt håll. Min hadnack, Monsieur Ferenc Kemmeny, som förde befäl över den andra hälften av mina husarer, dök samtidigt upp. General Löffelholz försökte ställa upp en bataljon av sitt söndertrasade infanteri. Under tiden pågick en våldsamt strid mellan båda sidornas kavalleri. Några blev dödade. Mina mannar tog tjugo fångar och åttio hästar. General Löffelholz fortsatte sin marsch mot Lewoča och jag återvände till Prešov.

När de kejsrerliga kom närmare åt vårt håll tog prins Rákóczi sitt vinterkvarter i Mukachevo och greve Berczéni i slottet Uzhhorod mot gränsen till Polen.

Under den sista striden mot de kejsrerliga blev jag varm och drack därför av kallt vatten, varigenom jag ådrog mig en feber som varade i sex veckor. Jag blev inte botad av någon

¹²⁴ I Slovakien.

¹²⁵ Prins Teodor Lubomirski (1683–1745), vojvod av Krakow och starost av Spisz.

¹²⁶ ung. Lösce, ty. Leutschau, nu i Slovakien.

¹²⁷ ung. Késmárk, ty. Kesmark, nu i Slovakien.

¹²⁸ ung. Eperjes, pol. Preszów, ty. Preschau, nu i Slovakien.

¹²⁹ 1710.

medicin utan snarare av surmjölk, vilken hade sådan verkan att jag fick en ovanligt stor och bestående aptit.

I april månad slog jag läger vid Vinné¹³⁰ för att mina mannar skulle få vila sig och för att mina egna rekryter skulle försättas i bästa skick.

Under oktober månad föregående år¹³¹ drog sig vojvoden av Kiew¹³² tillbaka med sina trupper till Ungern och ingick ett avtal med prins Rákóczi om att trupperna skulle få vara i vinterkvarter kring Zemplin¹³³ och att de sedan skulle anfälla tyskarna. Man lämnade alla sina harnesk i lägret och Monsieur Grudzinski¹³⁴ anträdde marschen för att genomföra planen tillsammans med prins Rákóczis trupper. Ungrarna bildade högerflygel och polackerna vänsterflygel.

Man anföll de kejserliga i närheten av Érsekvadkert. Polackerna anföll de kejserligas högerflygel med så stor tapperhet att de kejserliga tog till flykten och polackerna plundrade deras läger och tillhörigheter, alltmedan de kejserligas vänsterflygel drevs på flykt av ungrarna och de som kom på efterkälken blev till byte. De blev alla besegrade.¹³⁵

Trupperna under vojvoden av Kiew bestod av 50 polska fanor, av överste Zülchs¹³⁶ regemente som anfördes av major Hasenc, av general Śmigielskis regemente som anfördes av överste Scharier och av kung Stanisławs livgarde som anfördes av Monsieur Buchholz. Prins Rákóczi framställde en begäran om att general Śmigielskis regemente, som hade satts upp i Polen av överste Bielke på franske kungens bekostnad efter medgivande av kung Karl XII, skulle få användas i Ungern i prins Rákóczis tjänst. Vid denna tid hade general Śmigielski brutit upp mot Sachsen. När regementet var på marsch mot Ungern tog Rákóczi över det och beordrade det skulle stå under hans befäl.

¹³⁰ Nära Michalovce.

¹³¹ 1709.

¹³² Józef Potocki (1673–1751).

¹³³ ung. Zemplén, ty. Semplin.

¹³⁴ Jan Grudzinski, starost av Rawa.

¹³⁵ Slaget vid Romhány den 22 januari 1710.

¹³⁶ Gustaf Zülch (1666-1743), först i polsk-litauisk, sedan i sachsisk tjänst, därefter vid Wellingks armé, överstelöjtnant vid Nylands infanteriregemente, adlad 1705, överste vid franska dragonregementet 1707, sedermera general, fånge i Stralsund 1715, svensk minister vid sachsiska hovet 1729, vid polska hovet 1733-34.

Kapitel 4

Drömmer om Karl XII. Kapitulerar inför storhetmanen greve Sieniawski. Blir överfallen och bestulen nära Częstochowa. Överfaller sachsiska och ryska trupper med sin friskara. Smyger genom skogarna och tar sig slutligen in i Svenska Pommern.

Jag nämnde i förbigående att jag i Jasov hade en dröm samma natt som slaget vid Poltava ägde rum. Drömmen hade följande innehåll: Jag mötte Konung Karl XII helt allena i en skog som bestod av små kullar och dalar och små granar. Därför var det för mig möjligt att se Konungens huvud över träden. Jag fylldes av glädje och gick närmare honom. Jag sade att hans närvaro gjorde att jag fick nytt mod, men att det smärtade mig att finna honom gående till fots helt allena på denna avsides belägna plats. Han svarade mig och sade att det finns inget större än att ge sitt liv för fäderneslandet. Kom med mig i stället!

Vi sprang tillsammans uppför backarna ut ur skogen, och jag lade strax märke till att den ryska armén fanns överallt kring denna plats, nämligen åt öster, söder och väster, men åt norr fanns inget som kunde hindra oss från att sätta oss i säkerhet genom att fly åt det hållet. Därför försökte jag övertala Konungen att dra sig undan åt norr, något som Konungen absolut inte ville. Han begav sig i stället i sporrsträck mot öster, mot orienten. Jag fylldes av stor sorg vid tanken på hans olycka och ville leta efter honom i skogen. Jag använde mig av vingar, jag flög och flög. Jag vilade på en hård bädd av halm vid ett hus mitt i skogen där jag vaknade.

Även om Konungen inte hade stupat i min syn så skrev jag ner drömmen. Femton dagar senare, medan vi var i Ungern, fick vi reda på att ryssarna vunnit seger vid Poltava samma dag som drömmen och att Konung Karl XII hade tagit till reträtt i riktning mot orienten.

Efter den olyckliga expedition som de polska trupperna genomförde tillsammans med prins Rákóczis trupper mot de kejserliga vid Érsekvadkert,¹³⁷ gick de in i sitt vinterkvarter, där prins Rákóczi begärde att få tillgång till general Śmigieliskis regemente, det som hade satts upp av överste Bielke på bekostnad av kungen av Frankrike. Prinsen drev sitt krav till den grad att han upplöste kung Stanisławs livgarde och blandade Zülrichs regemente med general Śmigieliskis. Han avlägsnade officerarna från deras uppgifter. De ville inte gå in i hans tjänst och bad att få bli lösta från sin trohetsed. Vojvoden av Kiew blev mycket förargad över detta och åtföljd av Monsieur Grudzinski och Monsieur Züllich satte han sig till häst. De medförde sina polska fanor och tågade längs gränsen ända till dess att de kunde förena sig med kung

Karl XII i Bender. Monsieur Potocki, som var den polska kronans kansler¹³⁸, blev kvar i sitt kvarter i Ungern sedan han först gjort egen överenskommelse för sin egen familjs och sitt hushålls säkerhet. Alla officerarna som inte hade lust att gå in i tjänst hos prins Rákóczi vände sig till mig liksom hela kung Stanisławs livgarde.

För de förstnämnda skaffade jag pass så att de kunde återvända till Polen. För de senare gjorde jag en överenskommelse med kronans kansler att han skulle ta emot dem i sin by och åt var och en varje månad betala fyra *écu*¹³⁹ ända till april. Det var vid samma tid som min överenskommelse¹⁴⁰ med greve Bercsényi skulle löpa ut. Under tiden hade jag fullt upp med att få mina husarer i gott skick. Jag hade utbildat dem på egen bekostnad, eller snarare med hjälp av de tio krigsbyten som mina mannar under min ledning tagit i Ungern under tre år och som på så sätt kunde tjäna mina syften för framtiden.

Tiden närmade sig. Prins Rákóczi tog avsked av mig med stor älskvärdhet och beklagade att jag inte hade möjlighet att stanna ännu ett år i hans tjänst.

Kronans kansler lovade att komma och möta mig med femtio gardessoldater. Jag gav mig därför iväg med mina hundra husarer och mina tjänare, alla utlänningar, för att utan dröjsmål bege mig till den avtalade platsen.

Monsieur Bercsényi bad mig att på vägen undanröja ett hinder i form av Monsieur Miska Kurucz, som fattat posto med trehundra husarer. Greve Bercsényi hade inte lyckats uppnå stridskontakt med denne, men jag besegrade honom så att han tvingades att rädda sig till fots upp i bergen, lämnande femtio fångar och ett stort antal hästar till mig. Tjugo av fångarna anhöll om att få tjänstgöra i min trupp. Jag kom överens med dem om villkoren och skickade de övriga till greve Bercsényis läger med ett brev i vilket jag klandrade hans befälsföring. Jag fortsatte vägen fram och anlände in i Polen till den avtalade platsen, där jag sedan förgäves väntade på kanslern i två dagar. Jag tyckte att jag blivit bedragen av hans löften, så jag ändrade mig och begav mig på marsch mot Wisła för att försöka ta mig över floden för att sedan bege mig med mina husarer till Svenska Pommern.¹⁴¹

¹³⁷ Efter ett framgångsrikt första anfall drog sig polackerna tillbaka för att plundra, varför beredskapen var dålig när österrikiska förstärkningar anlände och avgjorde slaget till sin fördel.

¹³⁸ "Notaire General de la Couronne".

¹³⁹ *écu*, ett franskt mynt som vid denna tid präglades i silver till ett värde av 3 livre. Det motsvarande den internationellt gångbara riksdalern.

¹⁴⁰ Kontraktet om tre års tjänstgöring hos prins Rákóczi.

¹⁴¹ Tydligen var duellen i Rötha i september 1706 nu förlåten, bortglömd eller preskriberad.

Vid samma tid befann sig kung August och greve Sieniawski, kronans storhetman¹⁴², i Warszawa. För att bättre dölja mina avsikter och kunna gå över Wisła utan problem utgav jag mig för att vara utskickad av en kommission för prins Rákóczis räkning till storhetmanen. Wisła bevakades på den motsatta sidan av polska trupper och på östra sidan av ryssarna. Man kände inte till mig utan uppfattade bara att det var en militär avdelning som såg hygglig ut och att allt tycktes vara i god ordning. Jag köpte matvaror för mitt följe. Monsieur Brouskoffski informerades om min ankomst till Polen och om mitt påstådda uppdrag. Han lät skicka efter en tovarisch som skulle åtfölja mig dit jag begav mig.

Till min besvikelse hade kung August och storhetmanen skilts åt i Warszawa. Kungen hade givit sig iväg mot Gdansk och storhetmanen till Lublin och Sieniawa, något som omintetgjorde min plan att gå över Wisła för att sedan bege mig till Pommern. Så snart storhetmanen givit sig iväg mot Sieniawa funderade jag på hur jag skulle göra. Jag antog att storhetmanen var på väg till sitt slott i Belz och att jag i så fall skulle kunna passera Bug vid Sokal eller på något annat ställe och så återgå till min första plan som var att förena mig med kung Karl XII i Bender, där Monsieur Grudzinski hade varskott om min ankomst.

Jag gjorde korta dagstapper för att låta storhetmanen hinna med att avlägsna sig ända till Belz, men till min stora besvikelse blev han kvar i Sieniawa. Jag insåg då att jag i själva verket var omgiven av fientliga trupper och att floden Bug var lika väl bevakad av de polska fanorna som Wisła var. Jag såg mig ingen annan möjlighet att ta mig ur denna knipa än att skriva ett brev till storhetmanen om att jag tänkte bege mig till honom för att ansöka om att få göra tjänst för republiken¹⁴³ och att jag utbad mig om att han skulle sända en av sina officerare till mig för att mönstra mina husarers utrustning. Innan dess hade jag inte möjlighet att komma nära honom med mina mannar eftersom jag kommit till en plats där döden härskade bland människor och djur.¹⁴⁴ Jag begärde att få stanna i karantän i sex veckor i Stare Miasto vid Leżajsk för att mina husarer där skulle kunna återhämta sig.

Hetmanen samtyckte till det hela och jag begav mig till Leżajsk, en stad som tillhörde kronans kansler med vilken jag utformat hela planen. Ända till dess hade jag spelat min roll bra. Jag inbillade mig att jag kommit på en lösning hur jag från denna plats skulle genomföra min plan och att jag skulle kunna fånga upp underrättelser om kanslern och hans folk. Också

¹⁴² Adam Mikołaj Sieniawski (1666–1726), vojvod av Belz, storhetman från 1706, därefter kastelan för Krakow samt starost (borgmästare) över flera städer. Bytte senare sida och blev motståndare till kung August.

¹⁴³ Rzeczpospolita Polska. Polen var ett valkungadöme.

¹⁴⁴ Pesten härjade.

denne hade, med kung Stanisławs livgarde, kommit in i Polen, blivit upptäckt av överste Mijr och därefter anfallen. Några av livgardisterna blev dödade, tolv stycken togs till fånga och resten lyckades undkomma upp i bergen.

Under tiden hade emellertid greve Bercsényi oturligt nog skrivit ett brev till kronans storhetman Sieniawski i vilket han meddelade att jag hade lämnat min tjänst hos prins Rákóczi för att i stället söka tjänst i Sverige och återvända till mitt fädernesland och han uppmanade honom att ta sig i akt.

Denna underrättelse oroade storhetmanen i hög grad. Då han inte längre trodde sig vara i säkerhet i Sieniawa begav han sig till Belz för att uppehålla sig på sitt slott där han också hade en garnison. Storhetmanen skrev ett mycket förbindligt brev till mig i vilket han inbjöd mig att komma till honom i Belz med mina husarer för att göra upp med honom om kapitulationen. Han befallde också att jag skulle ta vägen via Sokol för att på bästa sätt finna bekvämligheter och försörjning för min trupp.

Jag gav mig av för att möta honom vid den av honom föredragna platsen. Där blev jag väl mottagen. Efter middagen tog storhetmanen med mig på en promenad i trädgården varvid han delgav mig innehållet i det brev som greve Bercsényi skrivit till honom. Jag svarade att det inte fanns något annat än felaktigheter och olyckliga omständigheter i nämnda brev. Jag gav honom upplysningar med vilka han verkade vara tillfreds. Slutligen gav mig storhetmanen order om att jag skulle bege mig till hans läger fyra lieue därifrån, där generalmajor Kavenack för sin del fått order om att ombesörja min kapitulation.

Jag gick in i lägret med mina husarer och visade upp dem för general Kavenack som fann att de etthundratjugo var väl klädda och utrustade. Efter inspektionen bad generalen att jag skulle komma in i hans tält. Han gav mig i handen ett pass som var underskrivet av storhetmanen med innebörden att jag tillsammans med mitt tjänstefolk och mitt bagage kunde resa i full säkerhet vart jag önskade. Muntligen tillade han att det var en särskild ynnest av storhetmanen att denna gång låta mig slippa att bli fängslad. Han sade också att storhetmanen var belåten med att jag lämnade ifrån mig mina husarer utan att kräva ekonomisk ersättning för mina utlägg.

Jag lät honom förstå att jag alldeles nyligen givit uppgifter till storhetmanen angående alla de felaktigheter som inbegreps i brevet från greve Bercsényi och vilket medfört att jag inte hade annat att göra än att avskeda mina husarer. Jag satte mig upp på hästen för att ta avsked av mina husarer och talade till dem så här:

”Kära vänner! Jag kommer nu att lämna er på grund av olyckliga omständigheter. Jag har inte velat avyttra er. Ni är mig mer kära än att jag skulle låta er ryckas ur mina händer bara för pengars skull. Ni vet alla att jag haft omsorg om er och försett er med vapen och utrustning för att ni skulle stå i min tjänst. Allt som ni har mottagit av mig har ni fått som gåva så att var och en äger sin häst och sina vapen. Ni äger er själva, så ni kan ta tjänst hos vem ni behagar. Jag tackar er av hela mitt hjärta för den lydnad och trofasthet som ni visat mig.”

Vid dessa ord började de beklaga sig och bönföll mig om att inte lämna dem. De lovade alla att följa mig ända in i döden. Jag svarade att det just nu inte var lämpligt att möta våld med våld och att jag var angelägen om lämna över dem i andra händer. Jag red iväg, lämnade lägret i upprört tillstånd och begav mig mot staden Krakow som låg på en dryg dagsresas avstånd.

Mitt följe bestod av femton tjänare. Ute på slätten, fyra lieue från Krakow, mötte mig tio man ur kung Stanislaws livvakt. De hade räddat sig ur den skärmytsling som den polska kronans kansler haft med en avdelning ur överste Mijrs regemente. Jag kände mig belåten med att ha träffat på dem. Soldaterna å sin sida fick nytt mod när de blev upptagna i min trupp. De löpte annars risk att bli tillfångatagna av polackerna.

Jag fortsatte mot Czestochowa. Efter att ha övernattat i en by tre lieue därifrån blev jag plötsligt attackerad av trettio polacker under befäl av en viss Wolski från vojvodskapet Brześć Kujawski. Jag låg och sov i ett fallfärdigt hus då denne Monsieur Wolski försiktigt öppnade dörren och smög in med några av sina mannar. Han hade ställt några av de sina på vakt utanför fönstren. Han väckte mig med tjugo muskötskott. Alla sköt mot platsen där jag låg och sov. Jag blev sårad av en kula men fick tag i mina pistoler som låg redo under min huvudgård. Jag sköt två skott med pistolerna utan att resa mig ur bädden och lyckades döda två av inkräktarna i min kammare. Jag reste mig ur bädden, fick tag på min värja, varpå inkräktarna försvann ut ur kammaren. Jag laddade om pistolerna och jagade bort inkräktarna ifrån min farstu och ända ner till vägen, där två av dem genomborrades av pistolkulorna.

Under tiden hade mina tjänare stängt in sig i stallet, medan livdrabanterna i mitt följe, som befann sig i byn, hade vaknat av bösskotten och kom för att hjälpa mig. Medan jag var kvar i min kammare eller vid ingången till huset hade dessa banditer tömt sina vapen, så att när jag kom ut på vägen blev jag utsatt för deras förolämpningar i stället för att bli mottagen av deras eld. Ute på vägen mitt bland banditerna förlustade jag mig med värjan. Jag gick bort för att

möta några ur min trupp och återvände sedan, medan banditerna satt upp på sina hästar och räddade sig undan fortsättningen.

Under den korta tid jag lämnat det hus jag tillfälligt bodde i hade dessa banditer passat på att förse sig med alla mina tillhörigheter så när som kläderna på kroppen. De hade dock inte kunnat ta sig in i stallet eftersom mitt tjänstefolk hade stängt dit. De hade sålunda inte lyckats ta några hästar. Det var nödvändigt att min trupp hämtade tillbaka mina tillhörigheter. Genast satt jag upp på hästen för att följa efter banditerna, något som möjliggjordes genom att man kunde följa deras spår i snön som fallit under föregående dag.

Jag tog upp förföljandet ända bort mot fyra lieue från Wieruszów utan att lyckas ta någon av dem på bar gärning. Där kunde jag få lagt ett förband på mitt sår och vi kunde få vila ut oss något hos en av mina vänner vid namn Klebocki en halv lieue därifrån.

Den ryske överstelöjtnanten Monsieur Meyer befann sig i grannskapet med en trupp. Jag sände honom ett brev i vilket jag berättade om den sammanstötning jag föregående dag haft med några banditer, vilka utplundrat mig så att jag stod på bar backe. Jag bad honom att låta hans trupper söka efter banditerna i grannskapet. Och verkligen, Monsieur Wolski, banditernas ledare, blev infångad av ryssarna, som satte honom i fotbojor och tog med honom till Lviv, där tsaren för tillfället befann sig.

Storhetmanen Monsieur Sieniawski visade sitt intresse för honom och tvingade överstelöjtnant Meyer att vara tillmötesgående mot tjuven med anledning av den hårda behandling som denne under färden fått utstå av ryssarna. Dessa visste om att det i själva verket var Monsieur Sieniawski som sänt ut denne tjuv för att döda mig under min färd, detta trots att jag blivit försedd med pass.

Jag fortsatte med diligensen till Gdansk. Där framförde jag mina klagomål angående storhetmanen till greve von Flemming¹⁴⁵, som vidarebefordrade dem till kung August. Jag fick greve von Flemming att tro att mina husarer varit avsedda för tjänst hos Polens kung¹⁴⁶, men att storhetmanen tagit dem ifrån mig och olyckligtvis behållit dem. Under förevändningen att jag var svensk och kanske hade för avsikt att återvända till Sverige gjorde jag anspråk på en rättvis gottgörelse för överfallet och det försåt som Monsieur Wolski, storhetmanens tovarisch, utfört mot mig under min färd samt återbetalning av de tolv tusen écu som jag fått då jag överlämnade mina etthundratjugo husarer. Slutligen lyckades jag få greve von Flemmings uppmärksamhet, vilket medförde att han skrev ett mycket skarpt brev till

¹⁴⁵ Jacob Heinrich von Flemming (1667–1728), greve, sachsisk kabinettsminister och fältmarskalk.

storhetmanen, i vilket han återkrävde alla mina husarer jämte deras militära utrustning så att de kunde komma i kungens tjänst. Vidare krävde han att jag skulle få ett pass så jag omedelbart skulle kunna hämta mina husarer.

Jag gav mig iväg och mötte på vägen två av mina underofficerare, som underrättade mig om vad som hänt med husarerna. Efter det att jag lämnat dem hade generalmajor Kavenack föreslagit att de skulle bringa storhetmanen sin hyllning, något de alla vägrade. De sade att de alla var fria män, vilka entledigats av sin kapten som försett dem med all deras militära utrustning som de fått i gåva när han lämnade dem. De begärde i stället att generalen skulle förse dem med pass så att var och en av dem kunde bege sig vart han ville.

Detta svar hade uppväckt general Kavenacks vrede till den grad att han lät den gå ut över mina stackars husarer på så sätt att han förklarade dem alla för fångar. På hans order skickades de till ett läger dit artilleriet var förlagt och man satte ut vaktposter omkring dem. Därefter tog man dem under behandling med hötjugor. Inte desto mindre förblev de orubbliga. Ingen ställde sin trohetsed till förfogande så att storhetmanen kunde sprida ut dem i sin armé. Kanske betedde sig storhetmanen på detta sätt till följd av att jag ”lekt” ute på landsvägen med hans gode vän Monsieur Wolski.

Under dessa omständigheter bestämde jag mig för att skicka greve von Flemmings brev med en av underofficerarna till storhetmanen och sedan avvakta resultatet i Krępiec¹⁴⁷.

Jag berättade att Monsieur Wolski blivit tillfångatagen av ryssarna och att överstelöjtnant Meyer tagit med dem till Lviv, där han överlämnat myndigheten över den ryska truppen till storhetmanen i februari 1711. Denne tovarisch, som blivit informerad om min resväg till Krępiec, kom och anföll mig sista dagen i mars i en by där jag gjorde måltidsuppehåll och inte väntade mig några fientligheter. Han satt av hästen och gick in i huset där jag vistades, i följe med fyra kumpaner, var och en av dem försedd med två par pistoler. Jag befann mig ensam i rummet, och då dessa män inte i förväg anmält sin ankomst, antog jag att de var ute i onda avsikter då de öppnade dörren. Därför drog jag min värja och skyndade till dörren, vilket gjorde dem så förskräckta att satt upp på hästarna och flydde hals över huvud. Snabbt satte jag mig till häst för att ta reda på det där följet. Min trupp, som var inkvarterad i de andra husen, satt också upp på hästarna. Under tiden var jag ensam, omgiven av dessa banditer. Det blev skottväxling. Min häst föll offer för ett skott och själv blev jag sårad i huvudet och i vänster

¹⁴⁶ August II.

¹⁴⁷ 5 km sydost om Gdansk.

hand av ett sabelhugg. I samma ögonblick kom min trupp och räddade mig eftersom jag fallit till marken och annars skulle ha blivit dödad av banditerna.

Detta var sista gången jag intill denna stund blivit sårad, även om jag senare råkat ut för ännu större faror. På grund av min skada blev jag tvungen att stanna kvar där i två veckor. Jag bodde då hos en av mina vänner som var domare i Kujawien.

I december månad följande år började jag korrespondera med kung Stanisławs hov i Szczecin¹⁴⁸ genom Monsieur Kuczkowski, överhovjägmästare i Wieluń, som inte var i tjänst vid tiden för min framställan. Jag framhöll, att enligt uppfattningen hos många polska adelsmän borde man enas om att göra kung Augusts avsikter om intet, eftersom hans åtgärder hotade att ödelägga hela republiken. Jag kom att fortsätta denna korrespondens på olika sätt. Monsieur general Śmigieliski begav sig i juni inkognito med postskjutsen tillsammans med en kammartjänare till Wrocław. Han skulle bege sig till mig i Krępiec för att genomföra den plan som uppgjorts. Jag väntade på honom där.

Måhända var det av ren glömska som general Śmigieliski begav sig från Wrocław till Monsieur Gniazdowski, hans gamle kapten för kavalleriet. Denne befann sig nämligen i Polen nära den schlesiska gränsen, en halv lieue från Ołobok¹⁴⁹. I dessa trakter befann sig just då general von Eckstädts sachsiska regemente, som låg i sitt kvarter. I all hast grupperade man en del krigsfolk dit. Man överraskade detta regementes överstelöjtnant i en by. Denne blev sårad och man dödade någon ur hans kavallerikompani. Resten togs till fånga med sitt standar. Överstelöjtnanten som var svårt sårad erhöll en förkortad procedur¹⁵⁰ så att han kunde komma till fängelset i Szczecin så snart som möjligt för att hans skador skulle läka. Någon förvissade sig om att kompaniet skulle komma iväg i god ordning, vilket medförde att andra i grannskapet blev oroad och väckta så att de grupperade sig för att följa efter fienden.

General Śmigieliski skyndade sig att så fort han kunde dra sig tillbaka med bytet. Sachsarna skyndade till från alla håll för att täppa till passagen till Ołobok. De lyckades till och med återta sina fångar och en del av bytet. Även åtta polacker blev tillfångatagna. General Śmigieliski tog sig med återstoden av truppen genom ett moras och över den lilla floden vid Ołobok genom att simma och räddade sig på så sätt in i Schlesien.¹⁵¹

¹⁴⁸ I Svenska Pommern.

¹⁴⁹ Mellan Görlitz och Bolesławiec.

¹⁵⁰ För kapitulation.

¹⁵¹ Hertigdömet Schlesien hörde till den österrikiske kejsaren.

Genom Monsieur Klebowski fick även jag höra talas om detta företag. Jag satte mig till häst och begav mig ensam iväg för att leta reda på general Śmigieliski. Jag fann honom i en by två lieue från Kępno. Tillsammans gav vi oss iväg till den plats i Polen där min trupp befann sig.

Vid samma tid anlände kung August från Dresden till Wrocław, där han vid sin ankomst fick reda på vad general Śmigieliski haft för sig i trakten av Ołobok. Med anledning av detta begärde han eskort från staden Wrocław för att säkert kunna bege sig till Brzeg, varifrån han sände iväg en av kejsarens officerare med ett brev, egenhändigt skrivet av honom själv, till general Śmigieliski. Denne officer föll i mina mannars händer och fördes till mig. Jag tog hand om sagda brev och lämnade det sedan i general Śmigieliskis händer. Det löd enligt följande:

”Min käre general! Jag har alltid satt värde på er gamla vänskap. Jag ber er att komma tillbaka i min tjänst. Ni kommer alltid att finna mig vara er nådige Monsieur och er tillgivne konung.”

Han fick följande svar: ”Alltsedan er abdikation och fredstraktaten i Altranstädt har jag troget tjänat kung Stanisław. Inför hela världen tänker jag tillkännage att jag kommer att tjäna min nye Monsieur med samma trofasthet som jag tjänade den tidigare.”

Kung August vilade ut i Brzeg till dess att en avdelning sachsiska trupper samlades i trakten av Częstochowa för att eskortera honom till Kraków.

Underofficeren som jag skickat till storhetmanen återkom utan svar på det brev som fältmarskalken greve von Flemming skrivit till honom.

Monsieur Gniazdowski anlände för att tillsammans med trettio polacker förena sig med mig. Min trupp bestod nu av tio av kung Stanisławs livgardister, var och en av dem en väl rustad tjänare. Dessutom fanns det fyra underofficerare och tolv dragoner som blivit väl rustade på min bekostnad.

Efter dessa förberedelser var vi beredda att gå ut och kriga i hela världen. Vår första bedrift blev att gå mot Wieluń, där Monsieur Vitri, kaptan hos storhetmanen, legat i kvarter för att rekrytera soldater. Denne kaptan togs tillfånga med sina mennor och de återopade då alla sin trohetsed. Därifrån tågade vi genom vojvodskapet Sieradz, från Kalisz och Łęczyca. På vägen nedgjorde vi små utspridda sachsiska och moskovitiska truppstyrkor som vi här och där träffade på. Vår trupp blev större för varje dag. Sådana som förvärvat ett rejält anseende gick efter oss i sina gångkläder och lämnade oss sedan frivilligt.

Då vi anlönt till vojvodskapet Kujawien återvände vår förtroendeman¹⁵² från Toruń och medförde nyheten att 150 vagnar fyllda med olika slag av militär utrustning var på väg från Toruń till Nakło. Allt detta var avsett för de 6000 ryssar som var avdelade för att tillsammans med sachsarna göra en inbrytning i Svenska Pommern. Vi tog oss dit för att täppa till deras väg inne i en skog. Vi mötte dem följande dag. Efter att med våra svärds klingor ha gjort slut på den ryska eskorten om sjuttio dragoner, kunde våra mannar ta ett aktningvärt byte. Återstoden med alla moskovitiska vagnar som vi inte kunde ta hand om brändes upp på ett fält.

Under tiden skyndade en mängd av de sachsiska och ryska trupperna i Storpolen till från olika håll för att överrumpla vår trupp, något som var omöjligt för dem eftersom vi inte stannade mer än tre timmar på varje plats. Natt och dag satte vi av över stock och sten så att vi tre gånger inom loppet av tjugofyra timmar tog oss simmande över floden Warta.

Under dessa omständigheter blev det till sist nödvändigt för oss att lämna Storpolen och ta oss in i Preussen. Den sachsiske generalen Saint Paul hade slagit läger vid Bydgoszcz på andra sidan floden Brda där bron och därmed passagen in i denna provins befinner sig. Vi var inte i stånd att gå till anfall mot detta regemente och på så sätt öppna vägen för oss. Därför tog vi oss i stället över med en färja tre kvarts lieue nedanför Bydgoszcz vid nämnda flod, på en plats där sachsarna hade ett förråd med förnödenheter som vaktades av en underofficer och åtta dragoner, vilka vi tog till fånga. Under tiden som vår trupp transporterades över på färjan började man att kasta förnödenheter i vattnet och på så sätt förstöra förrådet.

En av kung Augusts kassaförvaltare och hans vagn, förspänd med sex hästar, föll i våra händer på andra sidan floden. Denne Seigneur togs om hand av vår trupp och fick följa med oss ända till Szczecin. Sedan vi lyckligen kommit över floden tog vi först av åt höger mot Wisła och kom till Fordon, där det fanns ännu ett sachsiskt förråd, som vi snabbt brände ner. En förvaltare för livsmedlen togs till fånga. Vi passade på att förse oss med bagare och andra fångar och lämnade kvar de övriga. Vi for igenom några byar och upptäckte då 150 hästar på bete. I en annan by stötte vi på trettio stycken av administrationens vagnar som vi brände upp samtidigt som vi lemlästade hästarna. Vi tog av åt väster och kom genom skogarna till Kunice och därifrån till Ślubice, där vi höll oss dolda för att ta oss närmare gränsen till Pommern. Vi stannade en natt i ett moras ute i skogen för att ge hästarna att äta och vi såg hur en stor

¹⁵² Monsieur Gniazdowski.

sachsisk truppavdelning gick fram längs stora vägen till Kunice i avsikt att anfälla oss. Vi var tacksamma för att sachsarna inte upptäckte oss på denna plats.

Till slut lyckades vi ta oss ut ur Polen utan att riskera vår packning och vi kom in i Pommern. Men på Brandenburgs område mötte vi en del svårigheter. Man ville inte låta oss passera utan barrikaderade sig i stället. Vi tog oss därför simmande över en liten flod och anlände lyckligt till Dąbie¹⁵³, en lieue från Szczecin¹⁵⁴, efter att ha varit på väg i tre veckor, under vilka vi förflyttade oss i skogsbrynen och hela tiden riskerade att omringas av fienden och falla i deras klor.

Kapitel 5

Spaningsexpeditioner och raider från Stralsund.

General Śmigiełski hade i förväg meddelat vår ankomst till Szczecin. Där kunde jag låta vår trupp få vila ut samt låta hästarna få beta. Jag skulle vilja påstå att jag sov oavbrutet ett helt dygn.

Pommerns generalguvernör påbjöd att vi skulle ha vårt kvarter i staden Gartz dit jag anlände med min trupp. Den ovan nämnde kassaförvaltaren försattes på fri fot mot att han i Szczecin erlade en lösensumma om 6000 ecú, av vilken jag erhöll hälften. Min första åtgärd blev då att på egen bekostnad ställa upp femtio dragoner. För detta ändamål använde jag dessa 3000 ecú samt hela mitt byte.

Fienden lämnade oss inte länge i fred utan inföll från två håll i Pommern. Kung Stanisław lämnade Szczecin och reste till Stralsund, medan jag med mina nyutrustade dragoner begav mig till Barth.

Den danska armén närmade sig från kusten vid Damgarten, varför man förflyttade de utspridda svenska trupperna till gränserna. De fick slå läger kring Stralsund, där man började bygga upp skyddsvallar och sätta förskansningarna i stånd vid den stadspört som heter Frankenthor.

Jag vann en mindre framgång då jag tog tjugo fångar av danskarna i närheten av Langenhagen. Vid ett annat tillfälle tog jag trettio danskar vid Ketenhagen.

¹⁵³ ty. Altdamm, på östra sidan av floden, var en svensk befästning som skyddade Szczecin.

¹⁵⁴ ty. Stettin, som ingick i Svenska Pommern.

Sedan förflyttade jag mig åt andra hållet för att ta reda på var sachsarna och ryssarna befann sig. Jag upptäckte att de slagit läger i trakten av Reinkenhausen. Jag ordnade ett bakhåll för dem. Jag anföll deras kavalleri i en by som heter Brandshagen och tog några till fånga.

Den sjunde september 1711 hade danskarna kommit i närheten av Pütte medan ryssarna fanns nära Andershof för att innesluta oss och börja att belägra staden Stralsund. Jag stötte på sachsiska husarer nära Andershof där deras kapten, Monsieur Glukoffski, blev tillfångatagen och någon av dem blev dödad. Dessa mindre framgångar uppmuntrade mina dragoner i deras tjänst till den grad att fiendens livgarde och deras vaktposter runt staden ständigt blev oroade. Bland annat ansattes de både natt och dag av en av mina underofficerare vid namn Spaak¹⁵⁵ som drev bort de fientliga vaktposterna. En gång sprang han snabbt rätt in det danska lägret och tog med sig kitteln med deras kokande korngrynvälling.

Fienden fortsatte sin inringning och blev kvar till den 7 januari 1712 då belägringen hävdes och de drog sig tillbaka mot trakten av Greifswald, Grimmen och Tribsees. Hela det svenska kavalleriet transporterades till Rügen för kantonering och man lämnade kvar 400 dragoner i befästningen vid Frankenthor. Vintern var sträng och man kunde inte förse livgardet med ved. De svenska dragonerna började att fly sin väg. General Dücker tvingade mig att placera ut åtta av mina dragoner vid framskjutna vaktpostställen för att hindra de övrigas desertering. Mina dragoner blev missnöjda med att få denna besvärliga uppgift, något som resulterade i att även trettio av dessa deserterade.

Samma dag som fienden hävde blockaden av Stralsund gav jag mig av tidigt på morgonen för att göra min patrullering. När jag kom till den plats där vaktposterna brukade befinna sig såg jag inte till en enda människa. Jag begav mig då till deras tidigare förläggning vid Frankenthor och fann att också där var det alldeles tomt. Jag återvände samma väg till vår befästning och gav order till mina dragoner att sadla och tygla hästarna. Jag begav mig in i staden och underrättade general Dücker om vad jag sett och gjort mig underkunnig om.

Det dagades och blev då en sådan dimma att man inte kunde se tio steg framför sig. Jag begav mig till bron över vallgraven där ryssarna hade byggt upp en liten befästning som jag nu fann vara övergiven. Jag red över vallgraven tillsammans med en pålitlig underofficer. Vi bar båda röda uniformskappor.¹⁵⁶ Jag lämnade min trupp nära den stora bron och gick in i det fientliga lägret. Fienden hade redan givit sig iväg därifrån. Jag tog av åt vänster och upptäckte

¹⁵⁵ Johan Gustaf Spaak, f.1685, fältväbel vid Stralsundska infanteriregementet 1711, fången vid Tönningen 1713, vid Stresow samt Stralsund 1715, kapten vid Björneborgs läns infanteriregemente 1721, avsked 1730.

¹⁵⁶ De hade vänt kapporna med fodret utåt.

då det sachsiska arriärgardet som general Lützelburg förde befäl över och som var uppställt i stridsformation omkring Andershof. Helt lugnt fortsatte jag förbi dem, iförd min röda kappa, på tio stegs avstånd framför deras frontlinje, utan att någon brydde sig om mig. På tjugo stegs avstånd framför täten på de sachsiska trupperna fick jag se två officerare som ännu inte kommit ifatt sina trupper. Jag skyndade fram i sporrsträck och sköt ett pistolskott mot en av dem. Efter detta ville min häst inte längre gå åt vänster. Jag avlossade en hel del skott då jag red förbi den andra hälften av deras formation. Någon ropade att man skulle rycka av mig kappan eftersom den inte satt fast i kragen. Slutligen kunde min häst lyckligen hoppa över vallgraven på ett ställe där denna var tillräckligt smal. Min underofficer återvände till platsen där jag lämnat min trupp. General Dücker kom också tillstädes. Han var ängslig för att jag skulle ha blivit tillfångatagen eller dödad, men i samma ögonblick kom jag tillbaka för att återförena mig med min trupp. General Dücker blev förvånad över att min häst kunde hoppa över vallgraven. Konung Karl XII var också angelägen om att få se detta ställe år 1715.¹⁵⁷

Jag passerade vallgraven med mina dragoner och mötte de danska trupperna bortom Luderhagen där de var på väg mot Grimmen. En dansk underofficer med åtta kyrassiärer blev omringad hundra steg från arriärgardet och togs till fånga utan att ett enda skott avlossades. Följande dag togs en dansk löjtnant med några kyrassiärer till fånga vid Barth och i byn Quitzin rönste två löjtnanter, två underofficerare och tolv soldater samma öde. Om jag bara haft mer folk med mig så skulle översten som förde befälet vid Grellenberg samt hans överstelöjtnant ha fallit i mina händer. Men jag kan inte redogöra för alla skärmytslingar jag hade med fienden utan håller mig till de stora dragen.

Monsieur Silverstern, som var kapten för det danska kavalleriet, hade tagit sitt kvarter med 70 kyrassiärer i Ribnitz. Jag tog honom och alla hans mannar till fånga, förutom löjtnanten som gömt sig i avträdet. Vid ett annat tillfälle tog jag två löjtnanter med 40 kyrassiärer till fånga på samma plats. Dessa 40 kyrassiärer internerades i trakten av Hült och Marlow.

Två gånger rönste jag framgångar mot sachsarna mellan den lilla befästningen och byarna Bremerhagen och Segebادهau, men min häst som gjort det väldiga hoppet över vallgraven blev tyvärr dödad där. Jag ställde till med bakhåll för sachsiska husarer i trakten av Hildebrandshagen, Behnkenhagen och Engelswacht så att inte en enda av dem undkom mig, förutom en fänrik ur deras trupp som red på en vit häst som bar honom genom alla faror. Han

¹⁵⁷ Sedan han anlänt från Bender.

blev omringad i trakten av Eijderstadt¹⁵⁸ men inte desto mindre lyckades han undkomma genom att hoppa över fyra diken och två häckar. Men alla de andra blev tagna till fånga.

Jag uppbådade ännu fler soldater. Detta har alltid varit min passion. Jag tänkte inte på att skaffa mig pengar. Jag värvade alla de ryska desertörerna för att de skulle tjäna min Konung och mitt fädernesland och utrustade dem med husarernas hästar. Mina egna dragoner blev inte försedda med något utöver sin matranson och foder för hästarna. Då Pommerns fältmarskalk greve Stenbock anlände var deras antal 500, alla väl utrustade och beväpnade.

Medan allt detta pågick oroade vi fienden från alla håll så att de inte ens kunde dra tillbaka hundra soldater från sina linjer utan att riskera att bli tillfångatagna, varför mina mannar kom att kallas ”Śmigieliskis dragoner” efter denne som tidigare varit en beryktad partisanstridare i Polen.

Den sachsiske generalen, hertigen av Weißenfels, hade gjort upp en plan för att anfälla oss i vårt läger vid Frankenthor på en dag när vi var ute för att furagera, något han fått underrättelse om genom sina spejare. Men redan kvällen före gav jag mig iväg för att anfälla fienden i slottet i Zarrentin som tillhörde general Mœvius. Vid midnatt fick jag veta att fienden lämnat sin försvarslinje vid Tribsees.

Jag återvände samma väg jag kommit, passerade staden Richtenberg och fick syn på sachsarna ute på slätten där de tågade mot Steinhagen. Jag tog av i sporrsträck åt vänster på vägen mot Hövet och lämnade truppen bakom mig. På vägen mötte jag överste Krassow¹⁵⁹ tillsammans med furagörerna. Jag fick honom att återvända samma väg till vårt läger för att sadla hästarna och göra sig redo att ge fienden ett hett mottagande. Inne i staden väckte jag general Dücker. Han steg till häst för att vidta nödiga dispositioner. Man gav signal med kanonsalvor från Kniperthor för att regementena som slagit läger åt det hållet skulle komma närmare.

Vid denna tid kantonerade jag vid byn Lüssow, varifrån jag gav order om att en patrull skulle utgå mot Seemühl för att ta reda på fienden, men patrullen kom tillbaka och rapporterade att den inte hade sett något. Jag fick veta att fienden hade tagit den närmaste vägen på andra sidan av sjön vid Seemühl och vi lyckades därför hitta dem bortåt Grimmen.

¹⁵⁸ Förmodligen har Stenflycht här gjort en förväxling. En ort med detta namn finns inte i närheten av Stralsund. Däremot kom han senare med Stenbock till halvön Ejderstedt ute vid Nordsjökusten.

¹⁵⁹ Martin Adam von Krassow, överstelöjtnant vid Bremiska dragonregementet, avsked 1715, död 1753.

General Dücker gav order om att 100 dragoner från Strömfelts¹⁶⁰ regemente skulle ge sig av tillsammans med mig. Jag lät löjtnant Kathen¹⁶¹ leda förtruppen med 30 dragoner. Bortom byn Zarrendorf stötte vi på fem skvadroner med sachsare som tagit sig igenom morasen med självaste hertigen av Weißenfels i täten. Monsieur Kathen anföll dem i högra flanken, medan jag dristigt attackerade dem från vänster ute på det öppna fältet och kastade dem över ända.

General Dücker anlände med tre dragonregementen. Sedan han tagit hand om fångarna beslöt han ta vägen genom morasen och följa efter fienden.

Då hertigen av Weißenfels såg att hans planer var avslöjade bröt han omedelbart upp, något som jag för min del inte kunde iakttaga eftersom skogen skymde sikten, och återvände till sina försvarslinjer nära Eldena¹⁶². General Dücker följde efter utan att få kontakt med honom.

Med anledning av detta gjorde fienden upp en plan som skulle visa sig bli mycket farlig för oss. Eftersom Hans Majestät tsaren hade anlant till Pommern ville man göra något som kunde väcka hans intresse. Därför placerade man ut 8000 man ur ryska och sachsiska infanteriet och lät dem gömma sig i skogen vid byn Hildebrandshagen samtidigt som man förde sitt kavalleri till fälten en kvarts lieue från Zarrendorf. Genom spejare fick General Dücker reda på att fienden flyttat fram sina linjer. Han gav order till överste Mardefeld¹⁶³ att med 400 dragoner hålla uppsikt över läget. Efter en andra expedition återvände jag själv till Ribnitz, varifrån jag medförde 45 danska fångar.

Monsieur Mardefeld hade givit sig iväg med sin trupp en halvtimme före min ankomst. General Dücker uppmanade mig att åter sitta upp och ge mig iväg för att leta rätta på truppen och vara försiktig så att vi inte råkade ut för något bakslag. Jag fann truppen på vägen nära Zarrendorf. Vi passerade moraset och kom därefter in i skogen. Jag följde min instinkt och bad överste Mardefeld att stanna kvar i skogsbrynet med truppen till dess att jag hade spanat i området. Jag hade följe av en underofficer och tolv dragoner. Nu hade det börjat att skymma så att man kunde inte längre urskilja varandra på mer än fem stegs avstånd.

Jag gjorde en stöt mot husartruppen och blottlade på så sätt avsikterna hos fiendens kavalleri. Därefter förenade jag mig med vår trupp, som strax drog sig tillbaka samma väg den

¹⁶⁰ Johan Carl Strömfelt (1678–1736), generalmajor, sedermera riksråd och greve.

¹⁶¹ Ernst Ludvig Martin von Kathen (1688-1744), löjtnant vid Bremiska dragonregementet 1710, kapten vid dnjesterska dragonregementet 1713, fången vid Tönningen 1713 och Stralsund 1715, följde Stenflycht till Polen där han blev ryttmästare vid Urbanowicz polska kavalleriregemente, senare major vid Bohus läns dragonregemente.

¹⁶² Vid Greifswald.

kommit och passerade genom moraset, varefter den gjorde halt och skickade iväg en officer för att rapportera till general Dücker om vad som tilldragit sig. Under tiden letade jag reda på återstoden av fiendens infanteri, som hade gömt sig inne i skogen. General Dücker steg till häst med hela kavalleriet, och sedan han blivit informerad om fiendens list tog han inte vägen genom moraset vid Zarrendorf. Därigenom fick inte fienden något tillfälle att anfalla oss och återvände därför till sina försvarslinjer medan vi återvände till vår förläggning. General Dücker var mycket belåten med att det gick som det gick, kanske mest för att hans 400 dragoner annars skulle ha fallit i fiendens händer, på samma sätt som överste Grubbenhjelm¹⁶⁴ med 300 infanterister hade fallit i danskarnas händer vid Dass då de hade skickats ut för att samla ved för staden Stralsunds behov. En annan gång tillfångatogs fanbäraren Monsieur Brummer¹⁶⁵ tillsammans med tio kyrassiärer när de var ute på patrulluppdrag. Under dessa tre månader som general Dücker förde befälet i Pommern, intill dess att fältmarskalk Stenbock anlände, uppnådde fienden inte några andra framgångar än att ta tillfånga dessa två Messieurs.

Kapitel 6

Marscherar med Stenbock in i Mecklenburg. Snappar upp den rysk-sachsiska fälttågsplanen. Slaget vid Gadebusch. Vidare in i Holstein. Opponerar sig mot Stenbocks plan att förlägga trupperna till Tönningens fästning. Är nära att ta tsaren till fånga. Stenbock ger order om att avliva egna hästar på grund av foderbrist.

Däremot fanns jag i täten under alla uppdrag som företogs. När fältmarskalk Stenbock tågade med den svenska armén mot Mecklenburg hade mina dragoner ständig patrulltjänst. Jag blev avdelad till att täcka fiendens vänstra flygel så att de inte överraskande skulle lämna sina linjer och anfalla oss i flanken under vår förflyttning.

Jag blev kvar med min trupp en kvarts lieue från Franzburg i en liten by belägen på en liten kulle intill sjön¹⁶⁶ vid Franzburg, där man från hustaket under dagtid kunde se allt som försiggick i omgivningen. Jag gav order till en kornett med tjugo kyrassiärer som nyss anlät från Sverige att bevaka området kring dammen vid kvarnen i Franzburg. Vaktposten uppe på taket lade märke till att några fientliga trupper var på väg in i byn. Jag insåg omedelbart att

¹⁶³ August Philip Mardefeld (d. 1732), överste vid Pommerska dragonregementet.

¹⁶⁴ Gustaf Grubbenhjelm (1666-1732), överstelöjtnant, sedan överste, för Malmöiska infanteriregementet, 1721 chef för lantmilisen på Gotland.

¹⁶⁵ Ej identifierad, det finns många Brummer att välja på.

¹⁶⁶ ”Sjön” var en kvarndamm som inte längre finns kvar.

denna skara hade för avsikt att överfalla den vakthavande kornetten. Jag steg till häst tillsammans med larmstyrkan och skyndade iväg i sporrsträck för att rädda mina mannar. Jag fann kornetten i vild flykt och hela fördämningen fylld av kosacker. Jag anföll dem. Deras överste blev dödad och med honom många andra. Vi tog byte om 80 hästar samt 110 lansar, vilka vi överlämnade som ett minnesmärke till kyrkan i Damgarten.

Fältmarskalk Stenbock passerade därefter med sin armé genom morasen och över floden Recknitz och gick vidare in i Mecklenburg utan att hertigen av Weißenfels, som befann sig närheten, satte sig till motstånd mot deras passage.

Fältmarskalken greve von Flemming begärde att få sammanträffa med greve Stenbock vilket denne samtyckte till. De båda fältmarskalkarna möttes i Marlow. Där kom de båda överens om två veckors vapenvila.

Fältmarskalk Stenbock tog sitt kvarter i Schwaan och den svenska armén kantonerade i trakten runt omkring. Jag bodde i klostret i Rühn allra närmast fiendens linjer.

Fältmarskalk Stenbock gav mig order om att låta fyrtio dragoner med officerare stanna kvar för att samla in underrättelser om fienden. Därefter sände han iväg mig med återstoden av truppen för att vi skulle ta oss nära gränsen mot Holstein och där skaffa oss kunskap om alla danska trupprörelser, eftersom danskarna inte omfattades av vapenvilan. Jag upprättade mitt kvarter i Zarrentin¹⁶⁷, varifrån jag fördrev några som tillhörde överste von Bassewitz¹⁶⁸ och som kom för att pressa ut de pengar jag skulle ha för att underhålla mina dragoner.

Vid detta tillfälle var den danska armén förlagd vid Sachsen-Lauenburgs gräns i ett fältläger vid namn Granderheide¹⁶⁹ på hertigen av Holsteins område. Jag hade ständigt spejare i fiendens läger. Jag höll mig underrättad om deras planer och informerade skriftligen¹⁷⁰ fältmarskalk Stenbock, så att han kunde vidta erforderliga mått och steg för att anfälla danskarna i deras läger vid byn Wakenstädt nära Gadebusch innan de hunnit förena sig med ryssarna.

Sedan jag anlant till Zarrentin tillbringade jag natten i Wakenstädt. När jag sedan kom tillbaka därifrån var jag väl insatt i förhållandena och hade kännedom om att den danska armén slagit läger ute i skogen och i morasen. Jag gav mig av för att möta fältmarskalk Stenbock i Uhlenkrog 2½ lieue från Gadebusch för att muntligen informera honom om alla

¹⁶⁷ Väster om Schwerin.

¹⁶⁸ Adolf Fredrik von Bassewitz, major vid Wismarska dragonregementet, fånge vid Töningen varifrån han rymde, 1715 överste för Verdiska dragonerna, avsked 1718.

¹⁶⁹ Strax öster om Hamburg.

¹⁷⁰ Dessa bevarade spaningsrapporter avfattades på tyska.

förhållanden rörande den danska armén. Den danska armén uppehöll sig just då i Gross Brütz¹⁷¹, varför han beordrade mig att bege mig dit för att ta några danskar till fånga. Jag tog med mig 50 dragoner och lämnade de övriga i Klein Brütz.

Jag gav mig av mot Gross Rogahn och Pampow¹⁷². På vägen mötte jag två danska grenadjärer till häst som var utsända av Monsieur Slangenbusch, kapten vid den danske kungens livgarde. De var på återväg från den rysk-sachsiska armén med brev och instruktioner för dennas samverkan med danskarna, och de talade om för mig att jag skulle kunna få tag på kapten Slangenbusch längs samma väg. Tillsammans med de uppsnappade breven skickade jag de två som fångar till fältmarskalk Stenbock och skyndade sedan iväg för att överrumpla Monsieur Slangenbusch. Jag påträffade honom i en dunge mellan Gross Rogahn och byn Pampow. Som eskort hade han 22 grenadjärer till häst, vilka alla togs till fånga. Han försökte fly och kastade sig in i ett moras till höger om vägen, men ingen av dem kom undan.

Under tiden som mina dragoner tog fatt på danskarna ute i moraset steg jag själv tillsammans med 20 dragoner upp på en kulle för att iaktta läget kring Pampow. Vid kullens fot fick jag då se en sachsisk trupp komma närmare, och på andra sidan Pampow var hela fältet fullt av sachsiska skvadroner. Snabbt drog jag min värja för att anfälla nämnda trupp, vilken just vänt om för att förena sig med de sina. Sachsarna blev skrämda av detta lilla utfall eftersom de inte räknat med någon svensk trupp här. De delade upp sig på ömse sidor av vägen och försökte ta en annan färdriktning för att förena sig med danskarna, något de fick hålla på med hela natten. Jag återvände med fångarna till fältmarskalk Stenbock som var mycket nöjd med denna bedrift. Han gav order till armén om att två timmar efter midnatt marschera iväg för att utkämpa ett slag mot danskarna. Jag tog förtruppen i vår armé, och klockan åtta på morgonen kunde jag se den danska armén. Jag stannade vid ett moras som var den närmaste vägen in till skogen.

Vår armés högerflygel marscherade i två kolonner och passerade på ett avstånd av två lieue. Väl förbi på andra sidan delade den upp sig till höger och vänster utan att danskarna hindrade dem. Vår armés vänsterflygel gick i stridställning och tog rast på fältet framför den skog som dolde fiendens högerflygel. Då klockan var nästan var elva anföll vi fienden med vår vänsterflygel.¹⁷³ Vi kastade den ena bataljonen och skvadronen efter den andra över ända

¹⁷¹ Väster om Schwerin.

¹⁷² Söder om Schwerin.

¹⁷³ Den 9 december 1712.

så att hela den danska armén krossades. Den lämnande artilleriet, trossen och mycket annat samt 5000 fångar efter sig.

Under detta slag hade jag en drabbning med general Mörner som förde befälet över den danske Konungens livgarde till häst. Han togs till fånga av mina officerare, och mina dragoner tog ett ansevärt byte bestående av vita hästar. Jag tog upp förföljandet med mina två skvadroner samt med två skvadroner ur Monsieur Strömfelts regemente. Med kraft stod jag sedan emot i en sammandrabbning, som den sachsiske generalen Monsieur Bauditz lät mig vara med om på ett annat ställe.

Därifrån återvände jag till fältmarskalk Stenbock för att gratulera honom till att ha vunnit slaget. Han svarade mig genom att uttrycka sin stora tacksamhet för att jag i så hög grad hade bidragit till den lyckliga utgången. Han skulle inte försumma att i sin redogörelse angående alla detaljer inför Konungen också framhålla mitt värde och mina förtjänster. Samtidigt utnämnde han mig till överstelöjtnant och sökte förmå mig att nu bruka alla möjligheter för att leta reda på den ryska armén.

För att inte oväntat falla i dess händer, begav jag mig nattetid längs stora landsvägen mot Schwerin. Då jag fick reda på att några ryska truppförband hade gått över floden vid Schwerin, tog jag vägen åt höger mot bron över floden. När jag kommit dit klockan åtta om morgonen hade ryssarna hunnit bli underrättade om den danska arméns missöde. De hade därför under natten dragit sig tillbaka till andra sidan av floden och förstört bron. Vad jag därför kom att beskåda i den ryska armén var skräck och panik.

Jag stannade kvar i den närmast belägna byn och sände iväg en officer för att informera fältmarskalk Stenbock om den aktuella situationen. Officeren fick också i uppgift att lägga fram den synpunkten att ett detachment om 1000 eller 2000 dragoner skulle kunna förmå ryssarna att skyndsamt lämna Mecklenburg. Fältmarskalk Stenbock gav mig order om att bli kvar i trakten och lämna informationer om ryssarnas rörelser. Jag lät honom veta att tsaren hade dragit sig tillbaka till Güstrow och där upprättat sitt läger.

Fältmarskalk Stenbock gav sig iväg till Wismar och överlät högsta befälet till greven och generalen för gardet eftersom general Dücker hade blivit sårad i slaget vid Gadebusch.

Medan fältmarskalken var i Wismar beordrade han mig att gruppera mig bort mot Güstrow för att göra observationer angående ryssarna, medan den svenska armén gick in i Holstein.¹⁷⁴ Då den sedan gått över Trave fick jag nya order om att följa efter armén.

¹⁷⁴ Som var i förbund med Sverige.

Jag hade till uppgift att alltid vara i arméns främsta linjer. Därför fortsatte jag förbi Oldesloe för att sedan inta mitt kvarter i slottet i Ahrensburg och därifrån observera fiendens rörelser längs floden Bille.

Monsieur Thauvonius¹⁷⁵, en av mina officerare som var från Finland, fick order om att på egen hand informera sig om vad man hade att säga om fienden i Sachsen-Lauenburg. Han gav sig iväg med sin betjänt och snappade upp att en dansk underofficer med sex kyrassiärer under dagarna patrullerade i området ända upp mot Trittau. Han tog sig till platsen och skaffade sig upplysningar om denna patrull. Vad som var besvärligt för fattiga invånarna var att de tvingades förse danskarna med mat och dryck och havre till hästarna samt att de övernattade i tre av husen där. Thauvonius beslöt sig då för att gömma sig i en undanskymd vrå av byn och invänta deras ankomst.

När danskarna kom tillbaka var de inställda på att äta och dricka i lugn och ro. Thauvonius gick lugnt och stilla in i huset där underofficern och hans kyrassiärer befann sig. Han lade beslag på deras eldhandvapen, varefter han gick in i kammaren och förklarade att de var fångar och hotade att döda dem om de inte stannade kvar därinne. Värden i huset ålades att vakta dem. På samma sätt bemäktigade han sig de övriga och fick dem att sitta upp på hästarna, den ene efter den andre. Han bestämde sig för att hans underofficer skulle ta hand om alla de kvarlämnade vapnen när han kom tillbaka och skyndade i väg för att förena sig med honom längs vägen. Tänk, en sådan list denne officer använde sig av för att alldeles själv, bara med sin betjänt till hjälp, ta sju kyrassiärer till fånga! Sedan han fört dem till mig i Ahrensburg återvände han med en av böndernas vagnar och hämtade hem vapnen. De stackars danskarna tillhörde alla Brachdorfs regemente.

Fältmarskalk Stenbock fortsatte marschen via Itzehoe och Heide till Friedrichstadt och därifrån till Husum där han höll krigsråd. Man hade överläggningar om vilken trupp det var bäst att använda, ända till dess vi blev förföljda av sacharna, danskarna och den ryska armén. Några föreslog då att vi skulle bege oss till Ejderstedtlandet för att där proviantera och förlägga en garnison av vår trupp i fästningen Tönningen. Därifrån skulle vara möjligt att köpa proviant från Holland och England för att därefter invänta våren då armén skulle kunna transporteras sjövägen till Göteborg.

Jag invände att detta inte var någon bra placering. Ejderstedtlandet var alldeles för litet för att vi där skulle kunna försörja oss under sex veckor. En dansk fregatt i floden Ejders

¹⁷⁵ Peter Thauvonius, kornett vid Śmigielskis friskvadron, fånge vid Tönningen.

myrning skulle kunna blockera alla möjligheter att hämta förnödenheter sjövägen. Vi skulle dra in furstehuset Holstein-Gottorp i detta olyckliga krig, vi skulle tära på hullet i Tönningen och slutligen trängas in i ett hörn ur vilket det inte finnes någon utväg. Mitt förslag var att vi i stället skulle bege oss vidare upp i Jylland¹⁷⁶ där vi skulle kunna förse hela infanteriet med hästar, samtidigt som Jylland kunde erbjuda oss en tillräcklig mängd förnödenheter. Om vi fann det lämpligt skulle vi inte heller behöva lämna något efter oss av sådant som fienden skulle kunna livnära sina trupper av. Om fienden skulle komma att förfölja oss borde de komma längs båda kusterna. Vi skulle i så fall förflytta oss till häst ifrån den ena kusten och få till stånd en öppning mitt i fiendens trupp och därefter skövla den danske kungens land.

Fältmarskalken svarade att detta var rena galenskapen. Överallt skulle det sägas att vi måste ha ätit och druckit opium sedan vi varit på väg från striden med danskarna kring Gadebusch. Om man följde Stenflychts åsikt skulle alla säga att vi var från vettet. Jag svarade och föreslog att man skulle skriva ner de båda åsikterna och sedan låta tiden fälla avgörandet om vilken som var den bästa.

Fältmarskalk Stenbock sände ut mig för att fatta posto vid Treia för att där spana på ryssarna. Man hade diskuterat och kommit fram till att man borde invänta fienden vid lägret i Rantrum för att där få till stånd ett slag. Den svenska armén stod uppställd i slagordning i tre dagar, men fienden behagade inte infinna sig för att anfälla. Eftersom denna vår postering var belägen bortom morasen vid Hollingstedt och Treia, begav sig emellertid fältmarskalken ut på Ejderstedthälvön och gav mig order om att fatta posto i Husum. Där blev jag kvar ända till dess att den ryska armén uppenbarade sig på slättlandet. Jag intog min plats. Min uppgift var att försvara den stora vägen som förde in mot Witzwort och Oldenswort. Jag lät därför öppna slussarna för att sätta en liten udde under vatten. Dessutom täppte jag till med vagnar som var fyllda med brända djur¹⁷⁷ och satte långa humlestörar längs ett stycke av vägen för att man skulle tro att platsen var försedd med infanteristyrkor.

Mina uträkningar kom inte på skam. Fienden, som infunnit sig för att på långt håll utforska vår postering med kikare, fick verkligen för sig att alla humlestörarna var långa lansar, vilket fick till följd att de vände om mot Schwabstedt, varifrån de gick ut på Ejderstedthälvön och först drev bort överste Mellins¹⁷⁸ regemente från dess post. Fienden tvingade oss att lämna

¹⁷⁶ Som tidigare Torstensson 1643 och Karl X Gustav 1657.

¹⁷⁷ Som gav tjock rök.

¹⁷⁸ Carl Gustaf Mellin (1670–1738), generalmajor, fånge vid Tönningen, deltog efter utväxling i försvaret av Stralsund, fånge vid Stresow, hemkom 1720, avsked 1722.

Friedrichstadt och större delen av Ejderstedt ända till Tönningen. Vårt kavalleri utposterades från Tönningen och Garding ända till Tating, där jag stannade enligt den slagordning som fältmarskalk Stenbock gjort upp. Men här fanns inte foder för hästarna för mer än sex dagar. Fältmarskalk Stenbock beslöt därför att låta kavalleriet gå över floden Ejder¹⁷⁹ och gav order om att Strömfelts regemente skulle utgöra förtrupp medan jag skulle utgöra eftertrupp. När hälften av Strömfelts regemente hade gått över floden utbröt ett åskväder så att vattnet steg i floden och det blev omöjligt att ta sig över. Fältmarskalk Stenbock sände mig order om att jag utan dröjsmål skulle inställa mig i Tönningen. Där gav han mig följande order:

”Vi utsänder härmed en avdelning soldater som under befäl av Monsieur överstelöjtnant Stenflycht skall utföra uppdrag i Holstein. I händelse av att man inte skulle få kvitterat att man gottgjort och betalat sina utskylder skall man i stället taga nöjaktigt antal män som gisslan och föra dem till den plats som muntligen överenskommits oss emellan.

Givet och undertecknat den 20 februari 1713 i Tönningen.

M Stenbock.”¹⁸⁰

Ytterligare en sak blev avtalad oss emellan, nämligen att jag under återstoden av natten skulle stanna kvar vid stranden av floden Ejder. Man skulle sända med mig brev till den svenske Konungen, till rådet i Stockholm och till greve von Vellingk¹⁸¹. Jag skulle därför inte bryta upp förrän jag mottagit dessa brev.

Jag begav mig till en plats där jag hade tillfredställande möjlighet att ta mig över floden. Jag var tvungen att åtskilja mig från mina dragoner och min uppspassning för att kunna rädda de fyra kompanierna av Strömfelts regemente. Jag tog inte med mig något mer än en häst, en uniform, en skjorta och en av mina dragoner som ordonnans. Jag mötte en bonde på vägen som sade: ”Monsieur, detta är ingen bra väg för er. Ni bör i stället lämna fästningen genom den östra porten.” Men jag underkastade mig hellre orderlydnaden och den gudomliga försynen.

¹⁷⁹ Som här är c:a 1 km bred.

¹⁸⁰ Stenflycht blev utsänd för att proviantera. Om pengarna för ändamålet tog slut skulle han lämna kvar några mannar som pant för att skulden senare skulle betalas. Stenflycht har förmodligen återgivit denna order för att visa att hans bedömning vid krigsrådet i Husum var den riktiga.

¹⁸¹ Mauritz von Vellingk (1651–1727), greve, riksråd, bror till Otto V.

Jag tog mig över floden Ejder i en liten båt. Hästen och dragonen tog sig över simmande. Mannarna på andra sidan tog emot mig med glädje och började repa mod. Ejders stränder var översvämmade så man kunde inte komma iland torrskodd. Ovädret fortsatte till den grad att det såväl upptill som nertill inte fanns annat än vatten. Ingen hade vare sig en endaste brödsmula eller ett fång hö till hästarna. Under dessa omständigheter stannade jag där i två dygn och väntade på ovan nämnda expedition. På tredje dagen anlände tsaren tillsammans med general Bauer intill Lunden för att anfälla mig. Jag fattade posto vid fördämningen. Jag anföll dem från fördämningen där de inte kunde bilda någon front, och det med sådan framgång att det var nära att ryssarna tog till flykten och tsaren löpte fara att bli tillfångatagen av mig.

Efter denna bedrift anlände överste von Bassewitz till mig och överräckte en order från fältmarskalken om att jag skulle avliva alla hästarna och återvända till Tönningen, vilket verkställdes.

Man fortsatte sedan åt andra hållet bort till fördämningen bortom Tönningen för att avliva alla kavalleriets hästar. För varje regemente lämnade man endast kvar 200 hästar, vilket innebar att 1800 hästar blev dödade. Återstoden av vårt kavalleri bestod av följande regementen:

Västgöta med 1000 hästar under befäl av överste von Löwenstern¹⁸²,
Bohus med 1000 hästar under befäl av general von Ascheberg¹⁸³,
Bremiska med 800 hästar under befäl av greve Mellin,
Pommerska med 800 hästar under befäl av överste Wolffradt¹⁸⁴,
Strömfelts med 1200 hästar under hans eget befäl,
Mardefelts¹⁸⁵ med 1200 hästar under hans eget befäl,
Marskalkens¹⁸⁶ med 1200 hästar under hans eget befäl,
von Bassewitz med 200 hästar under hans eget befäl,
Stenflychts med 200 hästar under hans eget befäl,

¹⁸² Diedrik Johan von Löwenstern (1666-1740), senare överste för Västgöta kavalleriregemente samt generallöjtnant.

¹⁸³ Christian Ludvig (1662-1720), greve, generallöjtnant vid kavalleriet, deltog i infallet mot Norge 1716 men retirerade, varför han fick avsked.

¹⁸⁴ Carl Gustaf Wolffradt (1672-1741), generalmajor vid kavalleriet, 1720 generallöjtnant, 1723 överkommendant i Stralsund.

¹⁸⁵ August Philip Mardefelt, överste vid Pommerska dragonregementet, fånge även i Stralsund 1715, hemkom 1718, avsked 1719, generalmajors karaktär 1720, var död 1732.

summa 7000 hästar.

Jag återvände till Tating¹⁸⁷ den 24 februari. Där förde jag befäl över Västgöta regementes kyrassiärer, dragonerna ur Strömfelts regemente samt min egen trupp. Under tiden därute inträffade inte något av betydelse utom att tjugo sachsiska husarer togs till fånga, så när som en som red på en vit häst och som lyckades undkomma.

Kapitel 7

Kapitulationen vid Tönningen. Tar sig tillbaka till Stralsund, men behandlas illa av general Dücker. Får upprättelse när Karl XII anländer. Strider utanför Stralsund och på Rügen. Slaget vid Stresow.

Under tiden började våren komma. Vädret blev bättre. Hästkadavren började stinka och frågan var vad man skulle göra med soldaterna. Dödligheten började att stiga bland våra soldater och hästar, så när vi enligt kapitulationsvillkoren¹⁸⁸ vid Tönningen skulle avtåga genom den östra porten, så som bonden hade rätt oss till, återstod av våra 5000 infanterister endast 900 man och av hela kavalleriet 3700 man. Enligt kapitulationsvillkoren skulle vi betala en lösen för varje man motsvarande en månadslön och sedan transportera oss till Sverige på egen bekostnad. Städerna Stockholm, Göteborg och Norrköping försåg oss med hela lösensumman. Erforderliga fartyg skickades från Sverige till Åbenrå för att transportera hem oss. Den danska kronan använde sig av olika förevändningar och kom med ett antal skoningslösa påpekanden för att vår lösensumma skulle betalas till sista skärven. Sedan fick var och en försöka komma iväg bäst han kunde.

I kapitulationen var det avtalat att den danske kungen skulle utfärda ett pass till varje regementschef och general i armén för den händelse denne önskade bege sig till Hamburg eller Lübeck. Jag blev utsedd att åtfölja fältmarskalken och att ständigt vara till hands där han befann sig. Vi kom till Flensburg som vi sedan lämnade för att göra visit hos hertigarna av Glücksburg och Augustenborg. Fältmarskalken bestämde att jag skulle ge mig iväg till Bender för att avge en utförlig rapport om allt som inträffat i Holstein. Han skrev till Köpenhamn för att skaffa mig ett pass för att resa till Hamburg, men därifrån kom i stället en

¹⁸⁶ Stenbocks.

¹⁸⁷ Längst ut på halvön.

¹⁸⁸ Kapitulationen ägde rum den 6 maj 1713.

order att jag skulle åtskiljas från fältmarskalken och bege mig till Tönder för att där vara i fångenskap. Fältmarskalken uppdrog då i stället åt Monsieur Silversparre¹⁸⁹, major vid Kalmar regemente, att resa till Bender.

Genom försorg av brigadör Schack, som var befälhavare för danske kungens livgarde till fots och som nu i oktober månad befann sig i kvarter i Tönder, fick jag ett av den danske kungen utfärdat pass för att resa till Lübeck med villkor att jag skulle bege mig raka vägen till Lübeck via Flensburg utan några omvägar in på Holsteins område. Detta var dock bara något man hittat på och bestämt för att hindra mig från att besöka fältmarskalken i Schleswig. Den lojalitet jag hade mot den svenske Konungen och vänskapen med fältmarskalken fick mig att handla på annat sätt.

När vi var på väg mitt ute på den platta slättlandet skickade jag iväg mitt tjänstefolk med vagnen mot Lübeck. Själv steg jag till häst och mitt i natten red jag in i staden Schleswig. Jag gömde min häst i världshuset Hamburg hos Monsieur Faleker och stannade inkognito under tre dygn i det härbärgen i Sandhagen där även fältmarskalken var inlogerad.

Avskedet blev vemodigt. Han befälde mig att berätta hela sanningen för Konungen och att sätta in denne i detaljerna rörande det ena och det andra så snart jag hade möjlighet att träffa Hans Majestät. Som en rättskaffens karl gjorde jag detta år 1714, efter hans återkomst från Turkiet. Konungen blev informerad om hur danskarna hade tagit till våld vid kapitulationen från Tönningen. De hade upphävt sitt löfte om att alla skulle erhålla ett pass och i stället beordrat var och en att bege sig till Pommern för att tjänstgöra i deras trupper.

Jag lämnade Lübeck i januari månad 1714 och begav mig mot Stralsund där jag erfor att general Dücker värderade min ankomst. Jag underrättade honom genast om allt som hänt i Holstein alltsedan den dag han skildes från armén efter slaget vid Gadebusch.¹⁹⁰ I det han sade lät han det framskymta att han inte var någon större vän av fältmarskalk Stenbock, men som jag aldrig brukade köpa grisen i säcken och inte heller hade något tänjbart samvete försvarade jag fältmarskalkens goda avsikter. Detta behagade inte general Dücker, vilken därför under de följande nio månaderna vägrade att låta mig bli förplägad medan jag var i Pommern och i stället utsåg Monsieur Wittinghof till sin adjutant, trots att jag var överste. Denne omflyttades emellertid från sitt uppdrag och fick följande år träda tillbaka från sin

¹⁸⁹ Johan Carl Silfversparre (1679–1752), major vid *Kronobergs (obs!)* regemente, sändes till Karl XII i Demotika (nuv. Didimoticho i Grekland) 30 km söder om Adrianopel (Edirne), senare överste vid Hälsinge regemente.

¹⁹⁰ Dücker hade blivit sårad vid Gadebusch.

uppgift som överste. Jag uthärdade allt detta med min sedvanliga stolthet då jag visste att jag egentligen var den förste i rang och att min position skulle förbättras då Konungen återvände. Mycket riktigt började general Dücker att utbetala de ordinarie ransonerna så snart han i september månad fått underrättelse om att Konungen skulle komma tillbaka från Turkiet.

Konungen anlände välbehållen till Stralsund den 22 november¹⁹¹, något som gav upphov till allmän glädje i staden. Hans Majestät tog sitt kvarter hos general Dücker men lämnade inte sin lilla kammare under hela dagen. Följande dag samlades alla generalerna och regementscheferna hos honom. Allt blev dock som förvandlat på den tredje dagen då Konungen visade sig offentligt och gick runt på stadens gator.

En dag skickade general Dücker bud om att jag skulle infinna mig hos Konungen. Jag fann generalen ensam med Konungen. Generalen ville dra sig tillbaka och lämna mig ensam. Konungen förhindrade detta och befälde mig i stället att ge en exakt beskrivning av allt som inträffat i Holstein. Jag dolde inte något. Jag berättade om hur greve von Vellingk hade övertalat fältmarskalk Stenbock att gå in i Holstein och att beskjuta staden Altona samt att avlägsna sig från floden Trave under förespeglning att den ryska armén inte skulle marschera in i det området. Därefter gav jag karaktäristiker av de generaler som tjänstgjort under fältmarskalkens befäl. Jag redogjorde för vad som avhandlats vid det krigsråd som hölls i Husum, nämligen min mening att det skulle vara mycket lättare att förlägga kriget till Jylland än att söka sin olycka i Ejderstedtlandet. Sedan berättade jag om allt som förevarit i Tönningen, där fältmarskalken hade hållit krigsråd efter det att jag återvänt från andra sidan av floden Ejder, innan han lät avrusta kavalleriet genom att ge order om att avliva 7000 hästar och därefter föreslog att vi skulle anfälla fienden i alla riktningar från denna avskurna landtunga, något som inte uppskattades eftersom det kanske kunde genomföras av mannar vid gott mod men inte under dåvarande förhållanden. Slutligen bemödade jag mig om att försöka ursäkta fältmarskalkens befälsföring under de förhandenvarande omständigheterna.

Konungen svarade att det rapporterats till honom att fältmarskalken hela tiden druckit för mycket och att han ofta efter middagen inte kunnat skilja mellan vitt och svart. Jag svarade att det visserligen var sant att han druckit, men att det tycktes mig som att han i drucket tillstånd varit både tapprare och hyggligare än de andra generalerna då de steg upp ur sina stora tälsängar. Konungen hade roligt åt detta och sade att detta var sista gången som befälhavaren

¹⁹¹ Stenflycht, som länge vistats i katolska länder, använder här den gregorianska kalendern. Enligt svensk kalender anlände Karl XII den 11 november 1714.

för hans armé skulle vara beroende av ett riksråds¹⁹² finurliga uträkningar, han åt vilken armén blivit anförtrodd och som utrustats med betydande befogenheter. Men jag kan också säga, efter att ha tänkt igenom det hela, att fältmarskalk Stenbock trots allt inte hade förlorat hela sitt förtroende hos Konungen.

Från den dagen började Konungen att utmärka mig inför de andra officerarna genom att han satte in mig i detaljerna angående olika ärenden. I allt detta stod det klart för mig att mitt enda syfte var att tjäna Konungen och fäderneslandet.

Konungen gav mig bekräftelse på den utnämning till överstelöjtnant som jag erhållit av fältmarskalken efter slaget vid Gadebusch, varpå hans Majestät tilldelade mig det Dnjesterska dragonregementet. I avsikt att förödmjuka mig intrigerade general Dücker så att Konungen skulle tillkännagiva att det var Monsieur Urbanowicz¹⁹³ som var överste för Dnjesterregementet, fastän han inte var tillstädes och aldrig någonsin vare sig setts till vid eller fört befäl över regementet.

Våra dragoner anlände för att fatta posto längs floderna Peene och Recknitz. Generalmajor Wolffradt förde befäl över den vänstra flygeln bort mot Anklam. Den bestod av greve von Dernaths¹⁹⁴ regemente, von Kirchbachs¹⁹⁵ regemente samt marskalkens regemente. Överste Leutrum¹⁹⁶ hade fattat posto med infanteriet vid Loitz medan jag förde befälet över högerflygeln som bestod av dragoner till häst från Strömfelts, Mardefelts och benderska regementena samt de från det dnjesterska. Jag tog mitt kvarter i Nossendorf, en halv lieue från Demmin. Jag bevakade floden Recknitz från Demmin ända till Damgarten genom posteringar jag satt ut.

Under natten gick en preussisk avdelning över floden Peene och anföll en mindre postering som stod under befäl av överste Leutrum i närheten av Loitz. De bortförde en fånge och en häst. Det var den första yttringen av fientlighet från det hållet.

¹⁹² Syftar på Mauritz von Vellingk.

¹⁹³ Christoffer Cyprianus Urbanowicz (d. 1731), polsk överste i svensk tjänst, 1712 utnämnd till överste för Dnjesterska dragonregementet, senare kung Stanislaws minister vid det svenska hovet, därefter general i rysk tjänst.

¹⁹⁴ Gerhard von Dernath (1668-1732), överste för det holsteinska dragongardet med vilket han trädde i svensk tjänst den 15 maj 1714, guvernör för hertig Carl Fredrik av Holstein 1716 (något som Stenflycht sedan blev), avskedad ur svensk tjänst efter Karl XII:s död den 5 december 1718 och ur holsteinsk 1727.

¹⁹⁵ Hans Julius von Kirchbach (1663-1745), gick med sitt regemente i svensk tjänst den 15 maj 1714, fången i Stralsund 1715, överste för Pommerska adelsfanan 1719, överjägmästare i Pommern samt friherre 1720, generallöjtnants avsked 1736.

¹⁹⁶ Carl Magnus von Leutrum von Ertingen (1680–1763), baron av württembergsk härkomst, gick med sitt regemente i svensk tjänst efter freden i Utrecht 1713, blev slutligen kejsarlig fältmarskalkslöjtnant.

Sedan Konungen blivit underrättad om denna händelse begav han sig omedelbart till Loitz, och därifrån till mig i Nossendorf, där han med sin sedvanliga älskvärdhet undrade om jag inte skulle kunna göra något i samma stil som preussarna. Jag svarade att detta uteslutande var avhängigt av Hans Majestäts order och att jag i så fall skulle kunna göra på två olika sätt. Konungen godkände att jag gjorde det mitt på ljusa dagen vid dammen i Loitz och vid den tidpunkt när preussarna hade vaktavlösning.

Preussarna hade uppfört en mindre befästning vid änden av fördämningen, där fyrtio infanterister och trettio kyrassiärer var posterade. Jag hade med mig 200 man av högerflygeln. Överste Leutrum förde befäl över 200 man av sitt infanteriregemente. Vi marscherade förenade med varandra längs dammen för att storma befästningen. Då preussarna såg oss komma lämnade de sina löpgravar. Deras kavalleri retirerade mot Demmin och deras infanteri mot Anklam. Jag följde efter deras kavalleri som bestod av sextio man, två officerare och fyra underofficerare, vilka samtliga blev tillfångatagna. Större delen av infanteriet flydde ut i morasen och skogarna kring Anklam.

Konungen såg till att jag fick 100 hästar från vänsterflygeln. Jag fick också ytterligare 300 man. Jag trängde fram genom trakterna ända till Neubrandenburg. Då jag återvände medförde jag 150 preussiska krigsfångar som jag fått tag på vid olika posteringar längs gränsen mot Mecklenburg. Mitt avsikt var att bevaka vägarna från Recknitz och hålla uppsikt över den danska arméns rörelser åt det hållet.

Den danska armén närmade sig och gick över Recknitz medan ryssarna och sachsarna gick över Peene. Våra trupper blev därför tvungna att retirera till befästningarna runt Stralsund. Jag hade också en skärmytsling med danskarna vid Püttersee, med vilken Konungen tycktes vara belåten. Därefter drog jag mig in i förskansningarna framför stadsporten mot Tribsee. Jag slog läger med min trupp runt Konungens tält. Jag hade ingen brist på mannar som ville tjänstgöra hos mig, vilket fick till följd att jag man föreslog att jag en kväll skulle ta mig ut genom Knieperporten för att skapa oro i danskarnas läger. Konungen föreslog att jag skulle medföra hundra dragoner ur Strömfeldts samt de benderska och dnjesterska regementena. Jag delade upp dem i fem olika trupper och åstadkom att den danska armén fick stå i ställning hela natten.

När det blev dag fick danskarna här och där syn på några mindre utspridda svenska avdelningar. Jag såg att mina trupper befann sig i närheten av fiendens befästningslinjer. Därför beordrade jag dem att dra sig tillbaka därifrån. I det samma kastade sig danskarna över

dem från tre håll. De mina som befann sig utspridda på landsbygden räddade sig dock in bakom stadens murar.

Några av våra dragoner, som befann sig nära ett hönshus vid en plats som heter Heidenholtz, blev sårade och tagna till fånga. Jag återförde de mina efter att ha stuckit min värja in i kroppen på den danske officer om förde befälet. Jag tog upp förföljandet av dem som förföljt mig och tog 45 fångar samt 60 hästar. Det var första gången under min karriär som mina soldater drog sig tillbaka i oordning, något som i hög grad förtretade mig och fick mig att avleda min vrede mot danskarna. Jag gav dem inte någon pardon utan gav mig på vem som helst med min värja och förföljde dem ända bort mot deras grupperade infanteri som var posterat bakom deras befästningslinje.

Efter denna skärmytsling ute på landsbygden kom Konungen fram till mig och fann mig vara mycket uppretad. Med största älskvardhet sade han till mig: ”Ni har ingen anledning att vara vredgad eftersom ni tillfogat fienden en fyrfaldig vedergällning.” Hans Majestät samtyckte till att jag skulle skicka en trumslagare till danskarnas förläggning med förslag om att utväxla fångarna. Detta genomfördes samma dag, något som aldrig förut och inte sedan dess hänt under vårt krig. Under tiden vidtog jag åtgärder för att låta skörda säden ute på landsbygden och få den transporterad till min förläggning. Detta blev lyckligt genomfört och befäste Konungen i den gunstiga uppfattning han fått om mina förtjänster.

För att ge min trupp någon vila befallde Konungen att jag skulle flytta över den till ön Rügen, där jag kantonerade i staden Garz med omgivningarna. Några dagar därefter visade sig danske kungens marinarmé mitt för Rügen omkring ön Ruden. Konungen gav order om att jag skulle förflytta mig ut till den yttersta delen av Rügen och kantonera i byarna på Mönchgut, i Thiessow, mitt emot den danska marinarmén.

Jag hade ansvaret för att förse garnisonen på Ruden med förnödenheter med småbåtar. En gång lyckades jag med hjälp av ett kanonskott och en slup bemäktiga mig ett örlogsfartyg med last av sill och vin avsett för fienden. Det var ett kap utan motstycke. Jag skickade hela lasten till garnisonen på Ruden utan att själv ta ett enda krus vin därav. Överstelöjtnant Monsieur Löwen¹⁹⁷ som var kommandant på Ruden åt och drack med sin garnison varefter han sålde fartyget till Karlskrona som om det tillhört honom.

Ett bestyckat fartyg vid namn Branden led skeppsbrott nära Klein Zicker. Jag tog hand om matroserna, krutet, tågvirket, seglen och kompassen, medan det som blev kvar fick tjäna som

¹⁹⁷ Georg Löwen (1689-1762), generaladjutant, fången i Stralsund 1715, hemkom 1718, avsked samma år.

vedbränsle. Jag for över med en båt för att undsätta Konungen när han var på Usedom, men tillfället hade då redan gått förbi. Jag lyckades emellertid återvända samma väg.

Då det sedan begav sig till att bli ett sjöslag vid det så kallade Nya Djupet¹⁹⁸ och de små svenska örlogsfartygen inte kunde stå emot anfallet och breddsidan på det danska fartyget Prahms, retirerade tre svenska fartyg in vid min postering bakom ett berg vid byn Groß Zicker och kom följaktligen att stå under mitt befäl. De fyra övriga fartygen räddade sig in till Ruden där en svensk garnison var förlagd.

Såsom varande den plats där det var lättast för fienden att landstiga hade försvaret av den udde på Rügen som heter Mönchgut blivit anförtrodd åt mig. Vid foten av berget vid Klein Zicker och Thiessow lät jag uppföra två batterier om vardera två kanoner. För att försvara området tog jag också två små kanoner från ett fartyg och lät fästa dem med rep på två kärror. Några gånger förde jag runt en trädstam i omgivningen, stor som en kanon, så att fienden från sina fartyg skulle tro att platsen var bestyckad med ett försvarligt antal artilleripjäser och därför inte ge sig på mig.

Fienden förde in en stort antal trupptransportfartyg till Greifswald för att kunna anfalla oss på ön Rügen. En dag¹⁹⁹ hissade de segel och närmade sig den plats som heter Zudar, där Konungen väntade dem. Då fienden kommit i närheten av Zudar vände de sina transportfartyg åt höger och begav sig in i Putbusbukten²⁰⁰ och gick i land vid Stresow²⁰¹ klockan tre om eftermiddagen. Så snart de fientliga trupperna kommit i land började de uppföra befästningar. Konungen skyndade sig från kusten vid Zudar för att kunna gå till attack. Först två timmar efter midnatt anlände Hans Majestät och fann då att befästningarna var färdigbyggda samt försedda med pikar. Konungens trupper bestod av 1800 man såväl till fots som till häst. Hans Majestät anföll fienden med kraft. Hästen som Konungen red på blev dödad och föll över honom i en grop, så att man hade stort besvär med att dra bort Konungen ur faran.

Generalerna Grothusen²⁰² och von Bassewitz, överstarna Wolffradt²⁰³ och Torstensson²⁰⁴ blev dödade. General von Daldorf blev allvarligt sårad och fördes till Stralsund. Till sist blev

¹⁹⁸ Neutief.

¹⁹⁹ Den 4 november 1715.

²⁰⁰ Rügischer Bodden.

²⁰¹ I Stresower Bucht.

²⁰² Christian Albrecht Grothusen (1680-1715), generalmajor vid kavalleriet samt överste för Bohus läns dragonregemente, dödligt sårad vid Stresow, avled den 16 november.

²⁰³ Berndt Christoffer Wolffradt (1700–1715), överstelöjtnant vid Rügenska infanteriregementet, adjutant hos general Grothusen.

²⁰⁴ Jakob Torstensson (1678–1715), greve, sekundäröverste vid Östra skånska infanteriregementet.

även Konungen lätt sårad och återvände därför samma väg till Stralsund samt överlät befälet till generalmarskalk Dücker som anträdde marschen mot Altefähr mitt emot Stralsund.

Genom en officer erhöll jag order från Konungen vad jag skulle göra under dessa omständigheter då jag nästan var avskuren ute vid Thiessow.²⁰⁵ Min trupp bestod av 200 dragoner och 300 infanterister från Rügens regemente, som nyligen blivit uppsatt på ön, samt matroser med officerare från de tre örlogsfartygen. Då den nämnde officeren inte kommit tillbaka syntes det mig bättre att embarkera mina mannar på de tre örlogsfartygen till Ruden eller Stralsund än att bana sig väg rakt genom fiendens flotta. Men vinden låg emot oss och omintetgjorde därmed mina planer.

Officeren kom tillbaka fram mot aftonen och meddelade nyheterna om Konungen och förklarade att jag fick handla som jag själv ville. Fienden hade åter täppt till vägen ut mot Thiessow. Jag gav order om att sätta eld på de tre örlogsfartygen och anträdde marschen med två små kanoner. På ett avstånd av en halv lieue passerade jag lyckligt förbi de befästningar där fienden höll till under natten. Jag beordrade mina dragoner att bege sig till Bergen för att därifrån sedan bege sig till Stralsund och underrätta Konungen om mitt återtåg. Själv ämnade jag bege mig raka vägen till Jasmund och vidare till Wittow och därvid endast behålla en löjtnant med 20 dragoner för min räkning. Detta var om lördag afton.

På söndagen lät jag offentliggöra i kyrkorna runt Bergen att jag skulle bege mig till Jasmund och Wittow och inbjöd alla krigsmän som var utspridda i området att dra sig tillbaka till mig. Med hjälp av mina matroser fick jag med mig mitt stora fartyg med förnödenheter ända till Wittow samt dessutom tre slupar som man kunde dra över en smal landtunga.²⁰⁶ En stor del av infanteriet gömde sig vid kullen ute på Schaabe²⁰⁷. Resten från våra tidigare trupper kom och mötte upp hos mig på Wittow, där jag fattade posto på den lilla ön Hiddensee. Jag samlade småbåtar från Schaprode för att kunna transportera de mina från Stralsund när vinden blev gynnsam.

Generalmarskalken, som vid det tillfället förde befälet över de svenska trupperna på Rügen, tågade mot Altefähr på lördagen och fattade posto i befästningarna där under söndagen. Enligt mina order begav sig alla mina dragoner samma dag in i Stralsund. Under måndagen närmade sig fienden Altefähr och omringade denna ort. Generalmarskalken gjorde

²⁰⁵ Fienden befann sig innanför vid Stresow.

²⁰⁶ Över Schaabe in i Großer Jasmunder Bodden för att inte behöva gå i farvattnen runt Kap Arkona där danskarna fanns.

²⁰⁷ Kegelinberg i Forst Werder.

upp om en kapitulation med fienden mitt för ögon på Konungen²⁰⁸. Eftersom han stod för försvaret fick han också bli krigsfånge tillsammans med tre generalmajorer, nämligen greve Mellin, baron Strömfeldt och Monsieur Wolffradt med 2000 man, vilket innebar att Stralsunds garnison kraftigt reducerades.

Någon av mina fiender, som hört att jag enligt order dragit mig tillbaka från Thiessow, ville spela mig ett spratt och föreslog Konungen att han skulle sända en order till mig om att jag skulle försvara mig i skjutshållet i Wittow med upplysning om att det var försett med försvarsverk och några kanoner. I själva verket hade det varit en sorts befästning femtio år tidigare, men under dessa omständigheter var det rena dumheterna. Jag upptäckte också två kanoner utan lavetter, utan kulor och utan krut. På denna plats fanns helt enkelt inte några som helst försvarsanordningar. Jag skickade de två officerare som hämtat denna order från Konungen till mig medan jag befann mig på Hiddensee, nämligen Monsieur Slucki²⁰⁹ och Monsieur Darewski²¹⁰, för att bese denna lantliga fortifikation så att de skulle kunna ge Konungen en klar beskrivning, varpå de i sin slup återvände till Stralsund. Jag tillbringade tio dagar på denna ort och gav tillåtelse till Monsieur Lewe²¹¹, som var danskfödd och kapten för ett fartyg, att med sex matrosar och hans slup återvända till Sverige. Trots att det blev storm på havet anlände kaptenen lyckligt till Skåne.

Då vinden blev gynnsam gick jag ombord, hissade segel och anlände lyckligt till Stralsund, åtföljd av 600 man ur olika regementen. Fienden hade redan satt upp batterier såväl från kusten av Rügen som från Pommern så att det utbröt en kanonad när jag passerade utanför Parow.

Konungen väntade mig på bryggan där jag skulle stiga i land. Han tog emot mig med största välvilja och sade: ”Allt vad ni sagt mig under det gångna året har inte gått att bestrida. Att däremot generalmarskalken med sin vapenbroder greve Mellin gjorde upp med fienden om en kapitulation vid Altefähr och frivilligt överlämnade 2000 man som krigsfångar fastän han hade ett stort antal båtar med vilka han kunnat förena sig med oss i Stralsund, förvånar mig inte”, sade Konungen. ”Och den usle fältmarskalk Stenbock har med sina mannar ställt till det för sig. Dessa har stått under min lydnad men nu blir dessa generalmarskalkars namn

²⁰⁸ Som befann sig på andra sidan sundet.

²⁰⁹ Stanislaus el. Wilhelm Slucki el. von Schlotzky, kapten vid dnjesterska dragonregementet, majors avsked 1719.

²¹⁰ Frans Darewski, kapten vid dnjesterska dragonregementet, fången i Stralsund, frigiven 1716, sedan ryttmästare vid Urbanowicz polska kavalleriregemente, avsked 1719.

²¹¹ Johan Lewe, kapten vid amiralitetet, avsked 1720.

liksom Mellins strukna ur rullan över svenska generaler.” Varpå Konungen slog samman deras regementen dels med Monsieur överste von Tettenborns²¹², dels med generalmarskalkens brors.

Fienden närmade sig vår kontereskarp²¹³. I gryningen gick jag ut med Konungen. Han förde mig till batteriet vid Frankenthor där jag lade märke till en granat som närmade sig. Jag sade till Konungen att denna granat kommer att falla ner i närheten av oss. Konungen svarade att den kommer att falla långt bort. Vi befann oss i en vrå mellan muren och kanonen. Granaten föll ner på kanonens hjul, bara tre steg från oss. Fjärran från att se det som en fara kunde man inte göra annat än att helt anbefalla sig åt viljan hos den Allsmäktige, som bestämde att granaten inte skulle krevera. Konungen sade bara till mig, att jag visste inte att ni kunde så mycket om artilleri.

Kapitel 8

Blir sachsisk fånge efter Stralsunds kapitulation. Rymmer ur fångenskapen för att samla de konfedererade styrkorna i Polen. Polsk riksdag. Intar Poznań och Toruń. Slaget vid Kowalewo.

Så snart det blev känt i Polen att Konungen återvänt från Turkiet började man från polsk sida att skriva brev till honom och redogjorde därvidlag för det förtryck som Polen utsattes för av sachsarna och bad därför om bistånd. Konungen gjorde en utfästelse om att detta skulle göras möjligt om man i all försonlighet kunde få till stånd en konfederation mellan det polska kungadömet och därefter använda dess arméer mot sachsarna.

Jag fick i uppdrag av Konungen att upprätthålla sambandet med polackerna, som i Tarnowskie Góry bildade en konfederation och utsåg Monsieur Lydokovski till generalmarskalk över såväl de polska staterna som storfurstendömet Litauen. Den polska armén samlades också under befäl av en viss Górecki, vilket medförde att krigshandlingarna mellan Sachsens och republikens trupper inleddes i juni i hertigdömena samt i Volynien och Podolien²¹⁴.

Efter våra truppers misslyckande på Rügen under generalmarskalkens befäl erövrade fienden kontereskarpen och angrep den stora bastionen vid Frankenthor. Dessutom blev det

²¹² Parm von Tettenborn (d. 1736), överste, chef för ”Rudenska kommandot”.

²¹³ Slutningen ner mot vallgraven.

²¹⁴ Som hörde till det litauiska storfurstendömet.

nu så kallt att fästningsgravarna frös till is. Garnisonen var alltför liten för att man skulle kunna hacka upp isen två gånger om natten. Till sist blev det nödvändigt att vidta åtgärder för att inte staden skulle utsättas för ett generalangrepp. Konungen gav mig instruktioner om mina åtgärder beträffande den polska konfederationen. Jag skulle bege mig från staden i en liten slup för att gå ombord på ett fartyg vid Gellen²¹⁵ nära Hiddensee. Där skulle jag lämna kapten Skogh och 30 dragoner ur det dnjesterska regementet vars överste jag var.

Konungen anlände lyckligt till Sverige och min kapten vid Hiddensee med dragonerna undkom också till Skåne med en annan båt.

Kapitulationen ägde rum den 24 december²¹⁶ då staden överlämnades i danskarnas händer. Överste Stackelberg²¹⁷, som var stadens kommandant, två överstar med tusen infanterister och deras officerare förklarades vara fria att transporteras till Sverige så snart årstiden tillät.

General Dücker och de övriga till ett antal av 2000 man förklarades som krigsfångar, varav hälften skulle tillfalla kungen av Danmark och den andra hälften kungen av Preussen.

Vi lämnade staden den 26 december. Vid uppdelningen blev jag preussisk krigsfånge tillsammans med de mina. På det fält där uppdelningen genomfördes kom sachsarna med anspråk på byte från segern. Den preussiske kungen förklarade omedelbart att de dnjesterska och benderska regementena skulle tillfalla sachsarna. Jag blev alltså vid det tillfället sachsisk krigsfånge.

Det gällde att anpassa sig efter förhållandena och foga sig i sitt öde under greve Wackerbart som förde befälet över de sachsiska trupperna i Pommern. Av honom erhöll jag tillstånd för mig och mina officerare att uppehålla oss i Pommern och Mecklenburg. Han överlämnade ett pass till var och en av oss. Jag sände kapten Kathen till de sachsiska truppernas auditör för att han skulle byta ut våra parollbrev och enligt order av greve Wackerbart sända de ovan nämnda passen till den plats där vi skulle hållas i fångenskap. Kaptenen lyckades bluffa auditören och återvände med mitt och hans eget parollbrev. Jag begav mig sålunda till Güstrow där jag sedan uppehöll mig.

I januari månad 1716 återupptog jag min korrespondens med de konfedererade i Polen sedan den legat nere i fem månader. De blev så nedstämnda av nyheten att Stralsund intagits att de övervägde att ingå förbund med sachsarna i Piotrków Trybunalski och Radom. Jag

²¹⁵ På södra delen av ön Hiddensee.

²¹⁶ 1715.

²¹⁷ Carl Adam Stackelberg, överste för garnisonsregementet i Wismar, friherre, generallöjtnant, avsked 1723, generals karaktär 1726, död 1749.

ansträngde mig att med alla upptänkliga skäl gjuta nytt mod i dem och gav dem i Konungens namn muntligt löfte om alla fördelar de skulle erhålla genom att bekämpa sachsarna.

Jag skrev ett brev till fältmarskalk von Flemming vari jag begärde tillstånd att få resa till Sverige men fick inget svar. Jag skrev ett andra brev som jag adresserade till Monsieur Neugebaur, den sachsiske residenten i Wrocław, för att han skulle vidarebefordra och utverka svar åt mig från fältmarskalken. Tillsammans med min kapten Kathen och två tjänare gav jag mig iväg till Wrocław. Jag beklagade mig hos Monsieur Neugebaur över att jag inte fått något svar på mina två brev. Jag sade att jag var tvungen att bege mig till Warszawa för att utverka ett muntligt svar då fältmarskalken vägrat att ge mig ett skriftligt.

Den sachsiske residenten svarade att det var både besvärligt och farofyllt att bege sig till Polen²¹⁸ och att jag under vägen kunde bli tillfångatagen av de konfedererade. Jag tillstod att så kunde ske, men att jag under förhandenvarande omständigheter inte kunde fatta något annat beslut. Jag bad residenten att utfärda intyg åt mig om att jag till honom överlämnat två brev ställda till greve von Flemming på vilka jag inte erhållit något svar. Residenten Neugebaur gav mig ett sådant intyg.

Sedan jag inköpt sex hästar för resan gav jag mig iväg mot Warszawa. Man hade låtit de konfedererade få reda på vilken väg jag skulle ta till Warszawa. De skickade en polsk fana för att ledsaga mig till dem. Där mötte jag Monsieur Gniazdowski, en av deras ledare, samt min gamle vän från Leszno²¹⁹, den sachsiske översten Monsieur Berner, som blivit tagen till fånga av de konfedererade nära Vidava²²⁰. Tre veckor efter det att jag infunnit mig hos polackerna hade de återupptagit kriget mot sachsarna, detta på grund av att greve Friesen²²¹ utövat sådant övervåld mot en kastellan²²² i trakten av Sandomierz att han låtit hänga honom i galgen.

Monsieur Gniazdowski förklarade att den nämnde översten nu var svensk krigsfånge enligt samma formella ordning som den preussiske kungen kungjort angående mig fyra månader tidigare. Jag lät överste Berner ge sig iväg mot Warszawa för att där tjänstgöra i de sachsiska trupperna på det villkoret att de inte skulle ställa några anspråk på mig.

²¹⁸ Wrocław (Breslau) låg i Schlesien under den tysk-romerske kejsaren.

²¹⁹ Där fanns familjen Leszczyńskis gods Leszczyńko. Staden brändes av ryssarna 1707.

²²⁰ I Ukraina mellan Ternopil och Khmelnytsky.

²²¹ Heinrich Friedrich von Friesen (1681–1739), greve, krigare, överste i sachsisk tjänst, generalmajor 1715 under pommerska fälttåget, blev sedan hatad för sin hårdhet vid undertryckandet av resningen i Polen.

²²² Från 1500-talet utgjordes senaten i Polen av kastellaner tillsammans med vojvoder och biskopar.

Fältmarskalk von Flemming blev ursinnig, befriade Monsieur Berner från hans ställning som fånge och förklarade att om jag så skulle skicka honom tio sachsiska överstar, så skulle han inte desto mindre betrakta mig som sachsisk fånge.

Jag lät mig inte nedslås av hans hotelser utan betraktade dem bara som infall. Min huvuduppgift var att förmå de konfedererade att välja en marskalk för Storpolen. För den sakens skull församlades adeln i Śrem i maj månad. Före denna riksdag ombesörjde jag en ”uppvaktning” av några polska fanor mot gränsen till Brandenburg. I närheten av Międzyrzecz fick jag med mig Monsieur Prependows dragonregemente vars trohet jag försäkrade mig om. Under tiden erövrade general Zeidlitz, som anförde de sachsiska styrkorna i Storpolen, staden Łéznó, där han blev kvar med tusen infanterister. Hans kusin, överste Zeidlitz, förde befälet över garnisonen i Poznań, vilken bestod av 2000 man, alla infanterister, och därtill 100 husarer.

Medan riksdagen avhölls utarbetade general Zeidlitz en plan för att marschera mot Śrem och där anfalla oss från två håll. I den avsikten skrev han ett brev från Łéznó till överste Zeidlitz i vilket han beordrade denne att anträda en marsch med 600 infanterister och 6 fältkanoner för att anfalla de konfedererade från två håll där de var församlade i Śrem. Generalen skulle gå fram till Łéznó för att stänga till passagen för oss medan översten skulle anfalla oss från andra stranden av floden Warta. Detta brev råkade falla i mina händer, och efter att ha läst det lät jag sända det vidare till Poznań.

Enligt generalordern tågade överste Zeidlitz rakt mot Śrem. Jag inväntade honom på en plats där jag kunde ligga i bakhåll. Han blev anfallen från två håll och hans trupp blev tillfångatagen utan att någon enda lyckades undkomma. Detta överraskande anfall ingav polackerna nytt mod så att jag knappt hunnit återvända till Śrem förrän de konfedererade ville att jag skulle anfalla general Seidlitz på den andra flanken. Jag lyssnade välvilligt till deras önskan eftersom jag inte kommit dit bara för att syssla med futiliteter. Men vid nyheten om att överste Seidlitz blivit besegrad drog sig general Seidlitz som en försiktighetsåtgärd tillbaka till Poznań.

I sin upprymdhet valde de konfedererade Monsieur Skorzewski till marskalk över Storpolen, densamme som även jag föreslagit. Man hade beslutat att hela Storpolens adel skulle församlas kring staden Kościan i början av juni månad för att komma överens om utskrivning av soldater.

Vid samma tid passerade den ryske generalen Monsieur Bauer genom Storpolen med några tusen man på väg mot Mecklenburg, där jag tidigare råkat få syn på den ryske generalen Anikita Repnin²²³. Monsieur Bauer ansträngde sig för att få till stånd ett sammanträffande med mig, men försiktigheten bjöd mig att inte ta denna risk. Under tiden lät jag Monsieur Gniazdowski ge sig iväg till honom för att lyckönska honom till deras aktion mot svenskarna och för att å de konfedererades vägnar försäkra honom om att man inte hade någon annan målsättning än att tvinga ut de sachsiska trupperna ur kungadömet och få bort all den beskattning som sachsarna ålagt vojvodskapet.

Så snart fältmarskalk von Flemming av överste Berner fick höra att de konfedererade fröjdats över min ankomst beordrade han att general von Eickstedt skulle avtåga med tre tusen man ut kavalleriet för att förstärka general Seidlitz. Monsieur von Eickstedt gick via Dolsk²²⁴ för att förena sig med general Seidlitz i Poznań.

Detta ägde rum samtidigt som de konfedererade avslutade sin rådplägning i Kościan, där adeln församlat sig ute på öppna fältet för att hålla överläggning. Allt förevar utan någon särskild ordning ända till dess att Monsieur Swinarski råkade säga några ord som uppfattades vara till sachsarnas förmån, något som förargade de församlade så att de steg till häst och huller om buller återvände till staden. På vägen dit var det någon som avfyrade ett par pistolsalvor, vilka allvarligt sårade överste Swinarski så att han avled tre dagar senare. Monsieur Gniazdowski blev lätt sårad. I övrigt beslöts under denna sammankomst enligt mina önskningar.

Sedan dessa två generaler sammanstrålat i Poznań insåg jag att jag inte med framgång skulle kunna åstadkomma något i Storpolen. I stället kom jag att använda mig av en list. Jag visste att dessa två generaler var riktiga girigbukar. Jag ville därför ge dem tillfälle att komma åt pengar. Vi drog oss undan ett stycke och lyckades sprida ut ett rykte att de konfedererade i Storpolen hade beslutat att ta sig över Wisła för att tillsammans med de andra vojvodskapen bilda en armé och därefter erbjuda en drabbning med sachsarna i trakten av Lublin.

Jag vidtog mina förberedelser i Kalisz. Jag bestyckade vagnar. Man talade inte om något annat än att gå över Wisła och att utkämpa ett slag mot sachsarna vid Lublin. Detta rykte fägnade högeligen de båda sachsiska generalerna. Inget tydde på annat än att en övergång av Wisła förestod. Under tiden hade jag mina spioner bland de sachsiska trupperna. Monsieur

²²³ Anikita Ivanovich Repnin (1668–1726), nära vän till Peter den store, anförde den ryska centern vid Poltava, generalguvernör i Riga, sedermera fältmarskalk.

²²⁴ 13 km söder om Śrem.

Bezan hade fattat posto med en polsk fana på ena sidan och Monsieur Prusinski med de sina på andra sidan av Poznań för att kunna iaktta fiendens förehavanden.

De båda generalerna Seidlitz och von Eickstedt kom överens om att gå åt var sitt håll så att var och en kunde ta för sig av bytet, den ene i Storpolen, den andre i polska Preussen. Båda grep sig an verket med att samla på sig tillgångar. General von Eickstedt tågade raka vägen till Preussen. General Seidlitz skickade hälften av sin garnison från Poznań i vojvodskapet Poznań till Osieczna, Śmigiel, Kościan och Międzyrzecz. Inget av detta undgick min uppmärksamhet. Jag oroade general von Eickstedts kavalleri i trakten av Nakło nad Notecią. För att förvillan dem lät jag föra samman några prämar nära Płock fastän jag i själva verket befann mig 20 lieue därifrån.

General Seidlitz, som for omkring med ett antal officerare från garnisonen i Poznań, anfölls av Monsieur Bezan. Då han drog sig tillbaka blev tre av officerarna i hans följe dödade och överstelöjtnanten vid hans regemente sårades, blev tagen till fånga och avled efter det att han anlät till mitt läger i Kolno²²⁵.

Under de två månader jag vistades i Polen erhöll jag 700 infanterister genom segern över överste Seidlitz. Jag fick också byte bestående av 600 gevär förutom annan krigsutrustning. Jag gav order om att Monsieur Ulatowski, som titulerades överstlöjtnant, skulle anträda marschen för att förflytta sig längs floden Warta till Poznań. På fredag kväll steg jag till häst med åtta kompanier, bestående av dåligt utrustade dragoner, och alla de övriga konfedererade och gick åter över floden Warta för att täppa till vägen för dem som skickats ut för att samla in tillgångar och förnödenheter i vojvodskapet Poznań. I gryningen på söndag morgon anlände jag till Osieczna, där jag i slottet träffade på 200 infanterister och 30 husarer. Jag beordrade dem att ge upp, men de vägrade att överlämna sig som krigsfångar. Jag samlade ihop stegar för att kunna storma slottet och intog det på måndag morgon efter att ha dödat några man och tagit resten som fångar. En av mina officerare samt fem polacker blev dödade, men modet hos de konfedererade växte avsevärt.

En annan avdelning bestående av 150 sachsiska infanterister som sänts iväg mot Śmigiel anfölls på tisdagen och togs till fånga. 300 sachsiska infanterister tillsammans med 30 husarer överlämnade sig på tisdagen till mitt gottfinnande i staden Kościan. Jag övervägde däremot aldrig att följa efter dem av fienden som sänts iväg mot gränsen till Brandenburg. I stället skyndade jag mig att smida medan järnet var varmt, det vill säga att rikta anfallet mot själva

²²⁵ 2 mil NO Międzyrzecz.

staden Poznań. Jag ställde alla fångar som inte var sachsare i tjänst hos de konfedererades republik, vid detta tillfälle 500 man. Ett antal svenska officerare anslöt från olika håll.

Garnisonen i Poznań bestod av greve Seidlitz regemente samt några andra smärre avdelningar ur den sachsiska armén. Jag gjorde mig underrättad om alla förhållanden inne i staden genom dem som nyligen avlagt trohetseden. Det återstod inte mer än ungefär 1100 man inne i staden. Jag ställde upp mina trupper framför Poznań på torsdagen och tog mitt kvarter i prästgården till S:t Martins kyrka, inte mer än ett bösskotts avstånd från stadsmuren och Wrocławporten²²⁶. Jag fyllde S:t Martins kyrkogård med mina 500 infanterister och skickade sedan en officer med en trumslagare för att uppmana till kapitulation. General Seidlitz avgav ett nedlåtande svar i vilket han meddelade att han var förargad över denna uppvaktning, nämligen över att en svensk överste kom och visade sig framför staden i spetsen för några luffare och gjorde honom ett oförskämt förslag. Han var ju dock generallöjtnant i den sachsiska armén, fortsatte han. Om jag inte såg till att förpassa mig från prästgården, så skulle han se till att jag kom därifrån fortare än kvickt.

Under tiden som man besköt prästgården och S:t Martins kyrka med kanoner ställde jag under natten upp ett batteri i trädgården mitt emot stadsporten på det ställe där ryssarna hade gjort en bräsch vid sitt överfall år 1704 när general Meijerfeldt hade försvarat platsen.

Tidigt på fredag morgon skickade general Seidlitz ut några soldater som skulle avhysa mig från mitt kvarter. Dessa drevs tillbaka efter att ha lämnat trettio döda på platsen.

Jag lät hundra dragoner gå ut i skogen för att tillverka faskiner²²⁷, som de hästburna polackerna därefter hämtade fram emot fredagkvällen. Jag gav order om att staden skulle anfallas från fyra håll. Själv skulle jag anfalla från S:t Martin genom den gamla bräschan med mina dragoner samt 200 infanterister. Monsieur Ulatowski skulle anfalla Garvarbastionen med 300 infanterister. Överstelöjtnant Monsieur Hahn skulle med 150 man rikta ett anfall mot jesuitkonventet och Monsieur Wiesniewski sattes att med 300 infanterister gå till attack mot Wronieckiporten. Dessutom lämnade jag 200 man som försvarare på S:t Martins kyrkogård. När alla fått sina order enligt denna plan och då varje trupp anlät till sin post, gav jag vid aftonen order om att slå på trumman för att ge den signal på vilken varje trupp svarade med sin egen signal. I samma ögonblick började vardera truppen att anfalla staden.²²⁸ Varje soldat

²²⁶ Wrocławski.

²²⁷ Faskin (av lat. *fascis*, bunt, knippa), en hårt ombunden cylindrisk risknipa, vanligen av 3,6–4 m. längd och 0,3 m. diameter.

²²⁸ Den 25 juli 1716.

ur min trupp bar en faskin på axeln. Ändan på faskinen lyftes upp så att hälften befann sig över huvudet, vilket fick till följd att varje soldat i skumrasket såg jättelik ut. Varje gevärssalva som fienden sköt gick över huvudet genom faskinerna.

Min trupp anlände till kontereskarpen och fyllde upp vallgraven respektive sumpmarkerna med faskinerna. General Seidlitz själv gjorde motstånd bakom den gamla bräschens tillsammans med sina grenadjärer. Med sina granater satte generalen igång ett ståtligt fyrverkeri, som han sköt iväg mot mig. Men eftersom platsen var sumpig, avståndet kort och kanonröret långt var det redan från början dömt att misslyckas. Genom den gamla bräschens intog jag slutligen några palissader och rev ner dem. Jag tvingade general Seidlitz att dra sig tillbaka till stadens slott. Sedan tog jag av åt höger mot Wrocławskiporten där vi framför den sachsiska vaktstyrkans värjspetsar öppnade porten i riktning mot S:t Martins kyrka och dess prästgård. Jag såg till att Monsieur Ulatowskis och Monsieur Hahns styrkor kom in genom porten eftersom de inte med någon större tapperhet fullföljt sina order. Monsieur Ulatowski fick inta en ny postering på gatan vid kungliga slottet för att ta hand om motståndsmän och för att förflytta fångarna från Garvarbastionen till S:t Martin. Monsieur Hahn med sin trupp placerades med en liknande order längs stranden av floden Warta bort mot Judebastionen. Självtog jag med de mina torget i besittning.

Jag hade verkligen inte sparat min värja under anfallet. När anfallssignalen gavs tände jag min pipa där jag stod i första ledet med mina soldater. Innan jag rökt upp tobaken hade jag intagit staden, med undantag av slottet till vilket general Seidlitz dragit sig tillbaka med 300 infanterister.

Alla de polska konfedererade tillsammans med sin marskalk Monsieur Skorzewski hade varit på en tacksägelsegudstjänst bakom franciskanerkonventet, utanför kanonernas skottvidd, men till sist steg de till häst, red in i staden och började plundra den. Jag skickade en officer till den sachsiske generalen i slottet för att ta reda på hans inställning. Generalen anhöll om att få kapitulera. Då officeren kom tillbaka skickade jag dit honom en andra gång med svaret att tiden nu var inne för att begära kapitulation eftersom det syntes som om generalen ville överlämna sig i mitt våld tillsammans med alla de andra där inne i slottet. I så fall skulle jag ansvara för hans liv, något som behövdes eftersom hela Storpölens vrede upptänts mot honom. General Seidlitz accepterade dessa villkor med största tillfredsställelse. Jag gav mig av till slottet, åtföljd av överste Mirowski, kapten Kathen och löjtnant Gienberg.

General Seidlitz kastade sig i mina armar och sade: ”Jag hoppas, min överste, att eders godhet är lika stor som eder tapperhet. Jag är nu eder fånge, tillsammans med Monsieur Sauer, den ansvarige redogöraren för våra trupper samt alla övriga som är här i eder åsyn.” Jag väcktes i hög grad till medlidande av dessa ord. Jag tog i betraktande hur mycket där fanns av olika slags vapen. Jag fick också klart för mig att det fanns 260 man i slottet.

Jag utsåg kapten Kathen till ställa en fråga till samtliga, nämligen om att det fanns någon i truppen som hellre ville träda i tjänst hos de konfedererades republik. Alla svarade som en man: ”Ja, förvisso!” Jag sade då, att om ni troget vill tjäna oss kommer jag att utröna vilka som är sachsare och sedan åtskilja dessa från de övriga. Jag gav order om att dessa senare, uppgående till ett antal av 186, genast skulle avlägga trohetseden. Deras uniformer var röda med blått foder. Jag beordrade dem att vända sina kappor med det blåa utåt. Kapten Kathen stannade kvar i slottet med ett hundratal man. Löjtnant Gienberg gick med fyrtio man för att ta ett hus i besittning för mitt kvarter och för att skydda den sachsiske generalen från att bli överfallen av polackerna. Överste Mirowski förde återstoden av de sachsiska fångarna över vallgraven ända till kyrkogården vid S:t Martin.

I enlighet med talesättet ”ingen ros utan törnen” fann jag allt vara i oordning då jag återvände inifrån staden. Jag fann att alla ägnade sig åt plundring. Överallt hörde jag rop på hjälp. På gatorna fann jag många berusade mannar. Jag blev varse hur de som återvänt från staden spred ut ett budskap om att general von Eickstedt närmade sig med det sachsiska kavalleriet. Detta falska rykte medförde att man gav sig iväg från staden, var och en till sin ort.

Monsieur Denell²²⁹, som varit kapten för mina dragoner, hade blivit dödad tillsammans med sju av dragonerna. Tjugo mannar hade blivit lätt sårade under stormningen. I arsenalen fann jag 4 020²³⁰ gevär och runt stadsmuren 40 kanoner med tillhörande ammunition.

Jag stannade kvar i Poznań i två veckor för att sätta i stånd ett artilleri med 24 fältkanoner, för att ställa de 500 bästa dragonerna under mitt befäl, för att utrusta infanteriet, som vid det tillfället bestod av 2400 man, för att förse republikens dragoner med eldhandvapen, för att förpacka 4000 gevär och ta dem med mig för blivande rekryter samt slutligen för att med hjälp av bönderna jämna bastionen vid Wrocławskiporten med marken och fördela återstoden av vapnen bland adeln i Storpolen. För att inte sachsarna skulle få tag på några gevär gav jag

²²⁹ Denell, blev 1712 kapten vid Urbanowicz dragonskvadron.

²³⁰ Manuskriptet har ”quatre vingt mille fusils”, alltså 80 000 gevär, en osannolik siffra. Skall förmodligen var ”quatre mille et vingt fusils”, 4 020 gevär, något som stämmer bättre med det följande.

order om att general Seidlitz, Monsieur Sauer och dennes hustru skulle eskorteras tillsammans med de sachsiska fångarna till Schlesien. De två förstnämnda fick vid frigivandet ur fängelset avge en skriftlig försäkran att foga sig i att vara i fångenskap tills vidare. De senare fick avlägga ed att aldrig mer återvända till Polen. Eftersom jag tidigare låtit sachsare som tagits till fånga vid stormning få löpa till Schlesien på samma villkor men dessa senare likväl återvänt till annat område i Polen, gav jag dessutom order om att skära av hälsenorna på deras hästar²³¹. Annars skulle det vara som att låta vargen vakta fåren, för den händelse att jag skulle ertappa dem i Polen ännu en gång.

Jag återgav också full frihet till två av fältmarskalk von Flemmings sachsiska gunstlingsofficerare. Den ene var överstelöjtnant och den andre major vid fästningsregementet. Båda tillhörde fortifikationen. Jag sände dem till Warszawa för att de skulle kunna tjänstgöra vid de sachsiska trupperna. Min välvilja mot överste Berner och dessa två officerare upptände fältmarskalk von Flemmings vrede till den grad att han införde en kungörelse i tidningen i Warszawa av vilken det framgick att han utlovade en belöning om 50 000 écu åt den som snarast kunde överbringa mig själv eller mitt huvud till honom.

Under tiden förnöjde jag mig med att åter få soldaterna på fötter i god ordning för att inte deras bristande ordning skulle ge fienden anledning att anfälla.

En dag när jag anföll slottet i Osieczna fick jag veta att en sachsisk officer, beledsagad av en polack, var på väg för att överlämna ett kungligt brev angående vapenstillestånd mellan de bägge parterna. Då jag fick veta detta sände jag strax iväg två av mina officerare jämte två polacker för att ta emot honom och låta honom tillbringa kvällen hos en av mina vänner där det fanns vin och några musikanter. Man roade sig utan uppehåll ända till dess att den sachsiske officeren blev höggradigt berusad. När han fallit i sömn befriade man honom från det kungliga brevet, vilket visade sig innehålla ett förslag till vapenvila på sådant sätt att allmänheten inte skulle kunna klandra någondera parten.

För att denne officer, som satt i sig åtskilliga glas vin, inte skulle hamna i fängelse, gav jag mig av från Poznań och Storpolen och marscherade i tre kolonner mot det polska Preussen. Högerflygeln bestod av den konfedererade adeln och deras wipraver, det vill säga rekryter som stod under befäl av deras marskalk Monsieur Skorzewski. Vänsterflygeln bestod av polska fanor under befäl av Monsieur Gniadzowski. Armén bestod av 2400 infanterister med artilleriträng samt 2200 dragoner, de flesta avsuttna.

²³¹ Jfr. 2 Samuelsboken 8:4.

Så snart jag gått över Noteć och kommit förbi Nakło ställde jag mig i täten för 400 dragoner och sex polska fanor för att gå in i Preussen och ta reda på storleken och kvalitén på det sachsiska kavalleriet. Då general von Eickstedt, som anförde sachsarna, fick reda på att vi närmade oss, gick han skyndsamt över Wisła och fortsatte mot Warszawa. Monsieur Skorzewski, marskalkens broder, fick i uppdrag att följa efter dem. Han störde sachsarna och anföll ideligen deras eftertrupp och tog därvid många fångar. Mina avsuttna dragoner jämte infanteriet stannade kvar i trakten av Fordon vid Wisła.

Man hade redan utnämnt fyra polska krigskommissarier, vilka gjort upp en lista och genomfört en fördelning mellan de kungliga städerna och byarna beträffande antalet hästar, sadlar, stövlar, skor, benkläder och annat som var och en kunde behöva utrusta sig med för att sätta upp en trupp till häst och till fots, en trupp som saknade allt förutom vapen och krut. Monsieur Malinski och Monsieur Wisnewski skickades till Gdansk för att begära tyg, kragar, skinnbyxor och andra liknande ting som inte kunde erhållas i mindre byar.

Jag skickade ut mina officerare och dragoner över hela Preussen för att från alla håll samla ihop sådana ting. Själv gick jag över Wisła med infanteriet och begav mig till Toruń. Där fick jag genom tidningen från Warszawa veta vilket pris greve von Flemming satt på mitt huvud. Jag lät då sätta in i tidningen i Toruń att jag inte hade någon tanke på att betala 50 000 polska denarer till den som, död eller levande, överlämnade den sachsiske fältmarskalken till mig. 180 denarer i Polen motsvarar en fransk livre. Konungen av Sverige hade mycket roligt åt denna lilla mantalspenning²³² om 300²³³ livres på greve von Flemmings huvud. Genom mina officerares bestyr med allt under tio dagars tid fick jag till sist uppleva hur alla mina dragoner blivit väl utrustade. Därtill fanns 300 hästar och 20 par oxar för artilleriet.

De två officerare som skickats iväg som sändebud återvände från Gdansk med försäkringar om att staden Gdansk hade beviljat allt jag begärt och att man vattenvägen²³⁴ skulle sända förnödenheterna till Toruń. Jag visste emellertid inte om Monsieur Skorzewski och Monsieur Gniazdowski fått tag på några skor då nu staden Gdansk skulle betala det hela.

Jag fick reda på både det ena och det andra genom några brev som uppsnappats från illasinnade personer, bland dem fältmarskalk von Flemming som i ett brev skrivit till Monsieur Sauer att allt han skrivit till honom rörande marskalk Skorzewski är i och för sig gott och väl, men han skulle aldrig lita på honom. Emellertid kunde jag inte göra något annat

²³² En skatt som skulle erläggas av varje vuxen och arbetsför person.

²³³ Eller noga taget 277.

²³⁴ På Wisła.

än att vara tillsammans med dessa män, vilka jag ställt i ordning som om jag skulle haft fullt förtroende för dem, samtidigt som jag för mig själv på avstånd vidtog mina mått och steg. Fältmarskalk von Flemming höll på med störningar för att inte låta mig få någon längre vila för att samla krafter i Preussen. Han använde sig av alla möjliga medel för att förhindra att mina trupper förökades genom att utså split bland polackerna.

Monsieur Szaniawski²³⁵, biskop av Kujavien, bemödade sig om att öka splittringen bland de konfedererade. Hans polska fana bemödade sig huvudsakligen om att utnyttja oenigheten och att övertala de andra att vända kappan.

Fältmarskalk von Flemming församlade 8000 man elitsoldater ur den sachsiska armén och tågade mot Preussen under ledning av general Bozen.

Monsieur Lidakowski, generalmarskalk och överbefälhavare för konfederationen, beordrade Monsieur Branitski, som var marskalk för kronans trupper, att komma till min undsättning, men de sachsiska pengarna hade redan vunnit hans hjärta, så han kom aldrig i närheten av mitt läger. Emellertid kom Monsieur Sokolnicki som förde befäl över aderton polska fanor till min hjälp.

Monsieur Potocki, som var marskalk för de konfedererades och för storfurstendömet Litauens trupper, kom med 3000 man och anslöt sig till mig i trakten av Kowalewo Pomorskie där sedan slaget skulle äga rum.

Även Monsieur Urbanowicz, ställföreträdare för de konfedererades generalmarskalk²³⁶ i några hemliga kommissioner, anlände och det hölls ett krigsråd för att vidtaga lämpliga åtgärder. Om inte denna missämja hade funnits mellan huvudaktörerna skulle jag haft gott hopp om framgång. Jag bemödade mig om att få oenigheten mellan dem att försvinna och föreslog att man skulle undvika att komma i strid med sachsarna innan man stört dem ute på öppna fältet under en veckas tid. Detta förslag föll emellertid inte i smaken. Man ville ovillkorligen slåss med sachsarna i närheten av Kowalewo. Jag fick en infanteribataljon med fyra fältkanoner att infinna sig från Toruń, medan 8100 infanterister med 26 fältkanoner samt fyra kompanier dragoner blev kvar i Toruń med marskalken av Storpolen.

Högerflygeln av de konfedererades armé bestod av 3000 man av kronans trupper, vilka anfördes av Monsieur Gniazdowski och Monsieur Sokolnicki. Vänsterflygeln bestod av 3000 man litauiska trupper anförda av deras marskalk Monsieur Potocki.

²³⁵ Felicjan Konstanty Szaniawski (1668–1732), biskop av Kujavien,

²³⁶ Lidakowski.

Armékåren bestod av fjorton kompanier med dragoner samt av 600 infanterister med fyra fältkanoner, efter hand nästan 2000 man. Dagen före slaget skickades Monsieur Urbanowicz iväg med 400 man för att få kännning med fienden. Vid midnatt återvände han utan att ha tagit en enda fånge och sade att fienden hade grupperat sig i morasen och i skogen så att det inte varit möjligt att bespeja deras styrkor. Jag bemödade mig om att övertala de övriga att undvika alla sammandrabbningar under följande dag, och att i stället slå läger på någon annan plats. Alla instämde. I gryningen tågade armékåren iväg för att upprätta ett nytt läger.

En avdelning ur vänsterflygeln, som Monsieur Potocki sänt ut för att rekognoscera fiendens styrkor, hade återvänt och rapporterat att sachsarna, likbleka av fruktan, skulle bege sig på flykt om man skulle anfälla dem. Monsieur Potocki, som red sin häst med lösa tyglar, fick tag på mig ute på ett fält en halv lieue därifrån. Han berättade för mig om den fruktan som sachsarna gripits av och vädjade till mig att jag själv skulle bege mig tillbaka till den gamla lägerplatsen och utföra en besiktning av förhållandena. Jag vidhöll mitt förslag om att undvika ett slag innan jag själv fått se vilken styrka och förmåga den sachsiska armén hade i fält. Men han lät sig inte talas till rätta.

Jag återvände samma väg och tog slagfältet i besittning.²³⁷ Fram mot klockan ett på natten började de sachsiska trupperna att samlas mitt emot vänsterflygeln. De formerade sig i god ordning längs skogsbrynet och förflyttade sig sedan längs skogen mot vår högerflygel. Monsieur Gniazdowski kunde inte klara situationen när högerflygeln kom tätt inpå fienden. Han tog till flykten utan att ha avfyrat en enda salva. Jag blev indragen i fientligheterna genom mina grenadjärer till häst som anfördes av kapten Haudring. Även ett kompani dragoner under befäl av kapten von Schwanewede nedgjordes. Jag förlorade min infanteribataljon och de fyra fältkanonerna. Om inte litauerna hade anfällt sachsarna i flanken hade ingen av oss undkommit.

Litauerna nedgjorde sex sachsiska skvadroner och tog hand om deras standar. För att inte den sachsiske generalen Monsieur Bozen skulle dra nytta av slaget samlade jag ihop mina dragoner bortom Kowalewo. Jag skickade iväg en officer till Toruń med order att han med alla trupper där skulle ge sig iväg för att förena sig med mig vid Drwęca²³⁸.

Följande dag anträdde jag marschen mot Płock dit jag anlände efter sex dagar. Där mötte jag Monsieur Gniazdowski, som var alldeles utom sig av skam till följd av högerflygelns insats under den sista träffningen. Jag var fullt sysselsatt med att få tag i prämar för att kunna

²³⁷ Den 9 oktober 1716.

ta oss över Wisła och sedan anfälla de utspridda sachsarna i deras kvarter mellan staden Łowicz och Warszawa, då jag mottog några brev från Monsieur Lidakowski i vilka jag fick reda på att de konfedererades republik redan accepterat ett medlingsförslag från Hans Majestät tsaren för att få slut på meningsskiljaktigheterna mellan republiken och de sachsiska trupperna. Två saker hade förmått republiken att ta detta steg, nämligen, för det första, att tsaren inte skulle finna anledning att landstiga med sina trupper i Skåne utan skulle återvända med sin armé till Polen, och, för det andra, att trupperna skulle återgå, så att de konfedererade trupperna, som eljest alltid varit segerrika men nu blivit slagna vid Kowalewo, enligt vad republiken beslutat skulle få ge uttryck åt sin sorg. Monsieur Lidakowski bad mig att genom en härold ge tillkänna att vapenvila ingåtts, att förlägga mina trupper i kvarter samt att dra mig tillbaka till en plats där jag trodde mig vara i säkerhet eftersom man enträget uppmanade republiken att överlämna mig i sachsarnas våld.

Kapitel 9

Beger sig till Wrocław, varifrån han skriver brev till Potocki. Kämpar mot ryktesspridning. Flyr under falskt namn. Åker postskjuts tillsammans med en preussisk kunglig sekreterare. Kommer via Berlin till kusten, varifrån han reser över till Skåne. Återförenas med Karl XII i Lund. Följer denne till norska gränsen. Karl XII anar en sammansvärjning och ämnar därför avlägsna några generaler.

Efter att ha gjort upp alla mellanhavanden med Monsieur Gniazdowski och Monsieur Stefan Malinski, generalmarskalkens brorson, gav jag mig enligt det givna rådet iväg, eskorterad av femtio av mina dragoner och i följe med Monsieur Urbanowicz samt några svenska officerare. När jag gick över Wisła påminde jag mig patriarken Jakobs ord när han sade: ”Jagh är för ringa til all then barmhertighet och all then trohet som tu medh tinom tienare gjordt hafwer; förthy jagh hade icke meer än thenna stafwen tå jagh gick öfwer denna Jordanen och nu är jagh til två skaror worden.”²³⁹ Då jag åtta månader dessförinnan begav mig in i Polen åtföljdes jag av en officer och två betjänter. Jag rekryterade likväl 2400 infanterister, 600 dragoner och 30 fältkanoner utan någon som helst krigshandling. Jag besegrade sachsarna sex gånger. Jag använde allt jag förvärvat för republikens bästa och nu var jag redo att via Schlesien återvända till mitt fädernesland.

²³⁸ Biflod till Wisła.

I Kalisz mötte jag Monsieur Jan Malinski, marskalk för vojvodskapet Łęczyca, tillsammans med några andra ur den konfedererade adeln. De förde mig till Przygodzice, där vi tillbringade några dagar tillsammans. Jag tog avsked av mina 50 dragoner vid gränsen till Schlesien och överlämnade hästarna och vapnen till dem som gåva.

Jag har tidigare berättat om Monsieur Sieniawski, kronans storhetman, som år 1710 berövade mig mina husarer och tillfångatog en del av kung Stanisławs livgarde, vilket stod under beskydd av Monsieur Potocki, kronans kansler²⁴⁰. Monsieur Potocki, som vid denna tid var vald till marskalk för Volynien, låg i krig med Monsieur Sieniawski. Han tog denne som fånge i Lviv och satte honom i arrest, i det han av denne gjorde anspråk på återbetalning, dels för de utlägg han haft för kung Stanisławs livgarde, dels för ersättning för mina husarer. Slutet på historien blev att Monsieur Potocki, trots protester från Monsieur Sieniawski, ålade de städer och byar som tillhörde sagde general att betala stora utskylder, dock utan minsta tanke på att gottgöra mig.

I december månad anlände jag till Wrocław, varifrån jag skrev följande brev till Monsieur Potocki:

Högt berömde Herre!²⁴¹

Förra sommaren när jag var i Polen fick jag äran att brevväxla men däremot ej tillfälle att samtala med Eders Excellens och så erbjuda mina tjänster så som hedern enligt gammal vänskap kräver. Jag har nu försökt fullgöra vad som återstår härvidlag.

Enligt det senaste beskedet jag erfarit från Edert residens har jag till min glädje insett att nästan hela rikets armé sätter det största hopp till Eders Excellens duglighet och ståndaktighet, då den i hög grad insett hur stor skadan skulle bli av att så många utmärkta män förskingrades och odugliggjordes.

Dessa fördärvliga ansatser synes likna det avtal som vargen i sagan en gång velat ingå med fårens herde, nämligen att han ville leva i fred med denne om bara fårens försvarare, de trogna hundarna, avlägsnades så att han i deras frånvaro lättare skulle få tillfälle att sönderslita hela hjorden. Samma historia utspelas med Eder armé, men Gud vare pris för att de konfedererade börjar vädra sig till denna trolöshet och i sitt trångmål kräver beskydd

²³⁹ 1 Moseboken 32:10 enl. 1703 års översättning (Karl XII:s bibel).

²⁴⁰ "Ecrivain de la Couronne".

²⁴¹ Brevet är avfattat på latin. Tack för hjälp med översättningen till adjunkt Rolf Kihlgren, Falkenberg!

och ledning av Eders Excellens. Intet är rättmätigare än att dessa försvarare av fosterlandet och av sin egen frihet ser sig om efter en sådan ledare, vilkens tapperhet och kärlek till fosterlandet de genom så många bevis blivit övertygade om. Likaså är intet berömligare för Eder värdighet än att de med all iver fullgör den trohetsed som de av hela sitt hjärta avlagt inför Eders Excellens.

Ej heller må detta högst ädla tillfälle försummas att rädda fosterlandet från den yttersta undergången, så att det med Dig²⁴² som ledare kommer att återvinna den forna glansen – en ledare vilken alla fosterlandets uppriktiga söner skall visa sin lydnad och så skaka av sig det outhärdliga slaveris ok som hotar Edra axlar. Dessa tappra företag kommer icke att sakna nådiga öden. Självaste romerske kejsaren²⁴³ önskar intet annat än att republiken Polen får fred på rättmätiga villkor så att republikens frihet fullständigt bevaras.

Tsaren överväger fred med Konungen av Sverige, och tillräckligt förmånliga villkor har redan överlämnats till Sverige, något som högeligen ökar hoppet om att få se freden återställd inom några få månader mellan dessa två mycket mäktiga krigförande i Norden. Polackerna skulle då låta tsarens trupper söka vinterläger i Polen, så att de blir nöjda med sitt uppehälle och ej sätter i gång något mot de konfedererade utan hellre ger dem sitt bifall.

För min egen del begär jag icke att skörda någon vinst eller nytta av detta, förutom att jag efter mitt samvete velat skriva samman ovanstående.

Eftersom jag under många månader har räknat mig som den främste bland förkämparna för Polens frihet, skulle intet vara mig mer behagligt än att polackerna uppnådde det önskade målet. Om emellertid republiken Polen nu vägrar att hörsamma och efterkomma de framställningar²⁴⁴ som jag gjort i min Konungs namn och som min ytterst nådige Herre fått sig förelagda, kommer jag att upprepa mina framställningar, och i efterhand kommer staten att nog och övernog beklaga sitt förvirrade tillstånd. Men för att Eders Excellens skall vara desto säkrare på hur starkt övertygad jag är om de goda förutsättningarna i det här läget och om den lyckliga utgången av Eder armés ädla bemödanden, erbjuder jag mig själv jämte många andra att på nytt, så snart jag erhållit svar, förena mig med Eder för att något bidra till Eder gemensamma välgång.

²⁴² Manuskriptet har ”te”.

²⁴³ Kejsaren i Wien.

²⁴⁴ Om kontant ersättning för den trupp som tvingades kapitulera för storhetmanen Sieniawski.

Må den högste världsdömdaren trygga denna välgång och stärka Eders Excellens i denna befrielsegärning. På så sätt skall Edert högt berömda namn förbliva i högeligen tacksamt minne och överlämnas åt eftervärlden.

Högt ädelborne Herre! Jag anförtrot mig åt Eder gunst och är med den uppriktigaste tillgivenhet ända till livets slut Eders Excellens ödmjukaste tjänare.

Wrocław den 31 december 1716.

Det oaktat var jag fullt upptagen med att sända likartade skrivelser till mina vänner i Polen. De sachsiska friskarorna försummade samtidigt inte något tillfälle att sätta sådant i verket som kunde väcka misstroende bland de konfedererade, vilket fick till resultat att det i februari månad upprättades ett fördrag, i vilket kung August utfäste sig att inom loppet av sex veckor dra tillbaka alla sachsiska trupper till sitt kungadöme, med undantag av 1200 man vilka kungen önskade vidmakthålla för eget bruk i gardet i Warszawa. Man upprättade en ny organisation för republikens trupper, vilka man drog ner till en ringa numerär, nämligen till 9000 man av kronans trupper och 6000 från storfurstendömet Litauen. Så var då republiken avrustad på ett sätt som ingen hade kunnat tänka sig utom i komedier och förlustelser vid hovet i Dresden.

Jag lät Monsieur Kathen via Kassel och Holland avresa till Sverige, för att lämna noggranna underrättelser till hans svenska Majestät om allt som dittills förevarit i Polen. Han skulle även inhämta nya order om huruvida jag åter skulle försöka upptända de konfedererades vrede mot sachsarna.

Fältnarskalk von Flemming gjorde allt som stod i hans makt för att ställa till förtret för mig i Wrocław, i det att han sände dit tjugo sachsiska officerare för att röva bort mig för den händelse att jag skulle bege mig mot staden.

Det fanns en officer som för tillfället tjänstgjorde hos baron von Freiberg och som jag kände från tidigare då han var underofficer i Östgöta regemente. Utblottad och naken hade han kommit till mig medan jag var i Polen. Jag klädde honom och gav honom en häst. Han fick alltid äta vid mitt bord. Denne officer uppehöll sig nu i Kalisz. Under mottot att kläderna gör mannen ännu komma och tala illa om mig. Denne man, som blivit mutad av fältnarskalk von Flemming, anlände några veckor senare, iklädd en röd rock och med plymer i hatten, som en skrävlare till Wrocław. Han började att falskeligen svärta ner mitt rykte ute

på gatorna. Han gick runt i staden och försäkrade att jag aldrig någonsin hade stått i den svenske Konungens tjänst, att jag var en landsstrykare, att jag hade hemliga förbindelser med turkarna och prins Rákóczi och hyste planer på att ställa mig i spetsen för ett antal missnöjda polacker och några tusen tatarer för att få till stånd en omstörtning och tända en upprorseld i hela Schlesien. Då jag genom mina officerare fick kännedom om dessa förolämpningar, stämde jag honom, genom förmedling av den svenske residenten Monsieur Beije, inför stadens magistrat med begäran att man skulle häkta denne ”brännvinsmajor” (det var det öknamn mina officerare givit honom i Polen).

Magistraten meddelade honom att han omgående skulle lämna staden. Där var man tacksam över den svenske residentens yrkande att få slippa ifrån denna person och så låta alla de okvädningsord han uttalat om en i allas ögon aktad person få återfalla på honom själv.

Denne brännvinsmajor lämnade omedelbart Wrocław, men efter en tid kom han tillbaka för att driva gäck med mig. Han blev avvisad från staden en andra gång. Likväl funderade jag på att tillfoga honom en rejäl örfil. Jag överlade om saken med en av mina officerare. Jag instruerade denne att låtsas vara missnöjd med mig för att han på så sätt skulle komma i samförstånd med min ovän. Så snart min officer vunnit brännvinsmajorens förtroende bibringade han honom uppfattningen att jag någon dag skulle bege mig till Rawicz för att träffa Monsieur greve Saphiea²⁴⁵ och att denne var beredd att inlåta sig i hans företag. Om man skaffade honom tjänst hos kung August, så fortsatte lögnen, skulle han genast bege sig till Rawicz och ordna med ett bakhåll. Jag hade redan avtalat med greve Saphiea om att kasta denne bakdantare i fängelse och sedan skicka honom till Sverige när tidpunkten gjorde det möjligt. Denne blev kvar i fängelset i fyra månader till en kostnad av en livre och en écu per månad för att förbättra hans uppförande och för att lära honom att jag hade många strängar på min lyra.

Fältmarskalk von Flemming drog i många tåtar. Han försökte övertyga hovet i Wien om att jag förfogade över några polska fanor som skulle ställa sig på turkarnas sida, vidare att jag hade förbindelser med min tidigare herre, prins Rákóczi, samt att jag skulle leda en ansenlig styrka med tartarer och missnöjda polacker vilka, enligt fältmarskalk von Flemmings uppfattning, skulle bege sig in i Schlesien för att skövla hela området. Till sist blev Monsieur greve von Flemming min bittraste fiende.

²⁴⁵ Jan Saphiea, d. 1730, litauisk storfältherre, miste sin värdighet sedan slaget vid Poltava (1709) gjort slut på Stanislaus valde. Kom 1712 till Bender, arresterades av svenskarna efter kalabaliken men lyckades undkomma till Polen. Sedermera gick han i rysk tjänst.

Det kejserliga hovet anförtrodde ärendet till den svenske ministern Monsieur Stiernhök²⁴⁶ och klagade därvid på mitt uppträdande vilket dragit uppmärksamhet till sig. Jag svarade, att Monsieur greve von Flemming inbillade sig saker som aldrig skulle inträffa. Man borde inte inbilla sig att detta var sant, eftersom jag inte fått någon instruktion i den vägen av Konungen av Sverige, vilken var min härskare.

Under tiden mottog jag ett brev från den officer som jag via Holland sänt iväg till Sverige. I detta brev underströk officeren för mig den särskilda ynnest och belåtenhet som hans Majestät givit prov på med avseende på den redogörelse han avgivit angående allt som ägt rum i Polen. Konungen hade vid flera tillfällen bett honom att, i närvaro av ett flertal generaler, infinna sig vid hovet för att åter upprepa vad som förevarit. Konungen hade gjort några för min del förmånliga påpekanden vad gällde gott ledarskap. Detsamma gällde mitt handlande bland de konfedererade och min duglighet i olika träffningar med sachsarna. Konungen hade därför blivit övertygad om att jag var en rättskaffens man, det vill säga, sannfärdig, ädelmodig, oegennyttig, noggrann i mitt tal, en god kamrat, öppenhjärtig mot fienden, utan hämndlystnad, snar till att förlåta och att ingå försoning.

Jag har alltid strävat efter att vara sådan. Det har alltid varit mitt ideal. Jag har aldrig haft en tanke på att berika mig själv. Den ynnest och välvilja som Konungen ådagalagt gentemot mig har varit lön nog. Andra i Sverige har dock i sin avund utspritt illvilliga rykten om mig, att jag skulle ha bemäktigat mig krigskassan år 1706 i Sachsen då jag flydde med anledning av duellen.

Så snart jag mottagit dessa nyheter gav jag mig så fort som möjligt av till Sverige och lämnade därvid efter mig alla mina tillhörigheter och mina hästar att disponeras av Monsieur Urbanowicz. Jag förstälde mig och kallade mig Kahlen, kommande från Mecklenburg. Jag reste ensam med den ordinarie postskjutsen till Berlin.

På vägen mötte jag en sekreterare hos den preussiske kungen som var på väg tillbaka till Berlin med samma postskjuts. När denne sekreterare erfor att jag kom från Wrocław började han tala med mig om överste Stenflycht, om huruvida jag kände till honom och om jag möjligen hade sett honom i Wrocław. Jag svarade att jag inte kände till honom och inte hade sett honom. I vilket fall som helst hade jag inte stannat mer än tre dagar i Wrocław. Han fortsatte med att berätta vad han inhämtat rörande överste Stenflychts levnadsvanor, nämligen

²⁴⁶ Johan Karl Stiernhök f. på 1670-talet, d. 1719 i Wien, blev 1716 resident i Wien samt ansågs slutligen där "omistlig" och var 1719 designerad till envoyé. 1713–18 var han Frankrikes betalde korrespondent (under namnet Pastor), ett förhållande, som uppdagades först långt efter hans död.

att denne inte drack vin,²⁴⁷ inte var särskilt talför och att han hela tiden rökte pipa, enligt vad som rapporterats av Monsieur Hahn, greve von Flemmings sekreterare, som vid ett annat tillfälle tjänstgjort vid Ekeblads regemente och utforskat detta då det passerade genom Berlin och därvid haft hela sin uppmärksamhet inriktad på att få denne Stenflycht i sitt våld.

Under dessa omständigheter började jag lägga mig till med ett annorlunda uppförande när jag var tillsammans med honom. Jag rökte inte pipa, jag talade mycket, jag drack vin i Zielona Góra²⁴⁸. Till sist utvecklades en nära vänskap mellan oss. Vi anlände till Berlins stadspört. Den gode sekreteraren, som var välkänd av den vakthavande officeren, uppgav att jag var hans gode vän. Vi passerade vidare utan ytterligare kontroll vid något postställe. Vi skildes åt och lovade varandra att vi senare skulle gå och äta middag tillsammans på ett värdshus.

Jag skyndade mig dock därifrån så fort som möjligt med postskjutsen till Fehrbellin och därifrån till Plau i Mecklenburg, där två ryska kompanier låg i kvarter. Vakten vid stadsporten frågade mig vad jag var för en. Då jag svarade att jag till yrket var fältskär berättade man för kommandanten, en kapten som var svårt sjuk, att en läkare hade anlant till staden. Man uppsökte mig i gästgivargården och bad mig att komma till den sjuke. Jag tog pulsen på honom och skrev ut en medicin som han borde kunna få tag i från apoteket i Güstrow, med ett ord en riktigt hästmedicin.

Den sjuke var mycket nöjd med vad jag hade att säga om hans sjukdom och, inte minst, så kände han sig bättre. Han trugade mig att för mitt besvär ta emot en fransk livre ur hans hand. Jag lämnade honom och begav mig från staden till fots, sju lieue, ända till Beestland²⁴⁹, där jag träffade Monsieur Hoven, min gamle vän, som försåg mig med en häst som förde mig till Fischland²⁵⁰. Jag skrev ett brev till Monsieur sekreteraren som hjälpt mig att komma in i Berlin under förevändning att jag var hans gode vän. Jag avslöjade mig på så sätt och tackade honom för vinet.

Jag höll mig inkognito i Fischland i tre veckor, till dess att vinden blev tjänlig för att segla över Östersjön. Tillsammans med en underofficer och två besättningsmän gick jag ombord på en liten båt som inte kunde ta mer än fyra passagerare. Jag for över Östersjön. Följande dag om aftonen landade vi lyckligt i Trelleborg i Skåne. Tre andra större båtar med sammanlagt

²⁴⁷ I likhet med sin förebild Karl XII.

²⁴⁸ ty. Grünberg.

²⁴⁹ Nära Demmin.

²⁵⁰ Vid kusten utanför Ribnitz-Damgarten.

120 svenska officerare som satte segel samtidigt med mig blev emellertid tillfångatagna av danska krigsfartyg.

Vid midnatt anlände jag till Lund i Skåne, där jag väntade i Konungens förrum till dess att Konungen steg upp, utan att någon kände igen mig. När Konungen till sist kom gående genom sitt förrum hälsade jag vördnadsfullt på honom. Utan att någon kände igen mig följde jag Konungen in i bottenvåningen på hans bostad²⁵¹ där jag tilltalade honom en andra gång och sade: ”Ers Majestät, utan tvivel är det så att ingen har känt igen mig fastän jag är överste Stenflycht.” Konungen svarade: ”Är det möjligt att ni är överste Stenflycht?”, i det att han tog av mig peruken och hälsade mig med största värme.

Sedan den dagen sov jag alltid i närheten av Hans Majestät. Han gjorde aldrig någon resa utan att jag blev utsedd att följa honom. Jag åt alltid vid hans bord. Under våra resor sov jag alltid i hans närhet på en halmkärve.

Jag ansträngde mig för att avslöja vem som var upphovsmannen till den illvilliga tolkningen av mitt avsked från Östgöta regemente i Sachsen, men det är som att försöka hämta ner månen. Man ser på detta som på sagan om storken, som något som bara är till för att roa. Icke desto mindre har det gått mig till sinnes till den grad att jag inte tänker på annat än att hämnas.

För att få tyst på det hela blev det slutligen så att Konungen skriftligen förklarade att alltsammans var osant. Monsieur Fahlström²⁵² kungjorde offentligt och muntligt på Konungens order att överste Stenflycht tog för givet att dessa som drev med honom på detta elaka sätt var dåliga människor. Jag gav överste Düring²⁵³ i uppdrag att för min räkning säga till Monsieur Silfverhielm²⁵⁴ att det var tur för honom att han befann sig i Skåne, annars skulle han ha fått smaka på käppen för sina stickord.

Före min ankomst till Sverige hade Konungen i sin välvilja förordnat om att via Holland utbetala 1000 écu för mina omkostnader under resan från Wrocław. Jag hade dock redan gett mig av därifrån när svarsbrevet ankom. Översten Monsieur Urbanowicz fick i min frånvaro denna summa utbetald till sig. De konfedererades republik hade satt upp en kommission i Radom för att kompensera alla dem som tappert verkat för deras frihet. Den utbetalade 2000

²⁵¹ Karl XII bodde i det ännu befintliga huset vid Stora Södergatan 22 i Lund. Huset är uppfört i slutet av 1500-talet, är 38 meter långt och 8,5 meter brett. Kungen bodde på bottenvåningen. I den övre våningen fanns två större salonger och några gästrum.

²⁵² Friherre Ludvig Fahlström (1655–1721) var vid detta tillfälle ombudsråd och chef för Kammarexpeditionen.

²⁵³ Johan Christoffer von Düring (169?–1759), Konungens följeslagare från Bender till Stralsund, vid detta tillfälle överste för Tyska dragonregementet, sedermera greve och fältmarskalk.

écu till Monsieur Urbanowicz för att i någon mån hålla mig skadeslös för mina utgifter. Av dessa pengar fick jag aldrig mer än 300 dukater av honom, efter konung Karl XII:s död. Dessutom tog han behållningen av hela min utrustning i Wrocław.

Under detta år hände inte något särskilt, inte annat än att jag gjorde några mindre resor med Konungen mot gränsen till Norge och till Strömstad. Man föreslog att jag skulle anta erbjudandet att bli chef för livgardet, något jag undanbad mig.

Vid det tillfälle under år 1718 då Konungen samtidigt skulle utnämna aderton generalmajorer, ville man att även jag skulle bli generalmajor, något jag tackade nej till. Jag avböjde med anledning av att jag hellre ville vara den äldste av överstarna i trupptjänst än inbegripas i mängden av generaler, för att på så sätt visa att jag ville delta i den förestående invasionen av Norge.

Konungen erbjöd mig ersättning för de 150 dragoner som jag i Pommern på egen bekostnad ställt till Konungens och fäderneslandets tjänst. Jag avböjde även detta på grund av de kopparmynt som kallades ”mynttecken”²⁵⁵ och som för tillfället var gångbara i Sverige.

Under tiden visade mig Konungen alltmer förtroende och förordnade mig att ständigt vara i närheten av hans systerson, hertigen av Holstein²⁵⁶, vilken han uppskattade, och söka dennes sällskap för att göra honom insatt i militära angelägenheter, ge honom känsla för det krigiska och ge honom tillfälle att träna sig både till fots och till häst.

Vi firade påsk vid gränsen till Norge i närheten av Eda skans²⁵⁷, där de högre ämbetsmännen var angelägna om att få äta middag med arvprinsen av Hessen-Kassel²⁵⁸, som höll ett bord av högsta klass, vilket medförde att Konungen åt sitt bröd helt allena tillsammans med hertigen av Holstein och mig.

Konungen återvände till Holmedal och beslöt att rida med endast mig i sitt sällskap för att låta mig se den plats där Hans Majestät gått in i Norge år 1716. Den dagen rådgjorde Konungen med mig om på vilket sätt han skulle falla in i Norge från detta område.

Konungen hade genom vissa omständigheter insett att det i hemlighet smiddes ränker beträffande tronföljden i Sverige. Han talade med mig om saken och bestämde sig för att

²⁵⁴ Jöran Silfverhielm (1681–1837), vid tillfället överste, sedermera friherre och fältmarskalk.

²⁵⁵ S.k. nödmynt.

²⁵⁶ Karl Fredrik av Holstein-Gottorp (1700–1739), son till Fredrik IV av Holstein-Gottorp och Karl XII:s syster Hedvig Sofia.

²⁵⁷ I Eda socken i Värmland.

²⁵⁸ Lantgreven Fredrik av Hessen (1676–1751), gift med Karl XII:s syster Ulrika Eleonora, sedermera kung under namnet Fredrik I.

påföljande år avlägsna några av generalerna i armén och insätta dem som ståthållare i provinserna.

SLUT

Redogörelse för händelserna vid invasionen i Norge år 1718

I redogörelsen för fälttåget till Norge 1718 skriver Stenflycht om sig själv i tredje person, som "le Colonel Stenflycht", som om det vore någon annan som skrivit redogörelsen. Den har mer av officiell redogörelse över sig än hans tidigare levnadsbeskrivning.

Redogörelsen är emellertid skriven med samma handstil som de tidigare memoarerna, alltså Stenflychts egen. Dock ser det ut som om han gjort tätare uppehåll mellan varje nedskrivningstillfälle än när han skrev sina memoarer.

Förklaringen kan vara att redogörelsen för det norska fälttåget är skriven betydligt senare än memoarerna. Händelserna har kommit på längre avstånd, Stenflycht själv blivit en mer etablerad person men också äldre och tröttare. Han syn blev också sämre med åren.

Något som tyder på att denna skildring är skriven i en senare tid är att han skriver "le Roi", Konungen, i stället för att använda den äldre stavningen "le Roy". Han anger också Karl XII:s dödsdatum till "le 30 du Novembre selon le vieux Calendrier", den 30 november enligt den gamla stilen, vilket kan tyda på att redogörelsen är skriven efter 1753 då den gregorianska kalendern infördes i Sverige.

En fri parafraas över Stenflychts redogörelse har på norska skrivits av kapten Johan Wahl i Norsk Militär Tidskrift, bind 65 (1902) i artikeln "Oberst Stenflychts manuskript vedrørende felttoget 1718". Wahl har även använt sig av andra källor Publiceringen i Norge var förmodligen ett led i den försvarsberedskap som i början av 1900-talet byggdes upp mot ett eventuellt svenskt anfall.

Enligt anteckning på baksidan av titelbladet har Riksarkivet inköpt manuskriptet i januari 1936 från kapten Silfverstolpe.

År 1718 vidtogs i Sverige stora förberedelser för att anfälla Norge. I synnerhet gjordes alla ansträngningar för att både sjövägen och landvägen fylla magasinet i Strömstad med alla slags förnödenheter, såväl proviant som ammunition. Till att börja med anförtroddes tillsynen av magasinet åt generalmajor Ribbing och överste Staël von Holstein, men mot slutet befriade Konungen dem från uppgiften för att i stället placera dem i ledningen för sina regementen så att de kunde delta i fälttåget. Uppgiften att öva tillsyn över magasinet anförtroddes då åt generallöjtnant greve de la Gardie.

Även två andra mindre livsmedelsmagasin anlades vid norska gränsen, nämligen vid Västra Ed²⁵⁹ och vid Eda skans i Värmland, där generalmajor Bildstein fick befälet.

Samtidigt färdades Konungen med endast ett litet följe fram och tillbaka längs norska gränsen, från Strömstad förbi Västra Ed och Holmedal ända till Eda skans för att genom sin personliga närvaro uppmuntra alla att med största skyndsamhet genomföra sina uppgifter.

Överste Stenflycht var alltid med i detta sällskap och tog vara på tillfället att skaffa sig upplysningar om förhållandena i området. Genom att fråga bönderna i grannskapet tog han reda på sådana platser där det var möjligt att tränga in mellan bergen, över vilka sedan överstelöjtnant Loos gjorde en karta.

Danskarna försummade emellertid inte att befästa sina gränser. De arbetade dygnet runt med att förbättra sina försvarslinjer och befästningar från Svinesund ända till Basmo fort beläget fem lieue därifrån²⁶⁰.

Vid ett tillfälle begav sig Konungen i sällskap med några generaler från Strömstad till Sundsborg²⁶¹ vid Svinesund för att utforska de danska linjerna mitt emot Sundsborg. Där såg han hur man låtit genomskära branten vid danskarnas kust med tredubbla förskansningar, varför generalerna kände sig föranlåtna att framföra sin åsikt till Konungen att man riskerade att förlora halva armén om man försökte att här ta sig över fjorden och sedan uppför berget på andra sidan.

Konungen gav överste Stenflycht en blick av samförstånd och svarade med ett vänskapligt leende att här hade han inget att frukta. Vi kan bygga två träbroar, sedan förfölja våra fiender och så bereda oss utrymme. Danskarna kommer inte att göra något större motstånd, menade han.

Konungen själv hade emellertid redan rådslagit med överste Stenflycht om hur man skulle göra infallet i Norge utan att ta större några risker. Inte desto mindre fortsatte man här med att anskaffa allt som behövdes för att bygga en bro. Order utgick också från Konungen till alla regementen att försätta sig på marschfot. Alla order avpassades så att de sista trupperna skulle kunna anlända till Svinesund den 31 oktober.

²⁵⁹ Nuvarande Dals Ed.

²⁶⁰ Avståndet Svinesund – Basmo är 70 kilometer fågelvägen.

²⁶¹ En fästning som byggdes av svenskarna 1717 men som raserades redan 1719.

Två infanteriregementen och ett dragonregemente hade gjort uppehåll kring Eda skans. Befälet över dessa gavs åt generallöjtnant von Albedyl²⁶² med order att han med sina tre regementen skulle tåga mot Ørje bro förbi Töcksmark och Urskog för att besätta passagen vid Ørje bro.

Runt om Västra Ed var fem infanteriregementen inkvarterade, nämligen Upplands, Södermanlands, Västmanlands, Östergötlands och Västergötlands, vart och ett bestående av två bataljoner. Fem av dessa bataljoner stod under befäl av generalmajor Trautvetter och de övriga fem under generalmajor Ribbing. Även livgardet gjorde uppehåll sig här och använde sig för sin försörjning under några dagar av det magasin som här inrättats. Senare kom även Livgardet till häst och Livgardesdragonerna samt Östgöta och Västgöta dragoner tillstädes och blev förlagda här, medan alla övriga regementen till häst och till fots tågade mot Svinesund.

För att det hela skulle hållas hemligt måste general Dücker²⁶³ om morgonen den 24 oktober bege sig till överste Stenflycht med order om att denne skulle bege sig till Västra Ed där han skulle mottaga sina order från Konungen. Han gav sig omedelbart iväg och Konungen slog sedan in på samma väg. Om aftonen den 25 oktober anlände de båda tillsammans till Västra Ed, där Konungen tillbringade tre dagar. Vid detta tillfälle gav Konungen order till överste Wallenstierna och till översten, greve Thure Bielke att de var och en med 400 ryttare från sina regementen²⁶⁴ skulle bege sig till Fossane bro²⁶⁵. Även överste Rosokatski med 100 polska ryttare skulle bege sig dit, eftersom detta var platsen från vilken man skulle anfalla och göra infallet i Norge.

Anfallsplanen hade nämligen redan utarbetats av överste Stenflycht. Den gick ut på att 600 grenadjärer under befäl av sin överste Clausen^{266[10]}, som låg i kvarter nära Clausenborg^{267[11]}, samt 300 gröna dragoner skulle samlas vid Fossane bro, där överste Stenflycht skulle överta befälet och försöka öppna passagen därifrån ända till Ideslätt framför Fredrikshall^{268[12]}.

²⁶² Henrik Otto von Albedyl (1666-1738), tidigare bl a i kejsarlig, engelsk och sachsisk-polsk tjänst, i svensk tjänst från 1707, generallöjtnant vid infanteriet 1717, guvernör i Riga 1719, svensk friherre 1720, överkommendant i Hamburg 1725.

²⁶³ Dücker hade åter tagits till nåder efter kapitulationen vid Stralsund.

²⁶⁴ Wallenstierna med 400 ryttare, Bielke med 400 gröna dragoner.

²⁶⁵ Strax norr om Södra Kornsjön.

Den 29 oktober sade Konungen till överste Stenflycht att han själv ville följa med till Fossane bro för att se till att alla order blivit noggrant genomförda. Därför gav de båda sig iväg utan att Konungen ville att man skulle märka att planen hade blivit ändrad till att endast omfatta kavalleriet.

Samma afton anlände Konungen tillsammans med överste Stenflycht till Fossane bro. Han sade: ”Se så, här har ni 900 ryttare under tre överstar. Nu får ni genomföra det som ni har planlagt. Jag kommer att följa efter som volontär och iaktta hur ni går till väga, på samma sätt som jag gjorde när jag följde Hummerhielms trupp år 1701 från Skuodas vid gränsen mot Kurland ända till Kaunas i Litauen, vilket ni själv då kunde bevittna.”

Överste Stenflycht svarade att han var tillfreds med den förändring Konungen låtit göra genom att han lät kavalleriet få äran att öppna passagen för infanteriet mellan bergen. Dock var han mycket förvånad över att Konungens beslut att på detta sätt låta sig utsättas för risker. Han bönföll Hans Majestät att vända tillbaka samma väg i stället för att följa efter. Konungen svarade: ”Låt mig få följa efter er. Jag kan strida lika bra som dragonerna och kavalleristerna.” Genom detta förändrades förutsättningarna. Överste Stenflycht tog med sig 50 dragoner och 50 kavallerister och begav sig mot Prestebakke medan Konungen blev kvar med de övriga över natten vid Fossane bro.

Det var bestämt med de bönder som skulle tjänstgöra som spejare att en norsk bonde skulle låta sig tas till fånga av en svensk trupp för att det sedan skulle se ut som att han tvingats vara deras vägvisare. Därför gjorde överste Stenflycht halt vid den första norska byn vid namn Berby och avdelade ute i skogen en underofficer att tillsammans med några dragoner få tag i bonden på den avtalade platsen, men de kunde inte förstå varför han inte infann sig. De blev därför alla tvungna att fortsätta mellan bergen eftersom natten inte innebar något annat än tunga skyar. Till sist träffade de på en dansk förpost som avlossade en salva, som inte sårade någon av svenskarna, och som sedan tog till flykten. Därefter kom de ut på öppen mark och ryckte fram mot Prestebakke, där den danske kaptenen Krogh var posterad med 150 man. Dessa drog sig tillbaka till andra sidan av älven och rev bron efter sig. Efter att ha konstaterat att det var möjligt att ta sig över älven till häst bivackerade överste Stenflycht med sin trupp vid Prestebakke.

Vid middagstiden den 30 oktober anlände Konungen med de övriga till Prestebakke. Överste Stenflycht gick då över älven med två hundra ryttare och ryckte fram mot Lundene. Här och där fick han syn på några ur ortsbefolkningen uppe längs bergssidorna men han

lyckades inte ta några av dem till fånga utom en kvinna som kunde bekräfta att kapten Kroghs reträtt till nämnda plats. Svenskarna anlände till Lundene. Inte en enda människa syntes till. Under det att förberedelser vidtogs för att bivackera och sätta ut vaktposter fick överste Stenflycht syn på en dansk vaktstyrka uppe på ett berg en kvarts lieue därifrån. Med tanken att den kunde tillhöra kapten Kroghs trupp tog han med sig 50 dragoner och gav sig in med dem i skogen åt vänster. Där kom han till en bäck som inte var särskilt bred men desto djupare. Han hade turen att finna några stockar som fällts av bönderna. Med hjälp av dessa kunde han ta sig över bäcken till andra sidan. Han marscherade under största tystnad längs bäcken ända till bergets fot där man kunde höra ljudet av danskarna uppifrån toppen. Därifrån marscherade svenskarna åt vänster i skydd av skogen utanför Fredrikshall och tog danskarna bakifrån utan att dessa först hade märkt något. Danskarna blev överraskade och tvingades fly hals över huvud medan de lämnade kvar några gevär och det mesta av sin utrustning. Endast en dansk soldat samt bondhustrun på Lundene togs till fånga.

På så sätt öppnade överste Stenflycht passagen. Han lät reparera bron, avlägsnade brötarna över vägen och tillbringade natten i Lundene i lugn och ro. Han avdelade också kapten Kathen tillsammans med fången för att underätta Konungen om vad som tilldragit sig och att be om tillåtelse att följande dag få marschera ända till Snekketorpkleven²⁶⁹.

Den 31 oktober fortsatte överste Stenflycht sin framryckning ända till de danska befästningarna åt höger, vilka var övergivna. Han stannade där och sände ut löjtnant Maclier att utforska vägen till Sillekleven.

Så snart löjtnant Maclier kommit tillbaka fortsatte översten sin marsch mot Bøkleven²⁷⁰. Han fann att vägen var spärrad på ett ställe mellan två berg. Det fordrades en hel del arbete för att få den i ordning och ta bort de träd som fällts över den.

Översten utfärdade förbud för sin trupp att göra upp eld samt gav order om att iaktta tystnad och att varje trupp skulle förse sig med bränsle så att de skulle kunna tända eldar från olika håll när så befanns lämpligt. Han sände också ut en löjtnant med 20 ryttare till bergets fot för att hålla vakt och hindra danskarna om de skulle ge sig ut på patrullering.

Översten hade emellertid inte blivit underrättad om att polackerna under förlidna afton hade jagat danskarna på flykten²⁷¹ eftersom han hade bestämt att detta skulle äga rum först

²⁶⁹ Vid Ystehedekilen i Idefjorden.

²⁷⁰ Bøåsen.

²⁷¹ De tog 40 danska kyrassiärer till fånga.

den 1 november då överste Stenflycht ryckt fram till denna plats där man kunde hindra danskarna att passera på deras reträtt till Fredrikshall om de kom på avvägar på Iddesletten.

Mot midnatt utförde Monsieur Major Mysitsky patrullering vid Bøkleven där löjtnantens trupp befann sig. Löjtnanten försökte hindra dem från att passera, men majoren undkom lyckligen utan att någon i hans trupp blev tillfångatagen. Han återvände till Konungen och kunde då tala om att han först efter stort besvär lyckats undkomma danskarna. Översten tänkte att det kunde röra sig om en fientlig spaningspatrull. Därför beslöt han att de skulle tända eldar i sådan mängd att man skulle få intryck av att berget var fyllt av flera tusen soldater.

Denna underrättelse oroade Konungen som höll sig vaken hela natten för den sakens skull.²⁷² Han trodde att överste Stenflychts trupp hade besegrats av danskarna uppe i bergen och att de skulle gå till anfall mot honom själv under dagen, men när dagen började gry kände de igen varandra. Stenflychts trupp kom då ner från bergen till Iddesletten, där Konungen uppehöll sig några byggnader vid en bäck²⁷³ som rinner fram mitt på slätten.

Överste Stenflycht tog med sig 30 polska kavallerister och tågade tillsammans med sin trupp om 200 ryttare förbi två byar vid namn Lille och Store Bjørnstad. Slutligen rekognoscerade han Tistedalen och gav order åt ryttmästare Schay att stanna kvar med 30 ryttare i Lille Bjørnstad. Själv fortsatte han längs Femsjøen till Ganerød²⁷⁴ och stannade sedan i Hølene²⁷⁵, varifrån han skickade ut kapten Kathen för att rekognoscera omgivningarna och de danska linjerna ända till Ørje bro, där han hoppades finna de tre regementen som stod under befäl av Monsieur generallöjtnant von Albedyl.

Allt detta ägde rum den 2 och 3 november. Under tiden skickade också Konungen order till generalmajorerna Trautvetter och Ribbing om att anträda marschen för att sammanstråla med Konungen på Iddesletten den 4 november.

Överste Stenflycht lämnade kvar sin trupp vid Hølene och gav sig samma dag iväg för att informera Konungen om hur danskarna hade utformat sina linjer och befästningar från Tistedalen ända till Ørje bro och Basmo²⁷⁶ fort samt för att rådgöra med Konungen om anfallet. Det beslöts att 600 infanterister skulle avtåga i gryningen den 5 november under

²⁷² Han stod ute på Iddesletten och betraktade bålen på bergen runt omkring.

²⁷³ Vollebekken.

²⁷⁴ Vid Steinselvas utlopp på östra sidan av sjön.

²⁷⁵ Hølen vid Steinselva strax väster om Steinsbru.

²⁷⁶ Basmoen, väster om Rødenessjøen, mellan Ørje och Hemnes.

befäl av överste Stenflycht i avsikt att anfalla danskarna i deras befästningar mitt för Hølene.²⁷⁷

Konungen red tillsammans med överste Stenflycht. Under vägen mottogs en underrättelse från ryttmästare Schay om att danskarna mitt för Lille Bjørnstad, där ryttmästaren var posterad, hade gett sig av under den gångna natten. Strax därefter kom en polsk kavallerist från Hølene med en liknande underrättelse om att danskarna föregående afton i smyg gett sig av från sina befästningar och att den polska truppen vid midnatt intagit ett litet fort mitt emot Hølene. Danskarna hade där lämnat efter sig två förnaglade²⁷⁸ kanoner samt några hackor och yxor. Konungen blev inte glad över denna nyhet utan sade, att nu får vi inte tag på danskarna på denna sidan Glomma.

Konungen återvände till sitt läger medan översten med sina 600 infanterister begav sig raka vägen till Tistedalen. Där fann han att bron var förstörd och han blev därför tvungen att med infanteriet vada över älven vid sågverken längre ner. Där fanns två smärre fort som var övergivna av danskarna. De togs i besittning. Där fanns några förnaglade kanoner samt material för befästningsarbeten.

Först och främst gällde det nu för översten att upprätta förbindelsen med Tistedalen genom att bygga en liten bro. Han valde ut en plats vid Venevad ett stycke nedanför Tistedalen där det fanns ett pålverk tvärs över floden som varit avsett för att hindra isstycken från Femsjøen att slungas iväg så att de kunde förstöra sågverken.

Sedan skickade översten order till sin trupp i Hølene att komma ner till Venevad sedan den rekognoscerat vägen och omgivningarna på andra sidan av Femsjøen.

För att uppföra bron använde man sig av stora trädstammar som fanns i stora mängder vid stranden av Femsjøen. Sedan de kapats och fästs ihop med varandra fördes ner till pålverket, varpå man där uppförde en flytbro för infanteriet. Man fick också tag på ett antal brädor så att Konungen som anlände vid tvåtiden kunde rida över till häst.

Truppen anlände till Venevad klockan fem om eftermiddagen efter att inte ha träffat på någon längs vägen.

Den 6 november i gryningen avtågade översten med kavalleriet. De lämnade kvar sin packning i skansarna hos infanteriet för att lättare kunna fullgöra sitt uppdrag. Han genomkorsade området längs dalgångarna dalar ända till Bergs kyrka. Därifrån fortsatte han genom bergstrakterna vid Svinesund mitt emot Sundsborg samt kom sedan till Torpum. På

²⁷⁷ Stenflychts egen trupp var redan där.

vägen togs fyra danska matrosar till fånga. Truppen hindrade danskarna från att sätta eld på ett litet magasin en halv lieue från Torpum, som innehöll havre, havremjöl och några centner²⁷⁹ järn. Inte heller fick de tillfälle att förstöra det furage som fanns i byarna omkring, något som varit deras avsikt.

Översten tågade vidare förbi Ingedal tills han var en kvarts lieue från Skjebergs kyrka. Där träffade förtruppen på 50 danska kyrassiärer som fattat posto vid en bro över en bäck som rinner över fältet. Danskarna var i färd med att riva bron. Polackerna hejdade deras verksamhet. Danskarna tog till flykten och retirerade till sitt läger beläget en halv lieue därifrån, men polackerna följde efter dem. Med undantag av den danske ryttmästare blev de alla tagna till fånga. Polackerna lade också beslag på 50 kor som gick på bete vid lägret.

Polackerna fick förstärkning med 30 svenska dragoner. Då det nu blev natt stannade översten för vila vid bron. Då dök det upp en dansk patrull om 12 ryttare från Skjebergs kyrka. De närmade sig bron i tron att de där skulle finna sina kamrater. De blev tagna till fånga utan att ett enda skott avfyrades liksom var fallet då de 50 första blev tagna.

Av dessa fångar fick översten reda på att ett danskt kavalleriregemente var förlagt bortom Skjebergs kyrka, varifrån de 12 ryttarna skickats ut på patrull. Ett annat danskt regemente, från vilket de 50 ryttarna skickats ut för att bevaka bron, hade med fyra infanteribataljoner slagit läger vid en annan by längs vägen till Fredrikstad. Överstens trupp bestod för tillfället av 200 ryttare jämte 30 polacker. De hade tagit 96 fångar inberäknat dem som tagits vid magasinet. Översten vände sedan tillbaka samma väg. Han lät soldaterna värma sig och lät mot kontant betalning utfordra hästarna vid Torpum, där han lämnade kvar en underofficer med åtta kavallerister som vakt. Därefter kom han åter till Venevad den 7 november vid tiotiden på förmiddagen.

Konungen stannade kvar i sitt läger på Iddesletten medan överste Stenflycht uppehöll sig vid Venevad och Tistedalen. Han gav order till sina 200 uttröttade ryttare med hästar att ta kvarter i byn Skotsberg.

Livgardesdragonerna anlände den 8 november till Iddesletten. Samma dag gick greven, överste Thure Bielke²⁸⁰ över vid Venevad för att inta sitt kvarter i byarna kring Bergs kyrka. Överste Wallenstierna med Bohus kavalleriregemente gick mot Lund²⁸¹.

²⁷⁸ pluggade

²⁷⁹ En centner motsvarar c:a 50 kg.

²⁸⁰ med de gröna dragonerna

²⁸¹ mellan Berg och Torpum

Den 9 november gick översten med 200 av livgardesdragonerna samt alla fångarna, omkring 150 man, mot Bergs kyrka dit han anlände i gryningen. Därifrån gick han med sina 200 man mot Svinesund. Av Konungen hade han fått i uppdrag att överbringa en hälsning, dels till arvprinsen av Hessen-Kassel, dels till general Dücker, vilka befann sig vid Sundsborg, att Konungen lyckosamt gått fram genom bergstrakterna och förbi danskarnas linjer utan att ha förlorat en enda soldat. Det var bara en polsk fänrik som blivit sårad i vänster arm vid Hølene på grund av sin egen oförsiktighet. Hans Majestät önskade nu att man skulle lägga ut en bro vid Svinesund och låta trupperna gå över där under innevarande dag. Man skulle också sända krigsfångarna till Stockholm, Norrköping och Göteborg. Dessa kunde själv upplysa om var de blivit tillfångatagna. Sedan översten fullgjort detta uppdrag fortsatte han förbi Torpum och Ingedal och tillbringade sedan natten i Skjeberg.

Tidigt om morgonen den 10 november steg översten till häst med sina 400 dragoner och begav sig i gryningen till Hafslund²⁸², som ligger vid Glomma. Sedan ägnade han dagen åt att rekognoscera längs älven, båda ovanför och nedanför Hafslund. Han stötte inte på någon på denna sidan älven men kunde se danskar överallt på andra sidan. Då översten tillsammans med 30 ryttare mot kvällen närmade sig Sannesund blev han varse att danskarna där med hjälp av några soldater höll passagen över älven öppen för att underlätta för bönderna att fly. De hade inte hunnit fullborda sina befästningar. Han återvände till Hafslund i avsikt att gå till anfall påföljande dag.

Samma afton fick han bud genom en ordonnans att arvprinsen av Hessen-Kassel med generalmajor Silfverhielm och hans kavalleri närmade sig Skjebergs kyrka och att Hans Höghet avsåg att sammanträffa med överste Stenflycht i Hafslund tidigt om morgonen. Därför beslöt översten att invänta Hans Höghet på sagda ställe för att därefter gå till anfall mot danskarna vid Sannesund.

Tidigt om morgonen den 11 november anlände arvprinsen och visade stort intresse av att få veta allt om vad som tilldragit sig vid infallet i Norge. Överstens redogörelse gjorde honom belåten, varpå översten sade att han nu åter ville gå till anfall mot danskarna vid Sannesund. Arvprinsen, som var Sveriges generalissimus, förbjöd detta anfall. Därför gav översten i stället order om att greve Thure Bielkes dragoner över Ise bro skulle bege sig ända till Rakkestad, medan livgardesdragonerna skulle återvända till Skjebergs kyrka för att där

²⁸² Vid nuvarande Sarpsborg.

invänta sitt regemente. Översten återvände samma dag till Konungen som nu befann sig i Tistedalen och avlade rapport till honom om allt som inträffat.

Generalmajor Silfverhielm med sitt kavalleri stannade vid Hafslund. Generalmajor Strömfelt med sitt kavalleri skulle stanna vid Skjeberg och dess omgivningar upp mot Ise bro.

Så snart Konungen fått reda på att arvprinsen förbjudit överste Stenflycht att gå till anfall vid Sannesund beordrade Konungen översten att skriva en order till generalmajor Silfverhielm om att denne utan dröjsmål skulle gå till anfall mot danskarna vid Sannesund.

Detta anfall ägde rum den 13 november med förlust av en enda häst som blev dödad av en kanonkula från andra sidan Glomma. Danskarna genomförde sin reträtt med hjälp av båtar och prämar utan att någon av dem blev tillfångatagen.

Arvprinsen av Hessen-Kassel tog sitt kvarter i Torpum där översten vid föregående tillfälle hade satt ut vakt²⁸³ eftersom där fanns proviant i överflöd samt furage.

För hertigen av Holstein ordnades kvarter i Tistedalen för att den unge prinsen hela tiden skulle kunna följa Konungens göranden och låtanden och framför allt se hur man går till väga för att komma närmare försvarsmurarna till en stad som ligger på toppen av tre berg så som de tre forten på Fredrikshall gör.

De kavalleriregementen som gjort halt i Västra Ed anträdde marschen förbi Sillekleven och Bøkleven till Iddesletten.

Livregementet till häst gick vidare över Vatvedts bro mot Degernes socken och sedan förbi Rakkestad till Trøgstad²⁸⁴.

Bohus kavalleriregemente gick från Lund förbi Rakkestad till Askims socken nära Onstadssundet.

Thure Bielkes dragonregemente fortsatte sin marsch från Bergs kyrka förbi Rakkestad till Eidsbergs socken vid Grønnsund.

Östgöta kavalleriregemente begav sig från Iddesletten förbi Ganerød och Hølene till Degernes socken.

Västgöta kavalleriregemente tog samma väg och stannade i Hærlands socken.

Generalmajor Hierta med Konungens livgardesskvadron gick över bron vid Svinesund och fortsatte förbi Rakkestad till Mustorp²⁸⁵.

²⁸³ bestående av en underofficer och fyra soldater

²⁸⁴ vid Skjønhaug

²⁸⁵ vid Mysen

Hela det svenska infanteriet²⁸⁶ posterades vid sluttningarna runt Fredrikshall på en kvarts lieue eller kortare avstånd, där det var tillräckligt plant för att slå upp tält för en eller ett par bataljoner. Gardesregementet till fots kantonerade i några av byarna eftersom de var dåligt klädda och utrustade för årstidens dåliga väder.

Fronten hade nu sin början med vänsterflygeln vid Hafslund och slutade med högerflygeln ända uppe vid Trøgstad. Det svenska kavalleriet behärskade en sträcka längs Glomma om 15 norska lieue, det vill säga 24 tyska lieue²⁸⁷.

Den 12 november överlade Konungen med general Dücker och generalmajorerna Benett och von Schwerin om att få tag på två officerare som var lämpliga som kvartermästare. Den ene skulle ha ansvar för provianten, även med avseende på Konungen och hans stab, och skulle svara för transporter från magasinet i Strömstad. Den andre skulle ha ansvar för att distribuera furage till alla förläggningar i Norge. Var och en av generalerna ville att någon av hans egna officerare skulle utnämnas till dessa befattningar.

Händelsevis kom överste Stenflycht förbi. Konungen berättade för honom vad det hela handlade om och frågade vem han ansåg vara passande för denna befattning. Överste Stenflycht svarade att han hade två mycket skickliga officerare men att han själv behövde dem för att på olika ställen utföra Konungens befallningar. Konungen beslöt enligt överstens förslag och förordnade kapten²⁸⁸ Kathen att ha ansvar för distributionen av furage till de olika kvarteren och kapten Mask skulle sörja för provianten. För denna tjänstgöring erhöll de överstelöjtnants rang. Dessutom gav Konungen översten tillåtelse att ta dem i sin tjänst när så behövdes.

Generalerna blev avundsjuka på överstens förtroende hos Konungen och sade i hemlighet: ”Varför frågade Konungen oss när han ändå gjorde som översten sade?”

Karaktären hos generalmajor von Schwerin var sådan att denne kände sig tvungen att föra innehållet i detta samtal vidare till Konungen för att så erhålla dennes förtroende och för att stärka sitt anseende bland de andra. På så sätt kunde Konungen underrätta översten om den avundsjuka som generalerna hyste mot honom. Därvid tillade han att han i högsta grad skulle fortsätta att hysa konungslig ynnest och förtroende mot överste Stenflycht i beaktande av alla de betydelsefulla tjänster genom vilka översten utmärkt sig under aderton års tid och i

²⁸⁶ sammanlagt 10 bataljoner

²⁸⁷ Sträckan var c:a 60 kilometer.

²⁸⁸ som vid det här laget blivit major

synnerhet för planeringen och genomförandet av infallet i Norge i vilket inte en enda man stupat.

Dessa vackra ord sade Konungen tidigt om morgonen den 14 november. Han gav order till översten att utarbeta en plan för att driva bort danskarna från andra sidan Glomma, dock utan att någon skulle få reda på Konungens avsikter.

Översten ansåg att Konungen borde beordra en infanterikolonn att erövra några byar längs bergen till vänster om den bro vid vilken han tagit 50 danska fångar. För den sakens skull skickades generallöjtnant Stackelberg med sin infanterikolonn till detta område.

Om konungen så ansåg borde också översten rekognoscera hela trakten med passagera över Glomma och om det var nödvändigt göra några förflyttningar av kavalleriet.

Konungen gav sitt bifall. Samma dag bröt översten upp från Tistedalen och tog vägen mot Vatvedts bro. Som eskort hade han 10 polska kavallerister. Vid midnatt ankom han till general Silfverhielm vid Hafslund, som han lämnade i gryningen med 80 ryttare som eskort. Han tågade längs Glomma till en ström vid namn Nipa. Han ville inte avlägsna sig från Glomma och gå över vid Ise bro där det fanns en fast bro över älven. Översten fick här syn på några stockar som var sammanfogade med furagestreck²⁸⁹, förmodligen hämtade från Fredrikstads fästning. Han lät sina mannar lägga dem i ordning och binda samman dem med rep, varpå han gick över strömmen på dem. Fyra båtar med danskar visade sig högre upp i Glomma, men de vågade inte komma närmare. Därifrån tågade översten till Hasle där han för första gången i Norge träffade på en bonde. Denne hette Oluf Davidsen i Ulvetangen. Han anlätades som vägvisare och skulle få god betalning om han visade vägen för truppen till Varteigs socken, men då natten var mörk gick han vilse och de kom i stället till Berby, där översten lade sig att sova.

Enligt sin plan fortsatte översten den 16 november till Sikkeland, sedan förbi Brusevoll till Klemstorp. Där fanns en dansk skomakare som de tog med sig jämte hans verktygsutrustning. Där uppe i berget stötte man också på ett hundratal kor och får. Nu hade man gått vilse. Därför återvände man samma väg till Brusevoll och därifrån till Belsby med Askerby på höger sida. Därefter gick de genom Vartevoll²⁹⁰ och kom sedan fram till Varteigs kyrka. Där lät översten eskorten få vila sig i lugn och ro. Han fortsatte därifrån, endast beledsagad av fyra polacker, för att rekognoscera vid Basken, Hauger, Småberg, Lunde och Kongsrud. Han förordnade ryttmästare Ridderborg att anförda eskorten för att sedan sammanstråla med dem

²⁸⁹ linor för att bunta ihop hö

vid Kokkum eller Gryte. Därifrån återvände ryttmästarens trupp förbi Ise bro till Hafslund med alla korna och fåren. Översten behöll hos sig endast en underofficer med sex kavallerister och tio polacker. Med dessa fortsatte han mot Bø och därifrån genom en ödemark till Bønedaalen och Revelsby, där de tog tre bönder till fånga, nämligen Sven i Gryteland, Måns i Rønnerud och Lars i Kopperud. Den sistnämnde var den som visste mest och kunde ge översten upplysningar om läget på andra sidan Glomma åt Christiania till. Bönderna fick gå till fots och vara vägvisare och ledde översten förbi Båserudkleven, Korum och Rud över Brekkeforsen till Vestby i Os socken där översten gick till vila. Här lät översten sin underofficer med de sex kavalleristerna samla in proviant och furage.

I gryningen den 17 november steg han till häst för att rekognoscera Suterer, varifrån han fortsatte förbi Nordby, Røsæk, Grøterud, Langbråten, Lislerud, Torp, Skjørshammer, Lysaker, Hauger, Tveitebekken och Huseby²⁹¹ och anlände därpå till greve Thure Bielke som med sitt dragonregemente låg i kvarter i Eidsbergs socken²⁹². Båda överstarna gav sig sedan av för att rekognoscera vid Grønnsund.

Överste Thure Bielke återvände till Eidsberg medan överste Stenflycht gav sig av till Lekumfoss varefter han tog sitt nattkvarter i Haug. Därifrån sände han iväg de tio polackerna till överste Rosokatski som hade sitt kvarter en kvarts lieue därifrån och fick i stället tio andra som eskort.

Den 18 november begav sig överste Stenflycht till de andra byarna i Eidsbergs socken och rekognoscerade Vammafossen och Kastdalen, där danskarna föregående kväll bränt upp några vattenkvarnar. Därifrån fortsatte han för att sammanträffa med överste Wallenstierna i Askim. I dennes sällskap rekognoscerade han förbi Sulusund, Svineklefossen, Kykkelsrudfossen, Sandlosund, Bovumfoss och Langnessund till Onstadsundet. Överste Stenflycht gav order om att polackerna jämte löjtnanten ur Bohus regemente med 30 kavallerister där skulle förena sig med honom. Han tågade sedan till Holter, Skårud, Tømt, Hobøl, Heller, Radderud och hade då Solberg och Åser till vänster om sig och Olberg och Lunder till höger. Genom Tosebygda kom de till Raknerud som är den vackraste trakten i Norge²⁹³. Därifrån begav de sig tillbaka över Bekkeoset, Myrer och Mellegård till Berger där han gick till vila.

²⁹⁰ över Belsbyåsen

²⁹¹ Ordningföljden mellan platserna är troligen inte den verkliga, Suterer förmodligen efter Grøterud, Lysaker efter Haugar och Tveitebekken.

²⁹² Bielke bodde i prästgården.

²⁹³ Detta är enda tillfället som Stenflycht i sina memoarer säger något om naturens skönhet.

Den 19 november steg översten till häst för att rekognoscera Gåsenakken vid änden av Øyeren där Glomma börjar sitt lopp, som här är mycket trångt. Där finns på andra stranden ett skogklätt berg som nästan hänger ut över älvfåran. Det liknar till formen en gåsnacke, varför det fått namnet Gåsenakken.

För tillfället var det så litet vatten i älvfåran att man lätt kunde rida över den för att spana i området. Översten red över och hörde två gevärssalvor inifrån skogen på andra sidan, vilket han uppfattade som en signal.

Därefter fortsatte översten till Sand för att sedan möta sin eskort vid Ågropen, varvid han gick över älven vid Strønes Nordre. Han hoppades att där finna två kompanier ur Livgardet till häst, men dessa kompanier hade redan föregående dag gett sig av mot Mysebro. Översten förväntade sig inte heller någon ytterligare eskort från Trøgstad, där överste Koskull kantonerade. Han fortsatte därför över Fagerås, Skofsrud, Raknerud, Grimsingrud, Olberg Kirkeby, Enger, Rud, Hvammer, Kopperud, Klufterud, Lund, Fjøs och Seter till Teigsflåtten.

I Fjøs fanns 50 danska dragoner, men de tog till flykten då svenskarna närmade sig. En dansk dragon, som kommit ifrån sin häst, togs till fånga. Danskarna glömde också kvar sin trumma vid lägret. Översten följde efter dem upp till Teigsflåtten, men de hann att dra sig tillbaka till andra sidan av ån. Av fången fick översten reda på att hälften av det regemente han tillhörde hade slagit läger en kvarts lieue bakom motsatta sidan av Teigsflåtten och den andra hälften tillsammans med en infanteribataljon vid Høland för att bevaka ån och för att upprätthålla förbindelsen med Blaker skans och Basmo fort.

Översten vände tillbaka till Lund för en stunds vila. När det blivit natt fortsatte han nedåt längs Øyeren förbi Nes, Brøsholen, Bjørnstad, Hvesser, Gapestad, Gillingsrud, Muggeby, Evenrud, Skattalen och Lille Båstad.

Danskarna hade sänt ut en trupp från Høland till Båstad kyrka för att skära av svenskarnas reträtt. Översten genomskådade deras list, varför han blev kvar vid Lunder ända till aftonen för att det skulle bli svårare att upptäcka hur han förflyttade sig. Han gick sedan åt höger där danskarna väntat sig att han skulle gå åt vänster. Han såg hur danskarna tänt upp en eld vid Store Båstad och passerade då Dramstad, Østby, Aslakby, Natrud, Agnes och Sand, tog sig över isen tillbaka över Ågropen och anlände i gryningen till Grevegg i Tosebygda.

Den 21 november gav översten order om att löjtnanten med eskort skulle bege sig till sitt regemente vid Askim. Med sina 15 polacker gav han sig själv iväg förbi Eikebergs bro och

mötte upp hos överste André Koskull²⁹⁴. Därifrån red han över älven vid Lekumfoss eftersom han inte ville ta sig över vid Mysebro och sammanstrålade med general Hierta vid Mustorp. Han tillbringade natten hos generalen för att med denne göra upp om ändringar gällande inkvarteringen av högerflygeln.

Den 22 november fortsatte översten sin rundresa till ett flertal byar och sökte upp Västgöta kavalleriregemente i Hærlands socken. Där tyckte han sig inte längre behöva någon eskort eftersom han väntade på att kolonnen under befäl av generallöjtnant von Albedyl skulle komma från Basmo. Han fortsatte därifrån till Lundebý där han tog sig över älven på bron och sedan till Elgtun. Därifrån tog han av åt höger för att inte med sina 15 polacker behöva passera över Hungerkleven. I stället kom han över Linto och Fonnerud till Lund, där han rastade till klockan fyra om morgonen den 23 november. Han red sedan vidare över Kallak, Toketorp, Huser, Kinn, Vikeby, Taraldrud, Folkenborg och Skislett till Ba, som ligger nedanför kontreskarpen vid Basmo fort. En dansk underofficer med tre soldater, som var utställda som vaktposter, togs till fånga. Om översten hade haft bättre kännedom om hur Basmo fort var uppbyggt och om han hade haft med sig en infanteribataljon hade han kunnat erövra fortet.

Dagen inleddes med att översten återvände samma väg till Lund. Därifrån fortsatte han till Krosby, Kåtorp, Vik, Ysterud mitt emot Ørje, Ørnås, Årnes och Djupedal till Bernhus där man intog sitt nattkvarter.

Stabskvartermästare Kathen, som sänts ut av Konungen för att upprätta samband med generallöjtnant von Albedyl mötte översten på vägen och blev sedan kvar hos honom.²⁹⁵

Fiendens befästningslinjer började vid Vik där Basmosjön²⁹⁶ slutar och en älv börjar som rinner ner mellan bergen mot Ørjesjön²⁹⁷. Där Ørjesjön sedan slutar²⁹⁸ finns en älv som strömmar ner mellan bergen till sjön Asperen²⁹⁹. Där Asperen slutar rinner en älv mellan bergen till Femsjøen, som slutar vid Venevad, varifrån älven rinner genom Tistedalen och faller ut i Idefjorden.

Danskarna hade med hårt arbete och skicklighet låtit bygga en försvarslinje över berg och dal, dels av trä, dels av jordvallar, ända från Vik till Tistedalen. Där det var alltför lätt att

²⁹⁴ Vid Trøgstad

²⁹⁵ Stenflycht hade tidigare från Hølene sänt ut Kathen för att rekognoscera de danska försvarslinjerna.

²⁹⁶ Rødenessjøen

²⁹⁷ Lifjorden

²⁹⁸ Bøensfjorden

²⁹⁹ Först till Aremarksjøen

komma förbi hade man byggt små försvarstorn. Allt detta skulle emellertid inte tjäna något syfte i händelse av ett anfall eftersom ingen skulle kunna komma till undsättning på grund av alla bergpass, moras och klippor och de stora avstånden.

Tidigt om morgonen den 24 november fortsatte översten längs danskarnas försvarslinje. Han färdades på ett avstånd ifrån den av en kvarts eller halv lieue för att kunna passera utan att stöta på några hinder. Under vägen kom han förbi följande byar, nämligen Nygård, Yttersrud, Åsmundrud, Halvorsrud, Søgård, Sambøl, Slevika, Siljeholt, Lervik, Rive, Holt, Følingen, Teigen, Buer och Skolleborg, dit han anlände vid midnatt. I dessa trakter behövde man inte iaktta någon tystnad eftersom vägen är föga befaen. I hela Norge hade översten inte funnit någon sämre väg än denna. Översten gav order om att kvartermästaren Block skulle stanna kvar här med polackerna.

Själv fortsatte han den 25 november till Skakkstad och Tromopp, red över älven vid Skotsberg samt anlände till Søndre Aspernstrand, där han tog rätt på sina hästar och sin utrustning.³⁰⁰ Här vilade han ut till fram mot midnatt, då han gav sig iväg över Hølene och Ganerød för att i gryningen den 26 november komma fram till löpgraven framför Fredrikshall. Där sammanträffade han med Konungen och kunde nu avlägga en muntlig rapport om hela sin expedition. Han kunde också lägga fram sin plan om hur man med kavalleriets högerflygel skulle kunna skära av danskarnas förbindelse med Christiania och landet däromkring och få dem att dra sig tillbaka mot havet och mot Glomma och på så sätt tvinga dem att antingen slåss mot svenskarna eller låta sig bli tillfångatagna.

På grund av närvaron av de två kavallerikolonnerna vid Hafslund och Skjeberg samt generallöjtnant Stackelbergs infanterikolonn hade danskarna varken kunnat dra sig tillbaka till Fredrikstad eller gå tillbaka över Glomma utan att riskera sitt manskap. Till sist hade råttfällan gillrats från alla håll så att det bara återstod att låta den slå igen. Därför gav Konungen order till generalmajor Leutrum att omgående ta befäl över den kolonn som befann sig hos generallöjtnant von Albedyl. Enligt Konungens instruktion skulle den sedan, utan att förlora någon tid, marschera mot Ørje bro, för att därifrån gå mot Hærland över Hungerkleven. Därifrån skulle den anfälla Blaker skans. General Leutrum utförde detta uppdrag med största ackuratess och mod då ha den 1 december anföll Blaker skans och erövrade den.

Under överstens frånvaro hade Konungens trupper ryckt fram ett gott stycke genom löpgravarna framför Fredrikshall. De hade redan beskjutit fortet Gyldenløwe med kanoner.

³⁰⁰ Han hade tidigare lämnat kvar sin trupp vid Hølene i närheten.

Detta fort var byggt som en fästning med centraltorn och kontreskarp. Konungen ville anfälla fortet redan samma afton, men då översten avrådde från detta på grund av brist på stormstegar ändrade Konungen åsikt och lät förfärdiga stegar för följande afton. Anfallet ägde rum på kvällen den 27 november, varvid endast fyra man förlorades av vilka en var en fransk ingenjörskapten. Konungen ville själv visa sig modig under anfallet, något som översten lyckades förhindra. Gyldenløwe intogs på ett ögonblick.

På order av Konungen den 28 november skulle generalmajor Hierta med Kungliga livgardesskvadronen och Livregementet till häst ge sig iväg för att anfälla Blaker skans, men detta var bara en list för att ge plats för annat och för att de skulle vara på en överenskommen ort då Konungen anlände för att gå över Glomma.

Generalmajor Cronstedt var mycket idog vad gällde att få batterierna färdiga och för att föra samman all utrustning som behövdes för att beskjuta fästningen. Under allt detta var Konungen synnerligen belåten med planens utformning och avlägsnade sig inte från översten ens för ett ögonblick, i det han försäkrade honom att han skulle bli ännu mer nöjd och belåten när de kommit över på andra sidan av Glomma och att Konungen då skulle ge honom en utmärkelse framför de andra officerarna och så visa vem som var den främste av dem. De kom överens om att avtåga den 29 november för att genomföra planen.

Den 28 november utförde man under natten reparationer på fortet Gyldenløwe och arbetade på att färdigställa löpgravarna. Då befann sig Konungen tillsammans med översten på kontreskarpen framför arbetena ända till dess att löpgraven blivit fullbordad. Därefter gick de båda ner och satte sig i löpgraven. Där somnade Konungen lutad mot översten högra axel.

Hela tiden sköts granater från båda fästningarna. Det pågick en intensiv beskjutning av Gyldenløwe så att klipporna både här och där krossades till småsten. Den natten hade de båda kunnat bli dödade. Översten träffades två gånger. Andra gången vaknade Konungen vid att en liten sten lätt träffade översten i huvudet på ett ställe där han blivit träffad vid ett tidigare tillfälle. Detta gjorde att han reste sig upp och yttrade att han ville att var och en som i motsats till dragonerna inte hade något där att göra i likhet med honom själv skulle dra sig undan från skottlinjen. Detta hade till följd att Konungen nu gick därifrån. I löpgraven mötte han generalmajor von Schwerin och upprepade för denne vad översten sagt samt att danskarna nu hade uppväckt överstens vrede.

Konungen gick sedan till sitt bräskjul för att värma sig vid eldstaden och för att intaga en måltid. Översten hade däremot fått ont i huvudet. För att rengöra såret med brännvin begav

han sig till fots i sina franska stövlar nerför den branta sluttningen till Tistedalen. Han fick ta emot sig med ett bylte när han några gånger föll omkull på vägen.

Den 29 november steg översten till häst i gryningen för att uppsöka Konungen i löpgraven. Denne undersökte såret i överstens huvud och fann att det var godartat sedan nu översten fått det tvättat. Konungen beslöt att ge sig av för att uppsöka general Dücker vid Venevad för att till denne överlämna befälet i sin egen frånvaro. I samma ögonblick kom Konungen olyckligtvis att mottaga en brev från baron Görtz, som var på väg för att träffa Hans Majestät och efterhöra Hans Majestät senaste beslut angående förhandlingarna med tsaren angående Åland. Konungen beslöt sig för att invänta baron Görtz ankomst och att under tiden inte visa sig.

Den 30 november enligt gamla stilen³⁰¹ lämnade Konungen löpgraven vid tvåtiden på morgonen och begav sig med översten ner till Tistedalen. Där började han genast med skrivarbete och fortsatte därmed ända till gryningen, då hans kammartjänare, Monsieur Neuman³⁰², kom och sade till Konungen att det var första advent och undrade om inte Hans Majestät skulle ta och byta kläder. Konungen svarade: ”Hämta fram nya kläder åt mig!”

Konungen firade sedan gudstjänst, både högmässa och aftonsång, efter vad som var brukligt i hans kvarter. Denna dag åt hans sina måltider tillsammans med sin systerson hertigen av Holstein och de närvarande generalerna. Mot aftonen tog Konungen avsked av hertigen av Holstein och förbjöd denne att följa efter honom ner i löpgraven.

Hela den dagen kände sig överste Stenflycht i ovanligt hög grad fylld av fruktan och bävan utan att veta eller kunna utgrunda orsaken därtill. Han stannade kvar i sitt kvarter som var beläget mitt emot Konungens och åt inte en brödmula på hela dagen. Sedan han sett Konungen på dennes engelska häst drömde han att han klockan två om morgonen var på väg för att möta Konungen i löpgraven. Vid elvatiden samma afton kom överste Staël von Holstein till honom och omtalade att den store Konungen var död.

SLUT

³⁰¹ Den 11 december enligt gregoriansk kalender.

³⁰² Melkior Neumann (1670-1741) var fältskär och kungen livmedikus och blev 1714 utnämnd till kammartjänare.

Efterskrift

Det är lätt att bli beklämd när man tänker på allt elände som det stora nordiska kriget förorsakade. Tvångsutskrivna soldater i sjukdomar och fältslag, bönder med familjer som råkade bo där härarna gick fram, alla fick de sin tillvaro förstörd. Inte är det någon större tröst att detta krig ändå var ganska idylliskt om man jämför med vad politiker och generaler kunnat prestera i fråga om krig under de senaste hundra åren.

Kriget förråar människan. Stenflycht kunde döda utan att tveka. Han visste att det gällde hans eget eller fiendens liv. Kanske trodde han sig vara verktyg för en högre rättvisa. Själv ansåg han sig vara ”en rättskaffens man, det vill säga, sannfärdig, ädelmodig, oegennyttig, noggrann i mitt tal, en god kamrat, öppen hjärtig mot fienden, utan hämndlystnad, snar till att förlåta och att ingå försoning”.

Vi kan inte döma dessa krigare som levde i en så annorlunda tid. Erfarenheterna från 1900-talet, vare sig det gäller att rekrytera SS-personal eller soldater till 1990-talets krig i Jugoslavien, visar att helt vanliga och fredliga människor, män såväl som kvinnor, under inflytande av destruktiv propaganda kan förvandlas till monster. Det är en sak att sitta hemma i läsfåtöljen och lösa alla problem, en annan att plötsligt bli indragen i ett skeende som man inte själv kan kontrollera.

Kriget rycker människor ifrån varandra men för dem också samman. Omständigheter griper in i varandra. Låt oss i tankarna förflytta oss till september 1706! Johan Segersteen, som han då ännu hette, var förlagd i Rötha utanför Leipzig. Där försvann Östgöta kavalleriregementes hela krigskassa under oklara omständigheter. Den duellerande Segersteen tvingades på flykt och hamnade i Ungern. Därigenom undkom han slaget vid Poltava där större delen av Östgöta kavalleriregemente gick under.

Någon mil därifrån, i Altranstädt, samlades förundrade furstar, politiker, kardinaler, köpmän och övriga nyfikna för att få en skymt av den unge Karl XII med för tillfället maximal kändisfaktor. Mitt inne i kusinen Augustus kärnland pågick de förhandlingar som skulle beröva denne Polens krona samt ge trosfrihet åt lutheranerna i Schlesien.

Samtidigt, i det närbelägna Arnstadt, satt en ung organist, nyss hemkommen från en studieresa till Lübeck, och spelade på den nya orgeln i Neue Kirche. Ur orgeln strömmade den mest himmelska musik mänskligheten någonsin kunnat lyssna till. Organistens namn var Johann Sebastian Bach.

I Strindbergs drama Carl XII finns en koppling till Bach. Dramat har ett musikaliskt ledmotiv. Det är dvärgen Luxembourg som spelar en sarabande av Bach. När dvärgen stämmer sin fiol frågar någon: ”Varför spelar han alltid den där klagovisan?” Dvärgen svarar: ”Därför att jag brukade spela den för min konung, då han var bedrövad intill döden. – Och en konung har komponerat denna sorgesång! Sebastian Bach, konungen i Sorgenland och Smärtarike...”

Johann Sebastian hade en äldre broder, Johann Jacob Bach, som såg en framtid i att träda i tjänst hos den framgångsrike Karl XII. Han tog anställning som oboist i dennes armé. Lillebror Johann Sebastian hade kanske sina onda aningar. Vid avskedet skrev han ett vemodigt ”Capriccio över broderns bortavaro” (*Capriccio sopra la lontananza de il fratello*). Storebror Johann Jacob kom att följa Livregementet till Poltava och sedan till Bender. Därifrån tog han sig, med samma följe som familjen Orlik, till Stockholm där han blev oboist i Hovkapellet. Han avled barnlös den 16 april 1722 och begravdes i Stockholm. Ännu ett av krigets märkliga öden!

Människor har alltid krigat. Det har varit segrar och nederlag, offer och förräderi. Tusentals har blivit dödade för att de råkat befinna sig på fel plats vid fel tillfälle. Egendomliga livsöden skymtar sida vid sida, individuella, men ändå sammanvävda med varandra. Hur den karolinska tidens människor uppfattade sin vanskliga tillvaro har fått en sammanfattning i en psalmvers av den samtida danske biskopen Thomas Kingo:

*Sorgen och glädjen, de vandra tillsammans,
Medgång och motgång här tätt följas åt.
Skyar med solsken och suckar med gamman
skiftar alltjämt på vårt jordiska stråt.
Jorderiks gull stoft är och mull.
Himlen allen är av salighet full.*

Källor

Riksarkivet, E 5659: Johan Stenflychts manuskript med hans memoarer.

Riksarkivet, E 5660: Johan Stenflychts manuskript med *Relation de ce qui s'est passé dans l'invasion en Norvege l'ann 1718*.

Referenslitteratur i urval

Almqvist, Sten: *Äventyrlig brukare av Oby säteri. En berättelse om trossdrängen som blev general* (Värendsbygder, Norra Allbo hembygdsförening). Alvesta 1973.

von Beskow, Bernhard: *Minne öfver riksrådet grefve Karl Gustaf Tessin* (Svenska Akademiens handlingar ifrån år 1796, Trettioåttonde delen). Stockholm 1864.

The British Observer, London, March 10–11, 1735.

von Dalin, Olof: *Anmärkningar för mig själv på min resa* (Olof von Dalin, Sagan om hästen och annan prosa, utg. av Sven G. Hansson). Stockholm 1977.

Davenport, R. A.: *Perilous Adventures or Remarkable Instances of Courage, Perseverance and Suffering*. New York 1841.

Dumas, Alexandre: *Grefvinnan de Charny*. Stockholm 1908.

Dumas, Alexandre: *La Régence et Louis Quince*. Paris 1850.

von Fersen, Axel Fredrik: *Annotationer och anecdoter öfver Drottning Ulrika Eleonoras och Konung Fredrik den I:s tidevarf*. Utg. av Rudolf Mauritz Klinckowström. Stockholm 1867.

Horn, Vivi: *Den sturske Montgomery, kvinnotjusare, kungagunstling, statsfånge*. Stockholm 1938.

Leszczyński, Stansislaw: *Œuvres du Philosophe Bienfaisant. Tome premier*. Leipzig 1764.

Lewenhaupt, Adam: *Karl XII:s officerare. Biografiska anteckningar. 1-2*. Stockholm 1921.

von Linné, Carl: *Skånska Resa*. Stockholm 1975.

Petri, Gustaf: *Kungl. Första livgrenadjärregementets historia. Tredje delen*. Stockholm 1958.

Stenhammar, Waldemar: *Östgöta kavalleriregemente i Karl XII:s krig*. Linköping 1918.

von Stromberg, Chr.: *Ehrenbreitstein, Feste und Thal. Historisch und topographisch dargestellt* (Denkwürdiger und nützlicher Rheinischer Antiquarius, Mittelrhein, Der 2. Abtilung 1. Band). Koblenz 1845.

Swedenborg, Emanuel: *Drömboken. Journalanteckningar 1743-1744 redigerade och kommenterade av Per Erik Wahlund*. Stockholm 1964.

Wahl, Johan: *Oberst Stenflychts manuskript vedrørende felttoget 1718*. (Norsk Militær Tidsskrift, bind 65). Kristiania 1902.

von Warnstedt, Christopher: *Släkten Segersten/Stenflychts äldsta historia. I-II*. (ÖGF-Lövet, Medlemsblad för Östgöta Genealogiska Förening, september 1996, maj 1998).

* * * * *